

**BIULETYN
ARCHIWUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK
NR 58**

Warszawa 2017

Przygotowuje Komitet Redakcyjny w składzie
**Joanna Arvaniti, Anita Chodkowska,
Hanna Krajewska, Katarzyna Słojkowska**

Redakcja
Joanna Arvaniti

Korekta
Joanna Arvaniti, Tomasz Rudzki

Tłumaczenie
Urszula Pawlik

Adres Redakcji
**Archiwum PAN
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72**

Wydano z dotacji Ministerstwa
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISSN: 0551-3782

Skład, łamanie i druk
AMALKER
03-715 Warszawa, ul. Okrzei 21/4
www.amalker.com

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów występujących w inwentarzach	5
Andrzej Klubiński, Katarzyna Słojkowska	
<i>Wspomnienie o Marianie Kmicie .....</i>	<i>7</i>
Joanna Arvaniti	
<i>Inwentarze archiwalne .....</i>	<i>10</i>
Józef Malinowski	
<i>Materiały Stefana Dąbrowskiego .....</i>	<i>12</i>
Marek Ciara	
<i>Materiały Bohdana Paczyńskiego .....</i>	<i>48</i>
Marek Ciara	
<i>Materiały Marcelego Nenckiego .....</i>	<i>58</i>
Hanna Krajewska	
<i>Czy rozpraszanie spuścizn archiwalnych jest nieuchronną koniecznością? .....</i>	<i>64</i>
Anita Chodkowska	
<i>Porządkowanie spuścizn zawierających dokumenty elektroniczne — problemy praktyczne .....</i>	<i>70</i>
Anna Mieszkowska	
<i>Kolekcja Artyści Emigracyjnej Melpomeny 1939–1995. Jak teatralia z emigracyjnych piwnic, strychów i pawlaczy trafiły do Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie .....</i>	<i>79</i>
Izabela Gass	
<i>Historia Muzeum Polskiego w Rapperswilu. Tradycja kościuszkowska w Muzeum Polskim w Rapperswilu .....</i>	<i>88</i>
Mateusz Sobeczko	
<i>Powstańczy epizod w życiu Włodzimierza Burzyńskiego. Materiały do dziejów powstań śląskich i plebiscytu w spuściznie Włodzimierza Burzyńskiego .....</i>	<i>103</i>

Mateusz Sobeczko

*Lwowskie korzenie śląskich naukowców na podstawie zasobu
Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału
w Katowicach* 108

Joanna Arvaniti

Wystawy archiwalne w 2017 roku 117

Дарина Илиева-Петрова

*Книжное наследие и европейский дух профессора Бояна
Пенева* 125

Dorota Piętka-Hadała

VIII Warszawski Piknik Archiwalny 133

Dorota Piętka-Hadała

*Sprawozdanie z uczestnictwa Polskiej Akademii Nauk Archiwum
w Warszawie w XXI Festiwalu Nauki* 136

Sprawozdanie z działalności PAN Archiwum w Warszawie

w 2016 roku 139

Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–58

„Biuletynu Archiwum PAN” (układ chronologiczny) 158

Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–58

„Biuletynu Archiwum PAN” (układ alfabetyczny) 165

Summary 178

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW WYSTĘPUJĄCYCH W INWENTARZACH

b.d.	brak daty	l.	luźne, list (w korespondencji)
b.m.	brak miejsca	masz.	maszynopis
b.p.	brak paginacji	m.b.	metr bieżący
b.t.	brak tytułu	mkf.	mikrofilm
cz.	część	MPR	Muzeum Polskie w Rapperswilu
dop.	dopiski	nadb.	nadbitka
dot.	dotyczący	neg.	negatyw
dz.	dział	nlb.	nieliczbowane
egz.	egzemplarz	not.	notatka
fasc.	fascicule	odb.	odbitka
fkp.	fotokopia	odp.	odpowiedź
fot.	fotografia	opr.	oprawne
j.a.	jednostka archiwalna	oprac.	opracowane
j. alb.	język albański	pkt	punkt
j. ang.	język angielski	poczt.	pocztówka
j. czes.	język czeski	pow.	powielany
j. franc.	język francuski	poz.	pozycja
j. grec.	język grecki	r.	recto, rok, rocznik
j. hiszp.	język hiszpański	rec.	recenzja
j. hol.	język holenderski	rkp.	rękopis
j. jap.	język japoński	rys.	rysunek
j. lit.	język litewski	s.	strona
j. lot.	język łotewski	ss.	strony
j. łac.	język łaciński	sz.	szyte
j. niem.	język niemiecki	t.	tom
j. norw.	język norweski	tel.	telegram
j. pol.	język polski	v.	verso
j. port.	język portugalski	vol.	wolumin
j. ros.	język rosyjski	w.	wiek
j. rum.	język rumuński	wiz.	wizytówka
j. serb.	język serbski	wyc. pras.	wycinek prasowy
j. słow.	język słowacki	wyd.	wydanie
j. szw.	język szwedzki	z.	zeszyt
j. węg.	język węgierski	zał.	załącznik
j. wł.	język włoski	zap.	zaproszenie
k.	karta, kartka (w korespondencji)	zaw.	zawiadomienie
kkp.	kserokopia		
ks. nab.	księga nabytków		

Marian Kmita

Andrzej Klubiński, Katarzyna Słojkowska
Warszawa

WSPOMNIENIE O MARIANIE KMICIE (1950–2017)

Miarą tożsamości każdej instytucji jest pamięć o sprawach i ludziach, którzy ją współtworzą, ale może w jeszcze większym stopniu jest nią przywilej pamiętania o postaciach, które wymykają się tradycyjnej biografistyce, wymieniającej wprawdzie zasługi i osiągnięcia, niepotrafiącej jednak ująć niezwyklej miary codzienności.

Wspomnienie o Panu Marianie Kmicie, który budował kolejne lata codzienności Archiwum PAN, należy właśnie do tych, które wymyka się tradycyjnej formie podsumowania. Być może dlatego, że wielu pracowników Archiwum nie potrafiłoby sobie odpowiedzieć na pytanie, kiedy spotkało Go po raz pierwszy. Zazwyczaj musiało się to dziać, i działać, w pierwszym, najdalej w drugim dniu pracy. Zwyczajowe „a to jest Pan Marian”, w połączeniu z Jego powierzchownością, nie pozostawiało wątpliwości, że w Archiwum jest od zawsze, choć przecież tak nie było. Pytanie o to, od kiedy był zatrudniony w Archiwum PAN, spośród pytań o Pana Mariana — bo właśnie tak funkcjonował wśród nas prawem zwyczaju — wcale nie byłoby zresztą najistotniejsze. Wydawał się tak integralną częścią instytucji, że myślenie o Nim jedynie jako o pracowniku byłoby w większym stopniu ujęciem czegoś nie Jemu, ale właśnie Archiwum.

Nie był zresztą w Akademii człowiekiem nowym. Zadomowiony przez dziesięciolecia w jej codzienności, Pan Marian był otwartą księgą spraw, ludzi, wydarzeń i instytucji, z którymi skrzyżowały się Jego drogi życia, otwartą i życzliwą każdemu, kto chciał w niej czytać. Jego wcześniejsza, wieloletnia praca w Bibliotece PAN, a przede wszystkim pamięć Akademii, której nikt z młodszych pracowników nie mógł znać, sytuowała go w świecie nielicznych wiedzących o już nieistniejącej codzienności Pałacu Staszica. Te opowieści pozwalały niekiedy w sposób niespodziewany spojrzeć na Archiwum z Jego perspektywy, której przecież nikt jednak nie spisał. Była to historia zapamiętana, pełna emocji, przeznaczona do poufalego opowiadania i dopowiadania przy papierosie lub przy tzw. okazji, pomiędzy innymi codziennymi sprawami.

Jego obecność była jedną z osi codzienności archiwalnej pracy. Niewielkie, czarne biurko Pana Mariana było wprawdzie usytuowane

Uroczystość z okazji 100-lecia Towarzystwa
Naukowego Warszawskiego, 2007

pod wysokim, francuskim oknem w najdalszym zakątku ogromnej przestrzeni głównej sali Archiwum PAN, jednak zajmując się udostępnianiem materiałów archiwalnych, zawsze znajdował się w sercu spraw najistotniejszych dla każdego archiwum. Wchodzący i wychodzący, wyjaśniający i pytający, w nieustannym ruchu pomiędzy pomieszczeniami magazynowymi (które znał jak nikt) w podziemiach Pałacu Staszica a Pracownią Naukową na piętrze; wędrujący z aktami albo z piętrzącymi się pudłami archiwalnymi akt, które wynosił lub wnosił, opisywał lub odkładał — takim dał się zapamiętać. Obecny pomiędzy niemal wszystkimi sprawami udostępniania zasobu archiwalnego, przebywający nieustannie między

kolegami, którzy przygotowywali inwentarze, a użytkownikami, łączył dwa światy, na dole i na górze, dosłownie i w przenośni.

Był też niezastąpionym i życzliwym przewodnikiem po zwyczajach gości odwiedzających Pracownię Naukową Archiwum. Czasem mawiał: „Wiesz, ten profesor już długo nie przychodzi. Ale zagląda, więc trzeba mu zostawić te akta”. I odkładał je na dłużej, żeby użytkownik, który po długiej przerwie wreszcie nadejdzie, znalazł swoje materiały na miejscu, nie czekając.

Jego „bo wiesz...” najczęściej odnosiło się do spraw, które obchodziły go najbardziej, czyli do Archiwum i jego codziennej pracy, wobec której chciał być zawsze sumienny i rzetelny. I to budziło szacunek. Traktował swoją pracę bardzo osobiście, co nie pozwalało przejść obojętnie koło spraw Archiwum, o których mówił. To było zobowiązujące.

Miarą Jego wieloletniej obecności w Archiwum był codzienny udział w jego dziesiątkach drobnych spraw dotyczących udostępniania zasobu archiwalnego. Tą samą miarą życia wewnętrznego Archiwum w ostatnim czasie były także nasze zaniepokojone napomknienia o stanie zdrowia Pana Mariana, wpisane w codzienność naszej własnej pracy i — do niedawna — wiara, że czas jego obecności wśród nas nie będzie miał ustalonego dnia ostatniego. Miarą Jego miejsca w codzienności Archiwum pozostaną także dwie herbaciane róże, z którymi został pochowany w dalekich od Pałacu Staszica, ale bliskich Mu, rodzinnych Nieznamierowicach, znanych niektórym z nas z Jego własnych opowiadań.

Marian Kmita (2 listopada 1950–25 listopada 2017)

Urodził się 2 listopada 1950 r. w Drążnie (woj. mazowieckie).

W 1974 r. ukończył studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej z tytułem magistra filozofii chrześcijańskiej.

W latach 1974–1976 był zatrudniony na stanowisku młodszego bibliotekarza na Uniwersytecie Warszawskim, od 1976 do 1994 r. pełnił funkcję kierownika Biblioteki Ośrodka Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk. W latach 1994–2005 pracował jako starszy kustosz w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, w której pełnił swoje obowiązki do chwili likwidacji Biblioteki. Od 2005 do 2017 r. był związany z Archiwum Polskiej Akademii Nauk, gdzie był zatrudniony na stanowisku adiunkta archiwalnego.

Odnaczony został złotym medalem „Za Długoletnią Służbę”, nadanym postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22 maja 2013 r. za wzorowe, wyjątkowo sumienne wykonywanie obowiązków zawodowych, oraz odznaką „Za Zasługi dla Archiwistyki”, przyznaną przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 22 października 2013 r. za szczególne osiągnięcia dla rozwoju archiwów i archiwistyki.

Zmarł 25 listopada 2017 r. w Świeciu.

Jubileusz 60-lecia Archiwum PAN, 2013

Joanna Arvaniti
Warszawa

INWENTARZE ARCHIWALNE

W 58. numerze „Biuletynu Archiwum Polskiej Akademii Nauk” kontynuujemy rozpoczętą w 56. numerze naszego rocznika publikację inwentarzy rektorów i profesorów Uniwersytetu Poznańskiego w związku ze zbliżającą się 100. rocznicą powołania tej wyższej uczelni państwowej.

Tym razem prezentujemy inwentarz długoletniego profesora chemii fizjologicznej Uniwersytetu Poznańskiego w okresie 1919–1946, w latach 1937–1939 dziekana Wydziału Lekarskiego UP Stefana Dąbrowskiego. W roku 1939 Stefan Dąbrowski został wybrany na rektora Uniwersytetu Poznańskiego, jednak z powodu wybuchu 2. wojny nie zdołał rozpocząć kadencji w terminie. Po powrocie do Poznania po zakończeniu wojny włączył się w pracę Tymczasowej Komisji Administracyjnej, której zadaniem było wznowienie działalności Uniwersytetu, i podjął obowiązki rektora. W maju rozpoczął starania o uzyskanie dla uczelni gmachu Zamku Cesarskiego (przed wojną Collegium Maius UP). Jednak 1 maja udzielono mu urlopu z przyczyn politycznych (za udostępnienie auli młodzieży katolickiej). Oficjalnie jako rektor pożegnał się ze studentami 16 grudnia 1946 roku, podczas inauguracji roku akademickiego 1946/1947.

W niniejszym „Biuletynie...” prezentujemy także inwentarze dwóch wybitnych naukowców, tegorocznych jubilatów: astronoma i astrofizyka Bohdana Paczyńskiego, którego 10. rocznicę śmierci obchodziliśmy w 2017 roku, oraz lekarza, chemika, fizjologa, powstańca styczniowego Marcelego Nenckiego, którego 170. rocznicę urodzin świętowaliśmy w bieżącym roku i o którym mówiono, że „Jego wykłady przyciągały uczonych z całej Europy”.

Oprócz artykułów okolicznościowych i tekstów stanowiących stały punkt na łamach naszego rocznika publikujemy wybrane referaty, wygłoszone podczas konferencji *Archiwa i kolekcje prywatne — dziedzictwo archiwalne, dziedzictwo kultury*, poświęconej zagadnieniom praktyki gromadzenia, ewidencjonowania, udostępniania niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego oraz metodyce jego opracowa-

nia. Organizatorami konferencji byli naczelny dyrektor archiwów państwowych prof. dr hab. Władysław Stępnik i dyrektor Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie dr hab. Hanna Krajewska przy udziale Polskiego Towarzystwa Archiwalnego (13–14 marca 2013 roku).

Pomnik nagrobny Marcelego Nenckiego na cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym w Warszawie, b.d., APAN, ZF, V-38

Stefan Dąbrowski

Józef Malinowski
Poznań

MATERIAŁY STEFANA DĄBROWSKIEGO (1877–1947) (P.III–116)

Stefan Dąbrowski urodził się 31 stycznia 1877 r. w Warszawie. Jego ojciec Stefan (1849–1908) był artystą malarzem i pedagogiem, od 1903 r. pełniącym funkcję dyrektora Szkoły przy Muzeum Rzemiosła i Sztuki Stosowanej w Warszawie. Należał także do współorganizatorów Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych. Matka Hortensja z domu Lombard (1850–1929) pochodziła z francuskiej rodziny osiadłej w Warszawie w 1. poł. XIX wieku. Wykształcenie średnie Stefan Dąbrowski zdobył w IV Klasycznym Gimnazjum Męskim. Po maturze w 1895 r. zapisał się na Wydział Lekarski Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. W okresie studiów działał w Bratniej Pomocy i w Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. Dyplom lekarski uzyskał w 1900 r. Naukę kontynuował w Zakładzie Chemii Biologicznej Wydziału Medycznego Sorbony w Paryżu.

W 1903 r. rozpoczął pracę na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego jako demonstrator Katedry Farmakologii i Farmakognozji, a od 1905 r. jako asystent w Katedrze Chemii Lekarskiej. Był uczniem prof. Stanisława Bądryńskiego. W 1908 r. uzyskał habilitację na podstawie pracy *O naturze chemicznej podstawowego barwnika moczu*. W latach 1908–1910, dzięki stypendium przyznanemu przez Akademię Umiejętności w Krakowie, prowadził badania pod kierunkiem prof. Jeana Perrina w Pracowni Chemii Fizykalnej Wydziału Medycznego Sorbony. Pracując w Katedrze Chemii Lekarskiej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego, podejmował Stefan Dąbrowski równoległe zajęcia na innych uczelniach. W 1911 r. Akademia Rolnicza w Dublinach powierzyła mu wykłady z zakresu fizjologii i nauki żywienia. Od 1913 r. w lwowskiej Akademii Weterynarii prowadził — w charakterze profesora nadzwyczajnego — wykłady z chemii. Objął tam także stanowisko kierownika nowo utworzonej Katedry Chemii

Ogólnej i Nauki o Żywieniu Zwierząt. Poza pracą naukową uczestniczył aktywnie w życiu społeczno-politycznym Lwowa, działając w strukturach m.in.: Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, Ligi Narodowej oraz ugrupowania „Rzeczpospolita”.

Po wybuchu I. wojny światowej władze austriackie skierowały Stefana Dąbrowskiego do Nowego Targu, gdzie do 1915 r. pełnił funkcję lekarza miejskiego. Następnie objął kierownictwo szpitala Czerwonego Krzyża w tym mieście. Działał także w Krakowskim Biskupim Komitecie Pomocy dla Dotkniętych Klęską Wojny. W 1916 r. powrócił do Lwowa i podjął przerwana pracę na stanowisku kierownika Katedry Chemii Ogólnej w Akademii Weterynarii. Ponadto na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego organizował zajęcia z chemii fizjologicznej. Od początku 1917 r. kierował także Pracownią Kontroli Bakteriologicznej i Hematologicznej Czerwonego Krzyża w Galicji Wschodniej. 22 czerwca 1919 r. mianowany został profesorem zwyczajnym.

W czasie I. wojny światowej Stefan Dąbrowski prowadził tajną drukarnię Ligi Narodowej, redagował czasopismo „Z chwili” (1917–1918) i opublikował anonimowe opracowanie pt. *Wojna światowa w świetle cyfr i wpływ rezerw Kongresówki na dalszy jej przebieg*. W połowie 1918 r. współtworzył tajną organizację wojskową Polskie Kadry Wojskowe. Podczas walk polsko-ukraińskich o Lwów wszedł w skład władzy cywilnej w tym mieście Polskiego Komitetu Narodowego, a następnie pracował w komisji poborowej. W 1919 r. pełnił funkcję delegata rządu polskiego przy alianckiej misji generała Josepha Berthélemy’ego.

W kwietniu 1920 r. powierzono prof. Stefanowi Dąbrowskiemu stanowisko wiceministra spraw zagranicznych. Po odejściu ze służby dyplomatycznej w czerwcu 1921 r. objął kierownictwo Zakładu Chemii Lekarskiej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego. Od 1927 r. kierował dodatkowo Zakładem Chemii Ogólnej. Prace badawcze prowadzone przez Stefana Dąbrowskiego koncentrowały się wokół problematyki funkcji nerek, analizy składników moczu i krwi, kwestii związanych z osmotyczną równowagą między krwinkami a osoczem wg teorii Donnana.

Przez prawie cały okres II Rzeczypospolitej Stefan Dąbrowski pracę naukową łączył z aktywnością na niwie publicznej. W 1. poł. lat 20. XX wieku należał do czołowych działaczy Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Ludowego, a następnie Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego. W 1926 r. stanął na czele Zjednoczenia Monarchistów Polskich. W latach 1930–1935 jako członek Stronnictwa Narodowego sprawował funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego i wchodził w skład

komitetu politycznego tej partii. Ponadto trzynastcie lat (od 1922 do 1935 r.) zasiadał w ławie poselskiej, interesując się szczególnie sprawami wojskowymi, oświatowymi i ustrojowymi. Był aktywnym działaczem katolickim. Brał udział w wielu zjazdach i konferencjach organizowanych pod patronatem Kościoła katolickiego w Polsce i za granicą. Łączyła go bliska znajomość z najważniejszymi hierarchami, takimi jak Józef Teodorowicz, Adam Sapieha i August Hlond. Należał do Zakonu Służby Bożej.

W 1937 r. prof. Stefan Dąbrowski został wybrany na dziekana Wydziału Lekarskiego UP. Pełnił tę funkcję do maja 1939 r., kiedy to został wybrany na rektora Uniwersytetu Poznańskiego na lata akademickie 1939/1940 i 1940/1941. 2. wojnę światową spędził w Generalnej Guberni, pracując m.in. w inhalatorium ośrodka uzdrowiskowego w Szczawnicy (1940–1942). Od końca 1943 r. do marca 1945 r. przebywał w Wilkowicach koło Rawy Mazowieckiej. Obowiązki rektorskie podjął po powrocie do Poznania w marcu 1945 r. Wobec dużej niechęci władz lokalnych i państwowych rektor Stefan Dąbrowski zwrócił się do Senatu Uniwersytetu Poznańskiego o udzielenie urlopu od obowiązków rektorskich od 1 maja 1946 r.

Stefan Dąbrowski pozostawił po sobie przeszło 100 pozycji bibliograficznych. Należał do wielu towarzystw naukowych. Od 1908 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika, od 1920 r. Akademii Nauk Lekarskich i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, od 1928 r. był członkiem korespondentem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego PAU, od 1930 r. członkiem czynnym Wydziału Lekarskiego PAU i członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a od 1946 r. członkiem zwyczajnym tegoż towarzystwa, a także Polskiego Towarzystwa Fizjologicznego.

Odnaczony został Krzyżem Obrońców Lwowa (1921), Krzyżem Walecznych (1921), Rumuńskim Krzyżem Komandorskim (1922), Krzyżem Kawalerskim Francuskiej Legii Honorowej (1925), Jugosłowiańskim Krzyżem św. Sawy (1932) i Krzyżem Niepodległości (1933).

Z pierwszego małżeństwa z Malwiną Roszkowską (od 1908 r.) miał czworo dzieci: Stefana, Helenę, Jana, Zofię. Z drugiego małżeństwa z Zofią hrabiną Żółtowską (od 1930 r.) miał córkę Jadwigę. Zmarł w Poznaniu 23 marca 1947 r. i pochowany został na cmentarzu w Puszczykowie.

Materiały wpłynęły do PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu w kilku partiach. Pierwsza została zakupiona 15 listopada 1997 r. (ks. nab. B/186). Druga była darem Marii Rutkowskiej (17 lipca 2006 — ks. nab. B/248). Następnie od 2008 r. Adam Hedinger — zamieszkały w Calgary w Kanadzie wnuk twórcy spuścizny — zaczął sukcesywnie

przekazywać fragmenty spuścizny prof. S. Dąbrowskiego (ks. nab. B/274; B/362; B/368; B/371). Ostatnią część przekazał w styczniu 2015 r. (ks. nab. B/378). Wstępne prace porządkowe nad zespołem prowadzone były od 1998 r. przez dr Annę Marciniak, która stworzyła tymczasowy spis zawartości zespołu (27 pozycji spisu). Zasadnicze prace porządkowe zostały rozpoczęte w 2002 r. Ostatnie poprawki zostały naniesione przez autora inwentarza w okresie od stycznia do sierpnia 2015 r.

Spuścizna pochodzi z lat 1849–1971 i zachowana jest w dobrym stanie. Rozmiar zespołu wynosi 2,30 m.b. W wyniku szczegółowej segregacji akt materiały spuścizny podzielono na osiem zasadniczych grup zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

Grupa I — materiały twórczości naukowej — liczy 52 j.a. i zawiera materiały z lat 1914–1946; składa się z następujących podgrup: A. Opracowania, B. Wykłady, C. Prace popularnonaukowe i przemówienia okolicznościowe, D. Materiały warsztatowe. Materiały te dokumentują podstawowe kierunki twórczości naukowej S. Dąbrowskiego. W pierwszej podgrupie, składającej się z 13 jednostek, znalazły się opracowania z lat 1933–1944. Na szczególną uwagę zasługują prace poświęcone źródłom szczaw alkalicznych. Podgrupa druga obejmuje wykłady wygłoszone na Uniwersytecie Poznańskim w 1922 r. i w latach 1945/1946. Kolejna podgrupa, obejmująca chronologicznie materiały z lat 1920–1946, zawiera prace popularnonaukowe, m.in. tekst nieopublikowanego opracowania *Wyczerpanie rezerw ludzkich w wojnach totalnych* oraz przemówienia okolicznościowe publikowane i niepublikowane, ułożone w porządku chronologicznym. W skład podgrupy czwartej wchodzi materiały warsztatowe, które obejmują notatki, streszczenia i wypisy z literatury naukowej i prasy. Układ tej podgrupy został nadany przez twórcę spuścizny i w tej postaci został zachowany przez opracowującego. Podgrupa ta składa się z 34 jednostek archiwalnych z lat 1914–1946.

Grupa II — materiały działalności twórcy spuścizny — zawiera archiwalia z lat 1906–1947 zgrupowane w 13 jednostkach i została podzielona na następujące podgrupy: A. Działalność organizacyjno-naukowa, B. Działalność społeczno-polityczna. W pierwszej podgrupie archiwalistów znalazła się dokumentacja z lat 1939–1947 o charakterze szczątkowym i dotyczy działalności na Uniwersytecie Poznańskim. Znajdują się tu m.in. materiały związane z zarzutami stawianymi rektorowi Uniwersytetu Poznańskiego przez władze wojewódzkie i Polską Partię Robotniczą. Są to przeważnie sprawozdania, korespondencja, wycinki prasowe. Druga podgrupa, składająca się z 11 j.a. z lat 1906–1933, zawiera archiwalia

odnoszące się do działalności S. Dąbrowskiego w Bratniej Pomocy, Lidze Narodowej i Sejmie RP.

Grupa III, obejmująca materiały biograficzne z lat 1892–1947, zawiera 9 jednostek archiwalnych. Są to m.in.: dokumenty osobiste, świadectwa szkolne, dyplomy, nominacje, fotografie osobiste i rodzinne, notatki, nekrologi.

Grupa IV, składająca się z 13 j.a., to korespondencja wychodząca i wpływająca z lat 1908–1946. W gronie korespondentów twórcy spuścizny znaleźli się przedstawiciele nauki, polityki, wojska i duchowieństwa katolickiego, m.in.: prof. Stanisław Ciechanowski, prof. Edward Dubanowicz, abp August Hlond, prof. Zdzisław Krygowski, ks. Jan Kanty Madej, prof. Roman Nitsch, prof. Józef Okińczyc, prof. Witold Orłowski, gen. Władysław Sikorski, prof. Stanisław Stroński, abp Józef Teodorowicz, Wojciech Trąpczyński, o. Jacek Woroniecki OP. Kopie pism wychodzących oraz listy wpływające ułożono alfabetycznie. Korespondencja wpływająca została zaopatrzona w aneks.

Kolejna grupa, licząca 2 j.a., zawiera materiały z lat 1920–1948 dotyczące twórcy spuścizny. Są to przede wszystkim wycinki prasowe.

Grupa VI to materiały rodzinne z lat 1849–1968; składa się z 17 j.a. W grupie tej znajdują się m.in. materiały rodziców prof. S. Dąbrowskiego, pierwszej i drugiej żony oraz dzieci. Wśród tych materiałów znajduje się m.in. pokaźny zbiór kondolencji (j. 99) nadesłanych po śmierci Stanisława hr. Żółtowskiego w 1908 r. (ojca drugiej żony S. Dąbrowskiego Jadwigi). Zbiór ten zawiera autografy przedstawicieli najważniejszych rodów ziemiańskich.

W grupie VII, liczącej 12 j.a., umieszczono materiały osób obcych z lat 1918–1945. Grupę otwierają nadbitki artykułów i opracowań (dedykowanych prof. S. Dąbrowskiemu) uporządkowanych alfabetycznie i zaopatrzonych w aneks. Znajdują się tu ponadto rękopisy prac m.in. prof. Kazimierza Panka (j. 115–117), Wacława Wolskiego (j. 121), a także notatki Wojciecha Trąpczyńskiego (j. 120).

W grupie VIII, załączników, przechowywane są materiały z lat 1902–1947, m.in. prace i artykuły S. Dąbrowskiego (j. 124–127) ułożone chronologicznie i zaopatrzone w aneks. Ponadto znajdują się tu fragmenty materiałów z lwowskiej ekspozytury Archiwum Komisji Rządzącej. Twórca spuścizny nieokreśloną bliżej drogą wszedł w posiadanie materiałów Biura Archiwalnego działającego przy Komisji Rządzącej we Lwowie. Szefem Biura był przyjaciel Dąbrowskiego Adam Skalkowski. Fragmenty archiwaliów z tej instytucji znalazły się w j. 131–136. Biuro Archiwalne

powołane zostało w grudniu 1918 r. Kierownikiem tej placówki został dr Adam Skałkowski. Wszyscy współpracownicy Skałkowskiego byli lwowiakami. Wybitną rolę w kształtowaniu się zasobu Biura Archiwalnego odegrał Wacław Mejbaum, były szef referatu prasowego Naczelnej Komendy kpt. Czesława Mączyńskiego (listopad 1918 r.). Biuro gromadziło przede wszystkim materiały dotyczące walk z Ukraińcami przed przybyciem odsięczy ppłk. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego. Od stycznia do końca marca 1919 r. Biuro Archiwalne przygotowało siedemnaście referatów oraz obszernych notatek dotyczących stosunków gospodarczych i społecznych we Wschodniej Galicji dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych i członków misji alianckich przebywających we Lwowie. Przekazywało także informacje polskim i zagranicznym dziennikarzom. Większość materiałów zgromadzonych przez tę placówkę ostatecznie trafiło do Towarzystwa Badania Historii Obrony Lwowa i Województw Południowo-Wschodnich. Materiały tego towarzystwa znajdują się we Lwowie (Lwowski oblasnoj gosudarstwiennyj archiw).

Przechowywana w PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu spuścizna nie obejmuje całego dorobku intelektualnego uczonego. Druga część spuścizny S. Dąbrowskiego jest przechowywana w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu i zawiera zbiór korespondencji, dokumenty działalności politycznej, maszynopisy prac i artykułów, druki, wycinki prasowe i fotografie. Przechowywane tam materiały obejmują lata 1861–1957. Ponadto archiwalia dokumentujące karierę zawodową prof. S. Dąbrowskiego zgromadzone są w: Archiwum Akt Nowych (zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Departament IV — Nauki i Szkół Wyższych, Biuro Personalne, akta osobowe, sygn. 2176); Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (akta osobowe, sygn. 15/875; 15/776) oraz w Archiwum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (sygn. DWL 4210/1/114–8).

W PAN Archiwum nadano spuściznie sygnaturę P.III–116. W bazie danych SEZAM zespół otrzymał numer 117. Inwentarz składa się ze 137 j.a. uzupełnionych 5 aneksami.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Stefana Dąbrowskiego, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, P.III–116, j. 66–69.
2. *Biogramy uczonych polskich: materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, oprac. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1985, cz. 2 *Nauki biologiczne*, s. 65–69.

3. Bugajewska M., *Spuścizna po Stefanie Dąbrowskim w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*, „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny”, 1999/2000, r. VI/VII, s. 203–209.
4. Frankowski M.W., *Dąbrowski Stefan Tytus Zygmunt*, [w:] *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 122–123.
5. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 92.
6. Łoza S., *Czy wiesz, kto to jest?*, Warszawa 1938, s. 135.
7. Malinowski J., *Stefan Dąbrowski (1877–1947). Biografia polityczna*, Poznań 2014.
8. *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, oprac. aut. M. Smogorzewska, red. nauk. A.K. Kunert, Warszawa 1998, t. I A–D, s. 360–361.
9. Schramm R.W., *Dąbrowski Stefan Tytus Zygmunt*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 140–141.
10. Śródka A., *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku*, red. Z. Podgórska-Klawe, oprac. B. Urbanek, Warszawa 1991, t. I, z. 1, s. 24–26.
11. Śródka A., *Uczni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1994, t. I A–G, s. 346–348.
12. Wątor A., *Słownik działaczy Narodowej Demokracji w Galicji*, Szczecin 2008, s. 41–42.

Stefan Dąbrowski w laboratorium w Szczawnicy, luty 1941, PAPAN

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–52
A. Opracowania	1–13
B. Wykłady	14–15
C. Prace popularnonaukowe i przemówienia okolicznościowe	16–18
D. Materiały warsztatowe	19–52
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej, spoleczno-politycznej	53–65
A. Działalność organizacyjno-naukowa	53–54
B. Działalność społeczno-polityczna	55–65
III. Materiały biograficzne	66–74
IV. Korespondencja	75–88
A. Wychodząca	75
B. Wpływająca	76–88
V. Materiały o twórcy spuścizny	89–90
VI. Materiały rodzinne	91–108
VII. Materiały osób obcych	109–121
VIII. Załączniki	122–137
Aneksy	1–5

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Opracowania

1. *O sposobie powstawania stężeń w krwioobiegu*
    Opracowanie
    1933, rkp., l., k. 72
2. *Metabolizm paradoksalny w przypadku Teresy Neumann*
    Opracowanie
    1937, rkp., masz., l., k. 52
3. *O zachowaniu i poziomie równowagi stężeń chloru w krwinkach,
a w osoczu w przebiegu niedokrwistości złośliwej i innych choro-
bach krwi*
    Opracowanie
    1937, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 73
    Druk: Kraków 1937
4. *Omówienie badań Kazimierza Panka: Badania nad cyklogenią
i patogenezą przesyrczalnej postaci zarazka gruźliczego*

- Opracowanie
1937, masz., l., k. 38
5. *Ład dynamiczny w sieci naczyń kapilarnych; Stosunek jodu we krwi obwodowej do jodu we krwi tarczycowej, żyłnej i tętniczej*
Opracowania
1937, masz., l., k. 25
6. *Szczawnica i jej źródła oraz szczawy pokrewne*
Opracowanie
1940–1942, rkp., l., k. 89
7. Jw.
Opracowanie
1942, masz., l., k. 88
8. *Nowa teoria fizykochemiczna funkcji nerki*
Opracowanie
1942, rkp., sz., k. 47
9. *Czynniki zmienne w źródłach szczaw alkalicznych*
Opracowanie
1943, masz., l., k. 259
10. *Ogólne rozważania nad zjawiskami funkcji gruczołów (teoria matematyczna)*
Opracowanie
1944, rkp., l., k. 29
11. *O uogólnionym równaniu dyfuzji przy równoczesnym prądzie unoszenia*
Opracowanie
B.d., rkp., sz., k. 44
12. *O dyfuzji frakcyjnej i zastosowaniu jej roztworów koloidalnych*
Opracowanie
B.d., rkp., masz., l., k. 52
13. *Przedmiot chemii fizjologicznej*
Opracowanie
B.d., masz., rkp., l., k. 33

B. Wykłady

14. *Teoria wydzielania przez nerki*
Konspekt
1922, rkp., l. i sz., k. 90
15. *Fizjologia*
Konspekt, notatki studenckie
1945–1946, rkp., masz., l., k. 86

C. Prace popularnonaukowe i przemówienia okolicznościowe

16. *Wyczerpanie rezerw ludzkich w wojnach totalnych*
Opracowanie
1945, masz., l., k. 69
17. *Księdza arcybiskupa J. Teodorowicza przewodnia myśl w życiu publicznym; Meteorologia źródła szczaw alkalicznych; Szymon Dzierzgowski (1866–1928)*
Artykuły
1938–1946, masz., l., k. 17
18. Inauguracje, rocznice i uroczystości pogrzebowe
Teksty
1920–1946, rkp., masz, l., k. 59, zob. aneks 1

D. Materiały warsztatowe

19. Krew
Notatki, wypisy z literatury
B.d., rkp., sz., k. 41
20. Jw.
Notatki, wypisy z literatury
B.d., rkp., masz., l. i sz., k. 103
21. Dyfuzja
Notatki, obliczenia, wypisy z literatury
B.d., rkp., l. i sz., k. 107
22. Jw.
Obliczenia, notatki
B.d., rkp., l., k. 105
23. O kwasach organicznych wydalanych w ustroju ludzkim w przypadku długotrwałego głodu
Wypisy z literatury, obliczenia
B.d., rkp., masz., l., k. 50
24. Jw.
Obliczenia
B.d., rkp., j. franc., niem., pol., l., k. 105
25. Czynniki zmienne w źródłach szczaw alkalicznych
Notatki, obliczenia
1940–1942, rkp., masz., l., k. 166
26. Jw.
Notatki, obliczenia
1940–1943, rkp., masz., l., k. 164

-
27. Jw.
Notatki, obliczenia
1940–1945, rkp., masz., l. i sz., k. 153
28. Jw.
Notatki, obliczenia, wypisy z literatury
1940–1945, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 122
29. Jw.
Notatki, obliczenia, wykresy
1940–1945, rkp., masz., j. niem., pol., l., k. 163
30. Jw.
Obliczenia
1940–1942, rkp., sz., k. 195
31. Jw.
Obliczenia
1940–1945, rkp., sz., k. 194
32. Stany stężeń trwałych we krwi kapilarów
Notatki, obliczenia, wypisy
1943–1945, rkp., l., k. 53
33. O stanach stężeń w naczyniach kapilarnych
Notatki, obliczenia, rysunki
1943–1945, rkp., l., k. 97
34. O zasadach badania funkcji narządów
Notatki, obliczenia
1946, rkp., l., k. 254
35. Odżywianie, przemiana materii
Wypisy
1946, rkp., j. ang., pol., sz., k. 47
36. Wyczerpanie rezerw
Obliczenia, notatki
1946, rkp., masz., l., k. 134
37. Funkcje nerek
Wypisy z literatury, notatki
B.d., rkp., l. i sz., k. 262
38. Jw.
Kartoteka osobowa z wynikami obserwacji
1932, rkp., masz., l., k. 65
39. Jw.
Obliczenia, notatki
B.d., rkp., l. i sz., k. 76

40. Jw.
Obliczenia, notatki
B.d., rkp., l., k. 101
41. Równania ogólne dyfuzji
Obliczenia
B.d., rkp., l., k. 68
42. Czesław Mączyński
Wycinki prasowe
1935, druk, l., k. 16
43. Sprawa niepodległości Polski
Wycinki prasowe
1916–1919, druk, l., k. 54
44. Eugenika
Notatki, wycinki prasowe, wypisy z literatury
1935–1937, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l. i sz., k. 73
45. Jw.
Wycinki prasowe
1935–1937, druk, j. niem., l., k. 34
46. Polityka zagraniczna
Wycinki prasowe
1935–1937, druk, l., k. 106
47. Sprawy uniwersyteckie
Wycinki prasowe
1945–1946, druk, l., k. 18
48. Zamach majowy
Wycinki prasowe
1926, druk, l., k. 59
49. Sprawy polityczno-społeczne
Wycinki prasowe
1937–1946, druk, l., k. 36
50. I. wojna światowa
Wycinki prasowe
1914–1919, druk, j. niem., pol., ros., l., k. 30
51. Sprawy sejmowe
Wycinki prasowe
1931–1934, druk, l., k. 48
52. Kazimierz Kubala
Notatki, odpisy, wycinki prasowe
1931–1932, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 128

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO- -NAUKOWEJ, SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ

A. Działalność organizacyjno-naukowa

53. Uniwersytet Poznański
Materiały rektora UP dotyczące początku okupacji w Poznaniu
1939–1940, masz., j. niem., pol., l. k. 7
54. Jw.
Sprawozdania, korespondencja, wycinki prasowe dotyczące
m.in. zarzutów stawianych wobec rektora UP
1945–1947, rkp., masz., druk, l., k. 51

B. Działalność społeczno-polityczna

55. „Bratnia Pomoc”
Protokoły, sprawozdania
1906–1924, masz., druk, l. i sz., k. 90
56. Liga Narodowa
Protokoły, rezolucje, memoriały, statuty
1914–1917, rkp., masz., druk, j. pol., franc., l., k. 37
57. Jw.
Sprawozdania, opinie, odpisy dotyczące sytuacji politycznej
w Królestwie i Galicji
1914–1918, rkp., masz., druk, l., k. 191
58. Jw.
Sprawozdania, opinie, odpisy dotyczące sytuacji politycznej
w Królestwie i Galicji
1914–1918, rkp., masz., druk, l., k. 105
59. Jw.
Sprawozdania, opinie, protokoły, rezolucje
1914–1918, rkp., masz., druk, l., k. 123
60. Jw.
Sprawozdania, opinie, protokoły, rezolucje
1914–1918, rkp., masz., druk, l., k. 128
61. Jw.
Sprawozdania, opinie, memoriały
1917–1918, rkp., masz., druk, l., k. 105
62. Jw.
Sprawozdania, opinie, memoriały
1916–1926, rkp., masz., druk, l., k. 73

63. Sejm Rzeczypospolitej III kadencji
Oświadczenia, protokoły, korespondencja i wycinki prasowe dotyczące zajścia podczas posiedzenia sejmowej komisji woj- skowej 26 lutego 1932 r.
1932, rkp., masz., druk, l., k. 38
64. Jw.
Korespondencja, memoriały dotyczące sprawy przeniesienia w stan spoczynku prof. Józefa Paczoskiego
1932–1933, masz., l., k. 12
65. Jw.
Projekty uchwał, wnioski, memoriały, opinie dotyczące pro- jektu ustawy o szkołach akademickich
1931–1933, rkp., masz., druk, l., k. 280

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

66. Nauka szkolna i studia
Świadectwa szkolne i uniwersyteckie
1892–1901, rkp., masz., j. pol., ros., l., k. 59
67. Notatki z wykładów i zapiski osobiste
Notesy, kalendarzyk
1894–1916, rkp., druk, j. pol., franc., l. i sz., k. 138
68. Materiały dotyczące przebiegu kariery zawodowej
Nominacje, zaświadczenia, dyplomy, legitymacje
1908–1939, masz., druk, j. franc., niem., pol., l. i sz., k. 101
69. Materiały gospodarcze i majątkowe
Rachunki, kwity, poświadczenia, odpisy z ksiąg wieczystych
1907–1939, rkp., masz., l., k. 73
70. Zbiór fotografii własnych, rodziny i znajomych
1902–1947, l., fot. 121
71. Jw.
1904–1938, l., fot. 118
72. Jw.
1912–1944, l., fot. 68
73. Jw.
1921–1947, l., fot. 33
74. Materiały dotyczące śmierci i uroczystości pogrzebowych
Nekrologi, fotografie
1947, druk, l., k. 4, fot. 94

IV. KORESPONDENCJA**A. Wychodząca**

75. Akciova Spolecnost Lazne Luhacovice
Dąbrowski Jan
Pankowa Flora
Adresaci nieustaleni
1936–1946, rkp., masz., l., k. 7

B. Wpływająca

76. Osoby i instytucje A–B
1908–1941 i b.d., rkp., masz., j. ang., czes., franc., niem., pol.,
l., k. 64, zob. aneks 2
77. Jw. C
1916–1931, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 65, zob.
aneks 2
78. Jw. D
1914–1939, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 130, zob. aneks 2
79. Jw. F–G
1921–1939 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 99,
zob. aneks 2
80. Jw. H–J
1922–1946, rkp., masz., l., k. 61, zob. aneks 2
81. Jw. K
1916–1946 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., łac., pol., l., k. 74,
zob. aneks 2
82. Jw. L–Ł
1915–1939, rkp., masz., druk, l., k. 61, zob. aneks 2
83. Jw. M–O
1916–1946 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., niem., pol., l.,
k. 142, zob. aneks 2
84. Jw. P–R
1908–1939 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 128,
zob. aneks 2
85. Jw. S
1917–1946, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 218, zob.
aneks 2
86. Jw. T
1917–1939 i b.d., rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 56, zob.
aneks 2

87. Jw. U–Ż
1915–1942, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 78, zob. aneks 2
88. Nadawcy nieustaleni
1922–1941 i b.d., rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 60

V. MATERIAŁY O TWÓRCY ZESPOŁU

89. Wzmianki prasowe dotyczące kariery politycznej i naukowej
1920–1946, druk, l., k. 15
90. Artykuły i wspomnienia pośmiertne
1947–1948, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 55

VI. MATERIAŁY RODZINNE

91. Stefan Dąbrowski — ojciec
Świadectwa, poświadczenia, dyplomy, nominacje, wspomnienia prasowe
1864–1910, rkp., masz., druk, j. pol., ros., l., k. 140
92. Jw.
Wypisy z literatury pięknej
B.d., rkp., l. i sz., k. 320
93. Jw.
Wypisy z literatury pięknej
B.d., rkp., l., k. 248
94. Hortensja z Lombardów Dąbrowska — matka
Świadectwa, zaświadczenia, korespondencja, nekrolog
1857–1929, rkp., masz., druk, j. pol., ros., l. i sz., k. 172
95. Emilia Dąbrowska — siostra
Korespondencja
1926–1954, rkp., l., k. 111
96. Jw.
Tłumaczenie z polskiego: *Lenka. La vie d'une fillette polonaise*
1927, masz., j. franc., l., k. 209
97. Jw.
Tłumaczenie z angielskiego: Raoul de Guchteneere, *Ograniczenie urodzeń*
ok. 1931, rkp., l., k. 270
98. Malwina z Roszkowskich Dąbrowska — pierwsza żona
Świadectwa, korespondencja
1908–1926, rkp., masz., druk, j. łac., pol., l., k. 270

99. Jw.
Wspomnienie dotyczące córki Leny
1925, rkp., l., k. 94
100. Zofia z Żółtowskich Dąbrowska — druga żona
Zaświadczenia, dokumentacja finansowo-majątkowa
1929–1939, masz., druk, l., k. 251
101. Jw.
Korespondencja, zapiski osobiste
1931–1945, rkp., masz., l., k. 100
102. Jw.
Pamiętki rodzinne: album Teresy Sapieżanki; korespondencja
kondolencyjna po śmierci Stanisława hr. Żółtowskiego
1849–1908, rkp., j. ang., franc., niem., pol., l. i sz., k. 350
103. Helena Dąbrowska — córka
Świadectwa, zapiski, nekrolog
1912–1925, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 89
104. Zofia Maria z Dąbrowskich Hedingerowa — córka
Świadectwa, legitymacje, poświadczenia, zapiski osobiste, fo-
tografie
1932–1968, rkp., masz., druk, l. i sz., k. 111, fot. 72
105. Jw.
Korespondencja
1938–1947, rkp., l., k. 140
106. Stefan Maria Dąbrowski — syn
Świadectwa, legitymacje, zaświadczenia, korespondencja, fo-
tografie
1928–1955, rkp., masz., druk, j. niem., pol., l. i sz., k. 179, fot. 35
107. Jan Dąbrowski — syn
Zaświadczenia, korespondencja, fotografie
1931–1946, rkp., masz., j. niem., pol., l., k. 38, fot. 9
108. Stefan Leszczyński — siostrzeniec
Zaświadczenia, świadectwa
1927–1928, rkp., masz., druk, l., k. 8

VII. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

109. Prace obce A–D
1926–1939 i b.d., druk, j. ang., franc., pol., l. i sz., k. 201, zob.
aneks 3
110. Jw. D–K
1933–1939 i b.d., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., l.
i sz., k. 377, zob. aneks 3

111. Jw. L–M
1930–1945 i b.d., masz., druk, j. franc., niem., pol., l. i sz.,
k. 193, zob. aneks 3
112. Jw. M–R
1930–1945 i b.d., masz., druk, j. franc., niem., pol., l. i sz.,
k. 123, zob. aneks 3
113. Jw. S–W
1926–1939 i b.d., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., l.
i sz., k. 183, zob. aneks 3
114. Stanisław Bądryński
*Après vingt-cinq ans de travail universitaire et trente sept ans
de recherches scientifiques; O kwasach oksyproteinowych i ich
roli w przemianie białka w ustroju*
B.d., masz., j. franc., pol., l., k. 44
115. Kazimierz Panek
*Badania nad cyklogenią i patogenezą przesyrczalnej postaci
zarazka gruźliczego*
B.d., rkp., masz., l., k. 303
116. Jw.
*Odczyn prowokacyjny. Nowa metoda rozpoznawcza różnicz-
kowa nosacziny jawnej i utajonej*
1928–1934, rkp., masz., fot., l. i sz., k. 305
117. Jw.
*Z cyklogenii zarazka nosaczynowego; Badania nad nosaczyną
utajoną*
1930–1934, rkp., masz., fot., l. i sz., k. 205
118. Michał Pawlikowski
Notatki osobiste dotyczące spraw politycznych
1918–1919, rkp., l., k. 16
119. Zdzisław Próchnicki
Notatki osobiste dotyczące spraw politycznych
1918–1921, rkp., l., k. 70
120. Wojciech Trąpczyński
Notatki osobiste dotyczące spraw politycznych
1918–1934, masz., rkp., l., k. 6
121. Wacław Wolski
*Zasada względności i jej granice. W obronie absolutu. Uwagi
o teorii Einsteina*
1920–1923, masz., rkp., druk, l., k. 63

VIII. ZAŁĄCZNIKI

122. Prace drukowane S. D.
1902–1914, druk, j. franc., niem., pol., sz., k. 296, zob. aneks 4
123. Jw.
1907–1924, druk, j. franc., pol., l. i sz., k. 400, zob. aneks 4
124. Jw.
1925–1935, druk, j. franc., pol., l. i sz., k. 408, zob. aneks 4
125. Jw.
1937–1946, druk, j. franc, pol., l. i sz., k. 598, zob. aneks 4
126. Pamiętki osobiste i rodzinne S. D.
Order Legii Honorowej, Krzyż Niepodległości, Medal Pamiątkowy Międzynarodowego Tygodnia Przeciwrakowego w Paryżu (23–30 listopada 1938), lalka z obozu koncentracyjnego w Ravensbrück, medaliony, nieśmiertelnik jeniecki z Oflagu VII A
1925–1944, szt. 7
127. Maska pośmiertna S. D.
1947, szt. 1
128. „Myśl Narodowa”
Tygodnik polityczno-społeczny
1923–1924, druk, l. i sz., k. 128, zob. aneks 5
129. „Pobudka. Organ Komitetu Obywatelskiego Miasta Lwowa”
Dziennik, nr 2–32 (7 listopada 1918–7 grudnia 1918)
1918, druk, l. i sz., k. 58
130. „Z chwili”
Czasopismo, nr 1–15, red. naczelny S. D.
1917–1918, druk, l., k. 48
131. Biuro Archiwalne przy Komisji Rządzącej we Lwowie
Odpisy korespondencji i protokołów
1918–1919, masz., j. franc., pol., l., k. 93
132. Jw.
Memoriały i opracowania dotyczące stosunków polsko-ukraińskich
1918–1919, masz., j. franc., niem., pol., l., k. 91
133. Jw.
Odpisy protokołów i dokumentów
1918–1919, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 39
134. Jw.
Protokoły, odpisy korespondencji i dokumentów
1918–1919, rkp., masz., druk, l., k. 53

135. Jw.
 Protokoły, odpisy korespondencji i dokumentów
 1918–1919, rkp., masz., druk, l., k. 115
136. Jw.
 Referat sprawiedliwości, protokoły zeznań mieszkańców
 Janowa
 1919, masz., l., k. 58
137. *Documents diplomatiques. Documents relatifs aux negociations
 concernant les garanties de securite contre une agression de
 l'Allemagne (1919–1923)*, Paris 1924
 1924, druk, sz., k. 128

ANEKS 1

- J. 18. Inauguracje, rocznice i uroczystości pogrzebowe
Wykład pożegnalny wygłoszony na Uniwersytecie Lwowskim,
 1920
Przemówienie żałobne poświęcone prof. Józefowi Browińskiemu,
 1927
*Przemówienie z okazji 15. rocznicy utworzenia Młodzieży
 Wszepolskiej*, 1937
Przemówienie nad trumną śp. prof. dr. Pawła Gantkowskiego,
 1938
*Wykład inauguracyjny na V Zjeździe Naukowym Oficerów Służby
 Zdrowia*, 1939
Przemówienie na akademii żałobnej ku czci prezydenta Roosvelta,
 1945
*Przemówienie na obchodzie Dnia Matki urządzonym przez Miejski
 Komitet Opieki Społecznej*, 1945
*Przemówienie na Zjeździe Delegatów Nauczycielstwa Polskiego
 w Poznaniu*, 1945
*Przemówienie rektora na uroczystości kościuszkowskiej jako za-
 gajenie odczytu prof. K. Tymienieckiego, dziekana Wydziału
 Humanistycznego pt. „Kościuszko a sprawa ludowa”*, 1946
*Do młodzieży akademickiej: „Co mówią doświadczenia lat ostat-
 nich?”*, b.d.

ANEKS 2

- J. 76. Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucje A–B
„Akademik” — dwutygodnik młodzieży	1925	1. 1
Akciova Spolecnost Lazne Luhacovice	1941	1. 2
American Medical Association	1939	1. 1

Askenazy Szymon	1916	1. 1
Bainbridge William Seaman	b.d.	1. 1
Balicka Gabryela	1925	1. 1
Baliński-Jundził Jan	1937, 1938	1. 2
Bartoszewicz Jan	1930	1. 1
Bartoszewicz Joachim	1929	1. 2
Baudrillart A.	b.d.	1. 1
Baumann Stanisław	1938	1. 1
Bądyńska Zofia	1925	1. 1
Bądyński Stanisław	1908	1. 1
Białobrzęski Czesław	1933–1934	1. 3
Bielawski Oskar	1935	1. 1
Bielski B.	1939	1. 1
Błachowski Stefan	1939	1. 1
Bogdańska Zofia	1925	1. 1
Bridel Marc	1921–1929	1. 4
Browiński Józef	1914	1. 1
Bryła Stanisław	1925	1. 1
J. 77. Jw. C		
Chiron Étienne	1922–1923	1. 5
Chłapowski Alfred	1925	1. 3
Chłapowski Mieczysław	1924	1. 1
Chodźko Witold	1936	1. 1
Ciechanowski Stanisław	1936–1941	1. 10
Cieński Tadeusz	1919	1. 1
Cieńska Tadeuszowa	1916–1929	1. 3
Consulat de France à Poznań	1939	1. 1
Cywińska Stanisława	1938	1. 1
Czarnecki Stefan	1936	1. 1
Czartoryski Stanisław	1927–1938	1. 3
Czartoryski Witold	1927–1939	1. 12
J. 78. Jw. D		
Dalbor Edmund, arcybiskup	1925	1. 2
Dedio Stanisław	1929	1. 1
Denizot Alfred	1925	1. 1
Didio Robert	1921–1939	1. 9
Dom Handlowy Adolf Pfützner	1918	1. 1
Dominikowa Agnieszka	1925	1. 1
Drozd Jan	1932	1. 1
Drozd Józef	1925	1. 1
Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha	1927, 1935	1. 2

Dubanowicz Edward	1914–1939	1. 31
Dubanowicz Magdalena	1925–1934	1. 12
Dux Kazimierz	1939	1. 6
Dzierżanowski Kazimierz	1927	1. 1
Dzierżawski Aleksander	1929	1. 1
Dziewulski Konstanty	1938	1. 1
J. 79. Jw. F–G		
Filipiak Bolesław	1937	1. 1
Filipówna G.	1939	1. 1
Floresco Aleksander	b.d.	1. 1
Garreau Roger	1932	1. 1
Gautier Armand	1925	1. 1
Gąsiorowski Napoleon	1938–1939	1. 3
Gerlier Pierre-Marie	1939	1. 1
Głaszowska Wanda	1931	1. 1
Głazewski Adam	1929	1. 1
Godlewski Emil	1922–1938	1. 9
Gouraud Henri	1925	1. 1
Górski J.	1929	1. 1
Górski Marian	1938–1939	1. 13
Grabska Elżbieta	1921, 1925	1. 2
Grochmalicki Jan	1927	1. 2
Grodzka Zofia	1935	1. 1
Grynfeltt Edouard	1933–1934	1. 4
Grzegorzczak Marian	1925	1. 1
Gubrynowicz	1925	1. 1
Guermontprez François	1921	1. 3
J. 80. Jw. H–J		
Haller Józef	1925–1927	1. 3
Hlond August	1934–1946	1. 5
Hołyńska Maria	1928–1939	1. 5
Hurynowicz Janina	1939	1. 2
„Ilustrowany Kurier Polski” — Redakcja	1946	1. 1
Jackowski Tadeusz	1924	1. 1
Janta-Polczyński Leon	1927	1. 1
Januszkowski Aleksander	1925	1. 1
Jarecki Kazimierz	1925	1. 1
Jarecki Tadeusz	1932	1. 1
Jarecki Władysław	1938	1. 1
Jaworski Tadeusz	1939	1. 1
Jaxa-Bykowski Ludwik	1933–1938	1. 4

Jeleńska Maria	1936, 1938	1. 2
Jelski Stanisław	1939	1. 1
Jezierski	1925	1. 1
Jędrzejewska Irena	1935	1. 1
Jędrzejewski Klemens	1929	1. 1
Jędrzejewski Władysław	1922	1. 1
J. 81. Jw. K		
Kancelaria Prymasa Polski	1935	1. 1
Kancelaria Prezydenta Republiki Czeskiej	1938	1. 1
Karwowski Adam	1925	1. 1
Kasa Chorych m. Poznania	1931	1. 1
Kasznic Stanisław	1933, 1939	1. 2
Kasznicowa Eleonora z Malewskich	b.d.	1. 1
Kępalska Eugenia	1919	1. 1
Kleczkowski Paul	b.d.	1. 1
Klub Chrześcijańsko-Narodowy	1925	1. 1
Koncewski Stanisław	1928	1. 1
Konsulat RP w Lyonie	1937	1. 1
Konwent „Legia”	1931	1. 1
Korczyński Antoni	1925	1. 1
Kozicki Stanisław	b.d.	1. 1
Kozicki Władysław	1917	1. 1
Kozłowski Stanisław	1918	1. 1
Kółko Dublańczyków	1927	1. 1
Krajowe Stowarzyszenie Czerwonego Krzyża	1916–1918	1. 1
Kraśńska Marta z Pusłowskich	b.d.	wiz. 1
Kraśński Michał	b.d.	wiz. 1
Kreutz Jan	1932, 1935	1. 2
Krygowski Zdzisław	1938–1946	1. 10
Krysiewiczowie	1925	1. 1
Kurkiewicz Tadeusz	1938	1. 1
Kwiecińska Janina	1925	1. 1
J. 82. Jw. L–Ł		
Lakner Leon	1938	1. 1
Lamarque Andrée	1938	1. 2
Legia — Korporacja Studencka UP	1925, 1927	1. 2
Leitgeber Roman	1925	1. 1
„Lekarz Wojskowy” — Redakcja	1939	1. 2
Lelesz Edmund	1925	1. 1
Leszczyńska Emilia	1917–1918	1. 4

Leszczyński Jan	1915–1916	1. 3
Lewandowski Wacław	1929, 1938	1. 2
Lewkowicz Ksawery	1937–1939	1. 3
Lisowski Zygmunt	1929	1. 1
Lombard Alf	1930–1931	1. 1
Lombard Louise	1926–1931	1. 4
Longchamps Bogusław	1920	1. 1
Longchamps Franciszek	1939	1. 1
Löwenherz Henryk	1925	1. 1
Łabendziński	1926	1. 1
Łapa Wincenty	1930–1938	1. 3
Łabińska Maria	1929	1. 2
Łubieńska Anna	1938	1. 1
Łubieński Władysław	1923	1. 1
Łukomski Stanisław	1925	1. 1
J. 83. Jw. M–O		
Madej Jan Kanty	1916–1927	1. 9
Maire Elie	1932–1933	1. 4
Malczewski Juliusz, generał	b.d.	wiz. 1
Mangin Charles, generał	b.d.	wiz. 1
Maringe Leonard	1925	1. 1
Maringe Eleonora	1925, 1930	1. 2
Masson Editeurs	1939	1. 2
Matyszkiewicz Władysław	1925	1. 1
Mayer A.	1925	1. 1
Mayer Karol	1929	1. 2
Mączyńscy	1935	1. 1
Mączyński Bogusław	1938	1. 1
Mączyński Czesław	1920–1934	1. 6
Melanowski Władysław Henryk	1939	1. 2
Melka Armand	1916	1. 1
Mestrezat W.	1925–1926	1. 3
Miczuga Teofil	1925	1. 1
Ministère de la Marine Republique Française	1925	1. 1
Ministerstwo Spraw Wojskowych RP	1925	1. 1
Młodzież Wszepolska Związek		
Akademicki	1925	1. 1
Moczarska Waleria	1925–1930	1. 3
Momentowicz Włodzimierz	1917	1. 1
Natanson Stefan	1925	1. 1
Natanson Władysław	1925	1. 1

Niessel Henri	1921	1. 1
Niezabitowski Edward	1925	1. 1
Niklewski Bronisław	1919	1. 1
Nitsch Roman	1937	1. 3
Nowakowski Brunon	1946	1. 1
Nowakowski Kazimierz	1929	1. 1
Obóz Wielkiej Polski	1927–1931	1. 4
Ogólnopolski Związek Akademickich Kół Naukowych	1933	1. 1
Ogórek-Pankowa Flora	1937	1. 2
Okińczyc Józef	1937–1939	1. 5
Olachowski Edmund	1946	1. 1
Olszewski Stanisław	1925	1. 1
Opieński Jan	1925	1. 1
Opoczyński Kazimierz	1933	1. 1
Orłowski Witold	1937–1939	1. 5
Orzechowski Kazimierz	1926	1. 1
J. 84. Jw. P–R		
Paderewska Antonina	1938	1. 1
Paderewski Jan Ignacy	1935	1. 1
Panafieu Hector André de	b.d.	wiz. 1
Panek Kazimierz	1930	1. 1
Pankowa Flora	1925–1936	1. 7
Państwowy Zakład Zdrojowy w Krynicy	1939	1. 1
Pawłowska Stefania	1934	1. 1
Pawłowski Stanisław	1925–1933	1. 4
Perrin Jean	b.d.	1. 1
Perzyński, Niklewicz i S-ka	1922	1. 1
Petrażycki Tadeusz, podpułkownik	1925, 1927	1. 2
Piątkowski Juliusz	1918, 1925	1. 2
Plucińska Zofia	1934	1. 1
Plutyński Antoni	1918	1. 1
Podlewska Wanda	1931	1. 1
[Polska] Akademia Umiejętności	1908–1939	1. 7
Polski Bank Emigracyjny	1922	1. 1
<i>Polski słownik biograficzny</i> — Redakcja	1938	1. 1
Polskie Towarzystwo Opieki nad Kresami	1931	1. 1
Popowicz Józef	1925	1. 1
Potworowska Stanisława	1931	1. 1
Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk	1937	1. 1
Prądyński Józef	1929	1. 1

Próchnicki Zdzisław	1929	1. 1
Przegląd Pedagogiczny	1931	1. 1
Putek Józef	1932	1. 1
Putz Narcyz	1926	1. 1
Raczyński Jan	b.d.	1. 1
Rakowska Stanisława	1929	1. 1
Raszeja Franciszek	1929	wiz. 1
Raszejowa Stanisława z Deniszczuków	1929	wiz. 1
Raszewski Kazimierz	1925	1. 1
Ravina A.	1938–1939	1. 5
Regnault Louis	b.d.	wiz. 1
Rektor Uniwersytetu Poznańskiego	1929–1933	1. 5
Rodie Jean-Maria, biskup Ajaccio	1933–1936	1. 4
Romant Jean	1933, 1934	1. 2
Roszkowska Katarzyna	1938	1. 1
Roszkowski Witold	1917–1938	1. 3
Rousseau Henry	b.d.	wiz. 1
Rozwadowska Konstancya	1925	1. 1
Rozwadowski Tadeusz, generał	1928	1. 1
Rulewicz Mikołaj	1930	1. 1
Rutkowski Jan	1928	1. 1
J. 85. Jw. S		
Sapieha Adam, arcybiskup	1925–1938	1. 5
Sapieha Elżbieta	1921	1. 1
Schmidt Józef, doktor	1930	1. 2
Segreteria di Stato di Sua Santità	1927	1. 1
Sekcja Opieki Związku Obrońców Lwowa	1926	1. 1
Serovac — Wytwórnia Surowic	1925	1. 1
Seyda Marian	1925	1. 1
Sikorski Walerian	1925	1. 1
Sikorski Władysław	1939	1. 2
Skalkowski Adam	1921	1. 1
Skalkowski Mieczysław	1916	1. 1
Skórnicki Leon, ksiądz	b.d.	1. 1
Sławiński Aleksander	1946	1. 1
Sławski Jan	1926–1927	1. 5
Sosnkowski Kazimierz, generał	1925, 1939	1. 2
Stołeczny Komitet Samopomocy		
Spółecznej	1941	1. 1
Stowarzyszenie Porządku Publicznego	1925	1. 1
Sveslovenski Lekarski Kongres	b.d.	1. 1

Swipski Jerzy	b.d.	wiz. 1
Szafer Władysław	1939	1. 1
Szczepanowska F.	1917	1. 1
Szczepanowski Stanisław	1931, 1934	1. 2
Szczepański Tadeusz	1918–1946	1. 20
Szembek Aleksander	1925	1. 1
Szułdrzyński Tadeusz	1925	1. 1
Szumowski Władysław	1939	1. 3
Szymańska Klementyna	1925	1. 1
Szymański J.	1938	1. 1
Śliwiński K.I.	1930–1939	1. 3
J. 86. Jw. T		
Teodorowicz Józef Teofil, arcybiskup	1925–1938	1. 20
Teodorski Serda, generał	1929	wiz. 1
Tomarkin L.W.	1939	1. 1
Topińska Zofia	1929	1. 2
Totwen Stanisław, doktor	1931	1. 1
Towarzystwo Lekarskie Francusko-Polskie	1939	1. 2
Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży Akademiczkiej. Komitet Wojewódzki	1939	1. 1
Trąmpczyński Wojciech	1939	1. 1
Tymczasowa Rada Stanu Królestwa Polskiego. Departament Spraw Wewnętrznych. Sekcja Zdrowia Publicznego	1917	1. 2
J. 87. Jw. U–Ż		
Ujejski Józef	1933	1. 1
Ułaszyn Henryk, profesor	1938	1. 1
Uniwersytet J. Piłsudskiego w Warszawie	1939	1. 1
Warszawski Stanisław	1925	1. 1
Wasilewski Roman	1927	1. 2
Wedrychowska Pelagia	1925	1. 1
Werycha Wanda	1931	1. 1
Weygand Maxime, generał	1932	1. 1
Węcowski Stanisław	1925	1. 1
Wielkopolski Klub Jazdy Konnej	1925	1. 1
Witkowski Bolesław	1935	1. 1
Wodziczko Adam	1932	1. 1
Wojewódzkie Sanatorium dla Nerwowo Chorych w Kościanie	1935	1. 9
Wolski Waław	1922	1. 1

Woroniecki Jacek	1929, 1931	1. 2
Woźnicki Kazimierz	1933	1. 1
Wrzosek Adam	1939	1. 1
Wydawnictwo Dzieł Ilustrowanych	1931	1. 1
Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie	1930	1. 1
Wydział Lekarski. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk	1932	1. 1
Wydział Lekarski Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie	1939	1. 2
Wysocki Kazimierz	1939–1942	1. 3
Zasada Stanisław	1930	1. 1
Zawadzki Józef	1939	1. 1
Zelisławski Jan	1929	1. 1
Ziembicki Witold	1939	1. 1
Zuber Stanisław	1926	1. 1
Zuberowa Stanisława	1926	1. 1
Związek Byłych Ochotników Armii Polskiej	1939	1. 1
Związek Narodowy Polskiej Młodzieży Akademickiej	1925	1. 2
Związek Polskich Korporacji Akademickich	1931	1. 1
Związek Stomatologów i Dentystów	1939	1. 1
Zwiślocki Tadeusz	1915	1. 1
Żongołowicz Bronisław	1932	1. 1
Żółtowski Adam	1926, 1934	1. 2
Żółtowski Leon	1925, 1929	1. 2

ANEKS 3

J. 109. Prace obce A–D

Bernal J.D., *Structure of Proteins*, naddb., „Nature”, 1939, vol. 143, ss. 11

Bernal J.D., *X-ray evidence for the structure of the protein molecule*, naddb. „Proceedings of the Royal Society of London”, 1939, nr 3, s. 76–78

„Biologia Lekarska. Miesięcznik poświęcony naukom biologicznym”, 1935, nr 5, ss. 48

„Biologia Lekarska. Miesięcznik poświęcony naukom biologicznym”, 1939, nr 2, ss. 40

- Broniewski W., Hackiewicz B., *Sur la structure des alliages cuivre-étain*, nadb., b.d., ss. 4
- Brull L., *Diurèse et glandes endocrines*, Vittel 1939, ss. 12
- Chemia fizjologiczna, podręcznik dla lekarzy i studentów medycyny*, red. J.K. Parnas, cz. 1 i 2 (odbitka), Warszawa 1937, s. 145–178; 301–332
- Conférence Laennec, Groupe catholique des étudiants en médecine de l'Université de Paris*, Paris 1934, ss. 18
- Cwojdzńska I., *Wole endemiczne we wsi Przysietnicy pow. nowosądeckiego*, nadb., „Zdrowie Publiczne”, 1935, nr 3, s. 1–9
- Dalous E., Fabre J., *Les polyuries*, Vittel 1939, ss. 18
- Delaplace R., Marinesco N., *Sur quelques propriétés physico-chimiques de l'éosinate*, nadb., b.m., 1926, s. 2–5
- J. 110. Jw. D–K
- Dowbor-Muśnicki J., *Na marginesie książki o pułkowniku Lisie-Kuli Franciszka Demla i Wacława Lipińskiego*, masz., 1933, ss. 12
- Dumont R., *Facteur déterminant de la faiblesse des races indigènes*, Bruksela 1938, ss. 16
- Duval P., Gatellier J., Goiffon R., *Contribution l'étude des modifications post-opératoires de la diurèse*, Vittel 1939, ss. 14
- Fiessinger N., *La traversée digestive de l'eau*, Vittel 1939, ss. 9
- Fontaine R., *Diurèse et enervation rénale*, Vittel 1939, ss. 28
- Górski M., *Sur l'azote amine de l'urine et son rapport aux acides complexes, produits du métabolisme protéique normal*, Kraków 1937, ss. 13
- Hlond A., *O życiu parafialnym*, Płock 1933, ss. 34
- Hrynakowski K., *O wpływie środków nasennych na ustalenie się równowagi w układzie $\text{NaCl} + \text{H}_2\text{O}$ przedzielonym membraną kolodjonową*, nadb., „Czasopismo Towarzystwa Aptekarskiego we Lwowie”, 1934, nr 1, ss. 11
- Hrynakowski K., Nowatke W., *Membrany kolodionowe. Ich budowa i przenikliwość*, nadb., „Kronika Farmaceutyczna”, 1933, nr 4, ss. 55
- Kostrzewski J., *O zjawiennej postaci choroby posurowiczej. Z oddziału chorób zakaźnych Państwowego Szpitala św. Łazarza w Krakowie*, masz., k. 3
- Kreb F., *Ergebnisse der Untersuchungen über die praktische Verwendbarkeit einer Formelvakzine gegen das seuchenartige Verwerfen der Rinder*, nadb., „Zeitschrift für Infektionskrankheiten”, 1938, z. 4, s. 316–327

- Kucharski T., *Lecznicze działania związków chemicznych zawierających grupę paraaminobenzenosulfamidową*, nadb., „Polska Gazeta Lekarska”, 1937, nr 31–32, ss. 11
- Kutrzeba S., *Polska Akademia Umiejętności 1872–1938*, Kraków 1939, ss. 50
- J. 111. Jw. L–M
- La lettre pastorale de Cardinal Primat de Pologne et son importance morale et politique*, b.d., ss. 5
- Labendzinski F., *Sammelreferat aus der polnischen hämatologischen Literatur des Jahres 1933*, nadb., „Folia Haematologica”, 1935, nr 53, s. 34–44
- Laubry Ch., *La diurèse des cardiaques*, Vittel 1939, ss. 15
- Lelesz E., Przeździecka A., *Wzorce i jednostki witaminowe*, Warszawa 1935, ss. 16
- List pasterski ks. biskupa Łozińskiego o wyborach*, 1930, s. 1
- Łapa W., *Sur le chlore du sang et l'eau libre des erythrocytes dans l'anémie pernicieuse et au cours de son traitement*, Cracovie 1937, ss. 5
- Machowski S., *O jutro szkoły polskiej*, Warszawa 1930, ss. 98
- Malinowski M., *O nowe przedmioty wykładów w naszych wyższych uczelniach*, masz., 1945, k. 35
- Malméjac J., *Diurèse et système nerveux*, Vittel 1939, ss. 24
- J. 112. Jw. M–R
- Marchlewski L., *Znaczenie układu porfinowego dla świata roślinnego i zwierzęcego*, nadb., „Biologia Lekarska”, 1939, z. 2, s. 3
- Marinesco M., *Adsorption sur grosses molécules en solution*, nadb., b.d., s. 2
- Marinesco M., *Quelques propriétés des grosses molécules en solution*, nadb., b.d., s. 5
- Mauriac P., Saric R., *Les facteurs tissulaires de la rétention d'eau*, Kraków 1939, ss. 13
- Mozołowski W., *Przemiany chemiczne w mięśniu pracującym*, Warszawa 1933, ss. 19
- Natanson W., *Szkoły akademickie*, nadb., „Przegląd Współczesny”, 1932, s. 4–8
- Nowatke W., *Obecny stan nauki o dializie*, Lwów 1934, ss. 16
- Owen S., *The distribution of temperature in a column of liquid flowing from a cold source into a receiver maintained at a higher temperature*, nadb., 1923, ss. 6

- Pamiętka uroczystości wręczenia dyplomu doktora honorowego marszałkowi F. Fochowi przez Wszechnicę Poznańską, dnia 8 maja 1923 r.*, Poznań 1923, ss. 16
- Patel M., Thévenot L., *Traitement chirurgical des oliguries et des anuries infectieuses et toxiques*, Vittel 1939, ss. 17
- Perrin M., Louyot L., *Les cures de diurèse dans les stations hydro-minérales françaises*, Vittel 1939, ss. 21
- Pohorecka-Leleszowa B., *W sprawie badania czynnościowego nerek i patogeny mocznicy*, Warszawa 1932, ss. 4
- Polonovski M., *Le rôle du rein dans maintien de l'équilibre acide-base de l'organisme*, Vittel 1939, ss. 3
- Porge J.F., *Etude Critique des Tests de Fonctionnement rénal*, Paris 1938, ss. 11
- Primum concilium plenarium Polonicum*, Częstochowa 1936, ss. 27
- Rangier M., Traverse P., *Les pigments urinaires*, Vittel 1939, ss. 12
- Riley D.P., *A Derived Patterson Analysis of the Skeleton of the Cyclol C₂ Molecule*, nadd., „Nature”, April 15, 1939, vol. 143, ss. 2
- Rioch M., *Studies in pernicious anemia*, nadd., „The Canadian Medical Association Journal”, 1926, XVI, s. 11–17
- Rodziewiczówna M., *Rada koronna*, Poznań 1926, ss. 14
- J. 113. Jw. S–W
- Skarżyński B., *Biochemia pochodnych fenantrenu*, nadd., „Biologia Lekarska”, 1937, nr 8–10, s. 4–16
- Skarżyński B., *Roślinne hormony wzrostowe*, nadd. „Biologia Lekarska”, 1938, nr 3, s. 18–41
- Sławiński A., *The erythrocytes as osmometers*, Kraków 1937, ss. 48
- Smith K.M., *The preparation of gradocol membranes and their application in the study of plant viruses*, Cambridge 1935, s. 32
- Stolzmann M.Z., *Variations quantitatives de l'urée et de l'azote résiduel dans les hematies et le plasma de l'homme a jeun et pendant la digestion des aliments proteiques*, Lons-le-Saunier 1939, ss. 11
- Szumowski W., *Sur l'importance de la logique de la médecine pour les cours d'histoire de la médecine*, nadd., IX *Congres International d'Histoire de la Médecine*, 1932, ss. 21
- Tomaszewski W., *Studia nad retikulocytami*, nadd., „Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej”, 1934, t. XII, z. 4, s. 711–736
- Wilczyńska J., *Rodzina — utwór sceniczny*, b.m., b.d., ss. 46

Wilga P., *W sprawie nadania Państwowemu Instytutowi Dentystycznemu wszystkich praw wyższej uczelni akademickiej*, nadb., „Przegląd Dentystyczny”, 1932, nr 12, ss. 8

Wimtrup B.J., *Über die malpighi'schen Körperchen der menschlichen Niere*, Kopenhagen 1926, nadb., s. 357–377

ANEKS 4

J. 124. Prace drukowane S. D.

Méthode permettant de séparer, des liquides animaux ou végétaux complexes, la plupart de leurs matières ternaires et plusieurs des bases qui peuvent les accompagner, „Comptes rendus de l'Académie de Sciences”, Paris, 21 lipca 1902, ss. 3

Sur la mannite, les azotates et les alcaloïdes des urines normales, tamże, 28 lipca 1902, ss. 3

Guillemard H., współaut., *Sur une modification au dispositif employé pour le dosage de l'azote suivant la méthode de Dumas*,

„Bulletin des Sciences Pharmacologiques”, 1902, nr 7, s. 220–222
O mannicy i ptomainach w prawidłowym moczu ludzkim, „Polskie Archiwum Nauk Biologicznych i Lekarskich”, 1903, t. II, s. 34–44

Bądryński S., Panek K., współaut., *O grupie kwasów organicznych, zawierających azot i siarkę, składnikach prawidłowego moczu ludzkiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności”, 1905, t. XLV, s. 445–454

Browiński J., współaut., *O metodzie ilościowego określania żółtego podstawowego barwika moczu (urochromu)*, „Rozprawy Akademii Umiejętności”, 1908, t. XL, s. 123–154

J. Perrin, współaut., *Mouvement brownien et constantes moléculaires*, „Comptes rendus de l'Académie de Sciences”, 6 września 1909, ss. 3

Browiński J., współaut., *Badania ilościowe nad zawartością azotu aminowego w kwasach oksyproteinowych moczu ludzkiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności”, 1912, t. LII, s. 1–16

O metodzie dyfuzji frakcyjnej i o zastosowaniu jej do roztworów koloidalnych, „Biuletyn Międzynarodowy Akademii Umiejętności”, 1912, s. 493–526

Nowa metoda ilościowego oznaczenia thiouochromu, żółtego barwika moczu, w związku z kwestią zawartości w nim siarki, „Rozprawy Akademii Umiejętności”, 1914, t. LIV, s. 19–30

J. 125. Jw.

O naturze chemicznej podstawowego barwnika moczu, „Rozprawy Akademii Umiejętności”, 1907, t. XLVII, s. 417–446

Walka o rekruta polskiego 1916–1917, „Przegląd Wszechpolski”, 1922, nr 4, s. 292–298

Les Empires centraux et la lutte pour le recrutement polonais pendant l’occupation (1914–1918), Paris 1924, ss. 351

J. 126. Jw.

O dyfuzji w prądzie unoszenia — zasady nowej metody badania fizjologicznych funkcji jestestw żywych, Poznań 1925, ss. 11

Zagadnienie obrony narodowej w wojnie nowoczesnej. Organizacja Rządu i Naczelnego Dowództwa, Poznań 1925, ss. 188

O dyfuzji i absorbcji w nerce, „Nowiny Lekarskie”, 1928, r. XL, z. 22, s. 794–800

Eugenika ze stanowiska katolickiego, Poznań 1935, ss. 57

Mysł katolicka a państwo (kartki z francuskiego Tygodnia Społecznego w Remis w roku 1933), Poznań 1935, ss. 53

J. 127. Jw.

Dehryng B., Stolzmann Z., współaut., *Sur les limites de précision de la constante d’excrétion uréique (constante d’Ambard) dans l’examen de la fonction rénale*, Cracovie 1937, ss. 21

Łapa W., współaut., *Sur l’équivalence et le niveau de concentration du chlore globulaire et plasmatique au cours de l’anémie pernicieuse et d’autres maladies du sang*, Cracovie 1937, ss. 17

Sterylicacja w świetle etyki, Poznań 1938, ss. 12

Jędrzeja Śniadeckiego poglądy na istoty żywe, „Nowiny Lekarskie”, 1938, z. 10, s. 312–317

Przemówienie nad trumną śp. prof. Pawła Gantkowskiego, tamże, 1938, z. 20–21, s. 632–634

Humanizm w medycynie, [w:] *Medycyna wobec państwa totalnego*, Poznań 1938, s. 11–14

Mayer K., współaut., *Sprawozdanie z Międzynarodowego Tygodnia Przeciwrakowego w Paryżu (23–30 listopada 1938)*, „Nowiny Lekarskie”, 1939, z. 4, s. 103–106

Metoda określania faz krytycznych w wyczerpaniu rezerw ludzkich w wojnach totalnych, „Sprawozdanie z Czynności i Posiedzeń PAU”, 1945, t. XLVI, nr 7, s. 157–158

Teoria dynamiczna źródła mineralnego i jej zastosowanie, tamże, s. 160–162

Meteorologia źródła szczaw alkalicznych — cechy zmienne i stałe szczaw alkalicznych, tamże, s. 162–166

Krew i szczawa alkaliczno-słona, tamże, s. 166–167

Uniwersytet Poznański 1939–1945 (Okupacja niemiecka i odbudowa po wojnie). Przemówienie sprawozdawcze J.M. Rektora

Uniwersytetu Poznańskiego prof. dra Stefana Dąbrowskiego na uroczystości inauguracji 2. roku akademickiego 1945/46 w auli Uniwersytetu, Poznań 1946, ss. 70

Wspomnienie pośmiertne — prof. dr Karol Mayer, „Nowiny Lekarskie”, 1946, z. 17–18, s. 309–311

Sieci naczyń włoskowatych oraz ich zastosowania, „Sprawozdanie Polskiej Akademii Umiejętności”, 1946, t. XLVII, nr 3, s. 95–96

Stosunek jodu we krwi obwodowej do jodu we krwi tarczycowej, tamże, s. 104

Krygowski Z., współaut., Równania dyfuzji w prądzie cieczy po ustaleniu stężeń w równowadze trwałej, tamże, nr 6, s. 207–209

Krygowski Z., współaut., O szybkości powstawania stężeń trwałych podczas dyfuzji ciał w cieczy nieruchomej lub unoszonej prądem, tamże, s. 209–210

Sławiński A., współaut., Równowaga jonowa między krwinkami a osoczem we krwi normalnej, tamże, s. 232

ANEKS 5

J. 128. „Myśl Narodowa”

1923, 2, 6, 7, 13, 14, 16, 22, 24, 25, 36, 37, 39, 43, 45, 46, 47, 49;
1924, 12, 27, 28

Stefan Dąbrowski z żoną Malwiną z Roszkowskich, Lwów, 10 listopada 1908, PAPAN

Stefan Dąbrowski nad wodą,
9 października 1943, PAPAN

Rodzina Dąbrowskich; od lewej: Jan, Stefan, Zofia, Helena, Malwina i Stefan, ok. 1924, PAPAN

Bohdan Paczyński

Marek Ciara
Warszawa

MATERIAŁY BOHDANA PACZYŃSKIEGO (1940–2007) (III–424)

Bohdan Paczyński urodził się 8 lutego 1940 r. w Wilnie. Był synem Jana, prawnika, pracownika Centrali Przemysłowo-Handlowej „INCO”, i Heleny, nauczycielki języka polskiego. W 1944 r. rodzina Paczyńskiego przeniosła się z Wilna do Polski. W latach 1945–1947 Paczyńscy mieszkali w Krakowie, w latach 1947–1949 w Moskwie, gdzie Jan Paczyński pracował w polskiej ambasadzie, i od 1949 r. w Warszawie. Do szkoły podstawowej uczęszczał początkowo w Krakowie, następnie w Moskwie i w Warszawie. W 1957 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące im. Hugona Kołłątaja w Warszawie.

Od 1954 r., dzięki pomocy zaprzyjaźnionego z rodziną Paczyńskich astronoma Włodzimierza Zonna, Bohdan Paczyński uczestniczył w obserwacjach astronomicznych w Obserwatorium Uniwersytetu Warszawskiego w Ostrowiku w powiecie otwockim. W 1958 r. opublikował (we współautorstwie z J. Ginterem i A. Wernikiem) w czasopiśmie „Acta Astronomica” swój pierwszy artykuł naukowy *Minima of eclipsing variables in 1954–1956* będący wynikiem obserwacji gwiazd zmiennych.

W latach 1957–1962 studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. W 1962 r., po obronie pracy *Wyznaczenie mikrostruktury materii międzygwiazdowej w obszarze Kasjopei*, napisanej pod kierunkiem prof. Stefana Piotrowskiego, uzyskał stopień magistra.

W 1964 r. obronił doktorat na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie dysertacji *Wyznaczanie parametrów fluktuacji materii międzygwiazdowej na podstawie zliczeń gwiazd*. Promotorem był Stefan Piotrowski. W 1967 r. habilitował się po przedstawieniu rozprawy *Ewolucja ciasnych układów podwójnych*.

Pracował w Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu Warszawskiego na stanowisku asystenta (1959–1962), w Zakładzie Astronomii PAN na stanowiskach: asystenta (1962–1964), adiunkta (1964–1969), docenta (1969–1974), w Centrum Astronomicznym im. Mikołaja Kopernika PAN na stanowiskach: profesora nadzwyczajnego (1974–1979), profesora zwyczajnego (1979–1986), na Uniwersytecie w Princeton na stanowisku profesora (1982–2007). Obok Józefa Ignacego Smaka, Charlesa Roberta O’Della i Alberta Maxa Baera był inicjatorem powołania Centrum Astronomicznego im. Mikołaja Kopernika PAN w Warszawie i jego dyrektorem w latach 1974–1975.

Bohdan Paczyński był inicjatorem badań nad soczewkowaniem grawitacyjnym. Brał udział w realizowanym w Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu Warszawskiego we współpracy z Uniwersytetem w Princeton programie OGLE (Optical Gravitational Lensing Experiment) kierowanym przez profesora Andrzeja Udalskiego.

Był członkiem polskich i zagranicznych towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Astronomicznego (od 1961), Międzynarodowej Unii Astronomicznej (1967), American Astronomical Society (1969), brytyjskiego Royal Astronomical Society (1976), Polskiego Towarzystwa Fizycznego (1978), American Physical Society (1982), Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina (1974), Polskiej Akademii Nauk (od 1976 członek korespondent, od 1991 członek rzeczywisty), amerykańskiej National Academy of Sciences (1984).

Bohdan Paczyński uzyskał nagrody m.in. Państwową Nagrodę Naukową I stopnia (1980), nagrodę Fundacji Alfreda Jurzykowskiego (1982), Medal Eddingtona (1987) i Złoty Medal (1999) przyznane przez Royal Astronomical Society w Londynie, Dannie Heineman Prize for Astrophysics (1992), nagrodę Fundacji Nauki Polskiej (1996), nagrodę Henr’ego Drapera amerykańskiej National Academy of Sciences (1997), Medal Mariana Smoluchowskiego Polskiego Towarzystwa Fizycznego (2000). Międzynarodowa Unia Astronomiczna jedną z planetoid z pasa głównego asteroid okrążających Słońce nazwała (11755) Paczyński.

W 1965 r. Bohdan Paczyński zawarł związek małżeński z Hanną z Adamskich. Miał dwoje dzieci: Agnieszkę i Marcina. Zmarł 19 kwietnia 2007 r. w Princeton. Pochowany został na cmentarzu Leśnym w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych w Laskach. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński nadał mu pośmiertnie Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

W 2010 r. materiały Bohdana Paczyńskiego zostały przekazane do PAN Archiwum w Warszawie przez żonę twórcy spuścizny Hannę Paczyńską. W księdze nabytków zostały wpisane pod numerami 2611 i 2613. Spuściznę uporządkował i inwentarz opracował w 2017 r. Marek Ciara. Objętość zespołu to 0,15 m.b. Materiały spuścizny uporządkowano zgodnie z obowiązującymi w PAN Archiwum w Warszawie *Wytycznymi opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*. Nadano im układ chronologiczno-rzeczowy z wyjątkiem korespondencji, gdzie zastosowano porządek alfabetyczny. Do jednostek 6–9 sporządzono aneksy. Spuścizna zawiera materiały z lat 1957–2008.

Materiały spuścizny zostały podzielone na 6 głównych grup tematycznych.

Grupa I, składająca się z 1 jednostki, zawiera maszynopis artykułu z 1981 r.

W grupie II w j. 2–4 znalazły się materiały działalności twórcy spuścizny pochodzące z lat 1981–2000. Znalazły się tu: sprawozdania B. Paczyńskiego o działalności naukowej w Polskiej Akademii Nauk, plakat, programy i fotografie z konferencji naukowych, w których brał udział, i korespondencja służbowa z okresu pracy w Centrum Astronomicznym im. Mikołaja Kopernika PAN.

W grupie III, zawierającej materiały biograficzne z lat 1957–2005 (j. 5–7), znajdują się dokumenty dotyczące przebiegu kariery zawodowej oraz dyplomy nagród przyznanych przez instytucje polskie i zagraniczne, zawiadomienia o ich przyznaniu i laudacje z okazji nadania doktoratów *honoris causa*.

Materiały grupy IV to korespondencja głównie z Polską Akademią Nauk i jej pracownikami z lat 1981–1994: wychodząca (j. 8) i wpływająca (j. 9).

W grupie V — materiały o twórcy spuścizny — w j. 10 umieszczono dokumenty z 2008 r. o twórcy zespołu: artykuł wspomnieniowy (*Memorial Resolution*) Uniwersytetu w Princeton i plakat konferencji w Manchesterze poświęconej pamięci Bohdana Paczyńskiego.

Grupa VI — załączniki (j. 11) — zawiera nadbitki artykułów Bohdana Paczyńskiego i Józefa Smaka z lat 1970–1980.

W PAN Archiwum w Warszawie spuściznie nadano sygnaturę III-424. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 763. Inwentarz liczy 11 jednostek archiwalnych oraz 4 aneksy.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Bohdana Paczyńskiego, PAN Archiwum w Warszawie, III-424, j. 5-7.
2. Bohdan Paczyński,teczka akt studenta, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, WMP 33793.
3. Bohdan Paczyński, akta przewodu doktorskiego, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, WF-531-5.
4. Bohdan Paczyński, akta habilitacji, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, WF-534-14.
5. Bajtlik S., *Paczyński Bohdan Krzysztof*, [w:] *Polski wkład w przyrodoznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, Warszawa 2015, t. III, s. 253-255.
6. Curriculum vitae — Bohdan Paczyński (strona domowa), www.astro.princeton.edu/~bp/, 6 września 2017.
7. Ginter J., Paczyński B., Wernik A., *Minima of eclipsing variables in 1954-1956*, „Acta Astronomica”, 1958, vol. 8, s. 48-49; 2002, s. 121.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1
II. Materiały działalności twórcy spuścizny	2-4
III. Materiały biograficzne	5-7
IV. Korespondencja	8-9
A. Korespondencja wychodząca	8
B. Korespondencja wpływająca	9
V. Materiały o twórcy spuścizny	10
VI. Załączniki	11
Aneksy	1-4

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. P. B., Muchotrzeb B., *PDP 11/45 w Centrum Astronomicznym im. M. Kopernika PAN w Warszawie*
Artykuł
1981, masz. pow., j. ang., pol., ros., l., k. 14
Druk: „Postępy Astronomii”, 1981, t. XXIX, z. 1, s. 129-134

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ

2. Polska Akademia Nauk III Wydział
Sprawozdania B. P. z działalności naukowej
1981–1989, rkp., masz., l., k. 22
3. International Astronomical Union 20th General Assembly,
Baltimore, Maryland, 1988
Gamma ray bursts from the sky, Cornell University, Arizona
University, 1999
Konferencja Royal Astronomical Society z okazji 200-lecia od-
krycia promieniowania podczerwonego przez Williama Herschela,
2000
Konferencja w Instytucie Fizyki PAN, b.d.
Plakat, programy konferencji, fotografie, pismo przewodnie
1988–2000 i b.d., masz., masz. pow., druk, j. ang., l., k. 13,
fot. 4
4. Polska Akademia Nauk, Centrum Astronomiczne im. Mikołaja
Kopernika PAN
Korespondencja, zamówienie na materiały eksploatacyjne
1981–1989, masz., j. ang., pol., l., k. 23

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

5. Studia i przebieg kariery naukowej
Dyplomy ukończenia studiów, habilitacji, zawiadomie-
nie o przyjęciu do National Academy of Sciences, dyplom
Deutsche Akademie der Naturforschung Leopoldina, zawiado-
mienia o przyznaniu tytułu profesorskiego, wyborze na człon-
ka Polskiej Akademii Nauk, curriculum vitae, karta osobowa,
rozwiązanie umowy o pracę, zaświadczenie, korespondencja
1962–1991, rkp., masz., druk, j. ang., niem., pol., l., k. 40
6. Nagrody przyznane w Polsce
Dyplomy, zawiadomienia o przyznaniu, laudacje
1957–2005, rkp., masz., druk, j. łac., pol., l., k. 31, zob. aneks 1
7. Nagrody przyznane przez instytucje zagraniczne
Dyplomy, zawiadomienia o ich przyznaniu
1978–2000 i b.d., rkp., masz., druk, j. ang., niem., ros., l.,
k. 28, zob. aneks 2

IV. KORESPONDENCJA

8. Korespondencja wychodząca. Osoby i instytucje A–Z
1981–1994, rkp., masz., l., k. 99, zob. aneks 3
9. Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucje A–Z
1981–1994, rkp., masz., l., k. 135, zob. aneks 4

V. MATERIAŁY O TWÓRCY SPUŚCIZNY

10. David N. Spergel, Jeremiah P. Ostriker, Bruce T. Draine, *Bohdan Paczyński 1940–2007*
Manchester Microlensing Conference in Memory of prof. Bohdan Paczyński
Artykuł wspomnieniowy Uniwersytetu w Princeton (*Memorial Resolution*), plakat
2008, druk, j. ang., l., k. 11

VI. ZAŁĄCZNIKI

11. Paczyński B., Smak J., *Uwagi wstępne do dyskusji nad przeszłością astronomii w Polsce i perspektywami dalszego jej rozwoju*
Smak J., *Charles Robert O’Dell członkiem honorowym PTA*
Nadbitki artykułów
1970–1980, druk, j. ang., pol., l. i sz., k. 7
Druk: poz. 1, „Postępy Astronomii”, (1970), t. XVIII, z. 4,
s. 389–197
poz. 2, „Postępy Astronomii”, (1980), t. XXVIII, z. 2,
s. 165–166

ANEKS 1

- J. 6. Nagrody przyznane w Polsce
Dyplom laureata VIII Olimpiady Matematycznej, 1957
Nagroda Naukowa Wydziału III PAN, 1967
Dyplom Medalu im. Mariana Smoluchowskiego, 2000
Nagroda Naukowa im. Mikołaja Kopernika Fundacji Miasta Krakowa, 2000
Laudacja z okazji przyznania doktoratu honoris causa Uniwersytetu w Toruniu, 2005
Laudacja z okazji przyznania doktoratu honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005

ANEKS 2

- J. 7. Nagrody przyznane przez instytucje zagraniczne
- Dyplom Problemnej komisii *Fizyka i ewolucja gwiazd*, Budapeszt 1978
- Nagroda Littlebrook School, Wilkinsburg, USA 1983
- Eddington Medal of the Royal Astronomical Society, 1987
- Dannie Heineman Prize for Astrophysics, American Astronomical Society, 1992
- Henry Draper Medal, The National Academy of Sciences, 1997
- The Antoinette de Vaucoulers Memorial Lectureship and Medal, University of Texas, 1998
- Gold Medal, Royal Astronomical Society, 1999
- Marc Aaronson Memorial Lectureship, University of Arizona, 1999
- Nagroda Goddard Space Flight Center NASA, 1999
- Nagroda Goddard Space Flight Center NASA, 2000
- Bruno Rossi Prize, American Astronomical Society, 2000
- Dyplom Highly Cited Researchers™, ISI Thomson Scientific, b.d.

ANEKS 3

- J. 8. Korespondencja wychodząca. Osoby i instytucje A–Z
Astronomical Society of Pacific	1982	1. 1
Białynicki-Birula Iwo	1985, 1986	1. 2
Centrum Astronomii im. Mikołaja		
Kopernika PAN	1981–1982	1. 4
Jordan Carole	1987	1. 1
Kaczmarek Zdzisław	1982–1986	1. 9
Kostrzewski Jan Karol	1984–1986	1. 3
Kozłowski Maciej	1989	1. 3
Krzemiński Wojciech	1982	1. 4
Michalec Adam	1982	1. 1
Muchotrzeb-Czerny Bożena	1981–1982	1. 9
Pniewski Jerzy	1986–1987	1. 4
Polskie Towarzystwo Fizyczne	1982	1. 1
Stasińska Grażyna	1982	1. 1
Stodółkiewicz Jerzy	1982	1. 16
Surdykowski Jerzy	1994	1. 1
Tayler Roger John	1987	1. 1
Trautman Andrzej	1985, 1986	1. 2

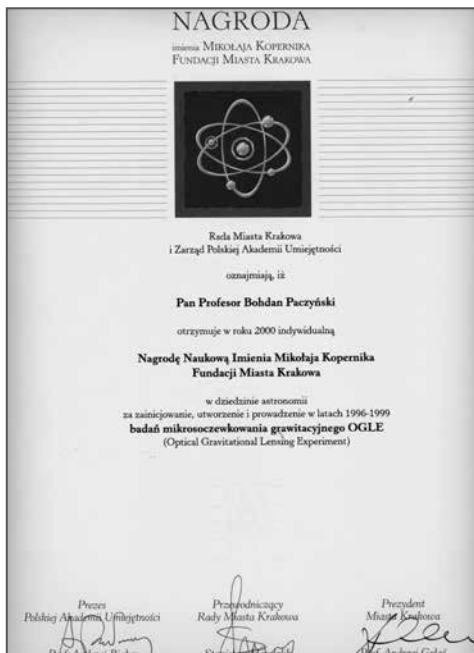
Werle Józef	1986, 1986	1. 2
Zielenkiewicz Wojciech	1986, 1989	1. 2
Adresat nieustalony	1982	1. 1

ANEKS 4

J.9. Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucje A–Z

Abramowicz Marek	1981, 1982	1. 2
American Physical Society	1982	1. 1
Association pour le Développement International de l'Observatoire de Nice	1985	1. 1
Astrophysical Journal	1986	1. 1
Chlebowski Tomasz	1981	1. 4
Heeschen David Sutphin	1981	1. 1
Kaczmarek Zdzisław	1984, 1986	1. 2
Korzeniewska Iwona	1981	1. 1
Kostrzewski Jan	1984, 1986	1. 2
Kozłowski Maciej	1988–1989	1. 11
Królikowska Małgorzata	1986	1. 1
Krzemiński Wojciech	1981–1982	1. 6
Michalec Adam	1982	1. 1
Muchotrzeb-Czerna Bożena	1981–1982	1. 16
National Science Foundation	1986	1. 1
Olowin Ron	1981	1. 2
Pniewski Jerzy	1987	1. 1
Polish Institute of Arts and Sciences of America	1982	1. 1
Polskie Towarzystwo Fizyczne	1982	1. 1
Princeton University Observatory	1986	1. 1
Rosenblith Walter A.	1984	1. 1
Stasińska Grażyna	1982	1. 1
Stodółkiewicz Jerzy	1981–1986, b.d.	1. 9
Surdykowski Jerzy	1994	1. 1
Taylor Roger J.	1987	1. 1
Trautman	1986	1. 1
Zielenkiewicz Wojciech	1985–1988	1. 4
Nadawcy nieustaleni	1982	1. 2

Nagroda Naukowa im. Mikołaja
Kopernika Fundacji Miasta
Krakowa, przyznana Bohdanowi
Paczyńskiemu, 2000, Materiały
Bohdana Paczyńskiego, APAN,
III-424, j. 6, b.p.

Bohdan Paczyński wśród członków Międzynarodowej Unii Astronomicznej, 1988, Materiały
Bohdana Paczyńskiego, APAN, III-424, j. 3, b.p.

Marceli Nencki

Marek Ciara
Warszawa

MATERIAŁY MARCELEGO NENCKIEGO (1847–1901) (135)

Wilhelm Marceli Nencki urodził się 15 stycznia 1847 r. w Boczkach w powiecie sieradzkim. Był synem Wilhelma, właściciela ziemskiego, i Katarzyny z Serwaczyńskich.

W 1863 r. ukończył gimnazjum w Piotrkowie. W tymże roku wstąpił do oddziału powstańczego dowodzonego przez Józefa Oxińskiego. Po reformowaniu oddziału, aby uniknąć aresztowania, wyjechał do Krakowa, gdzie w semestrze zimowym 1863/1864 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim na Wydziale Filozofii. Zmuszony przez policję do wyjazdu z Galicji udał się w kwietniu 1864 r. do Jeny, gdzie na tamtejszym uniwersytecie studiował filologię porównawczą i sanskryt. Studia filologiczne kontynuował w latach 1865–1867 na Uniwersytecie w Berlinie. W latach 1867–1870 na tymże uniwersytecie studiował na Wydziale Lekarskim. W 1870 r. ukończył studia i uzyskał doktorat, przedstawiając pracę *Die Oxydation der aromatischen Verbindungen im Thierkörper (Utlenianie ciał aromatycznych w organizmie zwierzęcym, Kraków 1871)*.

Marceli Nencki w latach 1870–1872 pracował w Laboratorium Chemii Organicznej w Akademii Przemysłowej w Berlinie pod kierunkiem Adolfa Baeyera. W latach 1872–1876 pracował w kierowanej przez Edwina Klebsa Katedrze Anatomii Patologicznej na Uniwersytecie w Bernie na stanowisku asystenta, następnie docenta chemii lekarskiej. W 1876 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1877 r. profesorem zwyczajnym. W tym samym roku objął kierownictwo utworzonej po raz pierwszy Katedry Chemii Lekarskiej na Uniwersytecie w Bernie i związanego z nią laboratorium. W latach 1888–1891 na tymże uniwersytecie kierował również Katedrą Bakteriologii. W 1891 r. został kierownikiem Zakładu Chemii w Instytucie Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu. Razem z nim do Petersburga udała się grupa jego uczniów i współpracowników

z Berna, m.in. Nadieżda Sieber, Szymon Dzierzgowski i Martin Hahn. W 1892 r. wyjechał do Astrachania i Baku i uczestniczył w zwalczaniu epidemii cholery. Od 1895 r. brał udział w zwalczaniu epidemii księgosuszu bydła w Rosji. Marceli Nencki był autorem około 170 publikacji naukowych, współodkrywcą podobieństwa strukturalnego chlorofilu i heminy, odkrywcą (w 1886 r.) nowego leku salolu, stosowanego do leczenia bakteryjnych zakażeń jelitowych. Marceli Nencki był doktorem honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie, Towarzystwa Lekarskiego w Petersburgu, Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika we Lwowie, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Niemieckiego Towarzystwa Chemicznego. W 1873 r. ożenił się z Marią von Brockenburg i miał z nią syna Leona. Zmarł 14 października 1901 r. w Petersburgu. Zgodnie ze swą wolą został pochowany na cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym w Warszawie.

Prace Marcelego Nenckiego kontynuowała Nadieżda Sieber, która przejęła po jego śmierci kierownictwo zakładu. Jej staraniem wydano drukiem wszystkie jego prace pt. *Opera omnia* (Braunschweig 1904).

W 1911 r. Zarząd Towarzystwa Naukowego Warszawskiego uchwalił powołanie Instytutu Biologii im. Marcelego Nenckiego. Utworzenie placówki naukowej możliwe było dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Obecnie istnieje ona pod nazwą Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego PAN. W 1968 r. Biblioteka Narodowa przekazała do Archiwum Polskiej Akademii Nauk materiały Instytutu Biologii Doświadczalnej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W księdze nabytków materiały wpisano pod numerem 818. Wydzielono z nich spuściznę Marcelego Nenckiego w ilości 0,12 m.b. zawierającą materiały z lat 1864–1900.

Spuściznę uporządkował i opracował inwentarz Marek Ciara w 2017 r. Materiały zespołu zostały podzielone na 6 zasadniczych grup zgodnie z zasadami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

W grupie I znajdują się 3 j.a., w których są: fragment niedatowanego artykułu *Untersuchungen über die Harnsäuregruppe*, tłumaczenia na język polski i niemiecki prac Jana Fryderyka Herbarta i Arystotelesa oraz notatki, wzory i obliczenia z chemii i medycyny. Materiały są niedatowane, z wyjątkiem tłumaczenia pracy Jana Fryderyka Herbarta z roku 1865.

W grupie II znalazły się materiały działalności organizacyjno-naukowej i społecznej z lat 1864–1872 (j. 4): statut i terminarz posiedzeń

Deutsche Chemische Gesellschaft w Berlinie, do którego należał Marceli Nencki, oraz materiały związane z działalnością w chorze studenckim w Jenie.

Materiały biograficzne w grupie III (j. 5–8) pochodzą z lat 1864–1870. Znajdują się tu: paszport, książeczka legitymacyjna, zaświadczenie meldunkowe, plan studiów na Wydziale Lekarskim na Uniwersytecie w Berlinie, dyplom doktorski oraz notatki z okresu studiów.

Korespondencja wpływająca z lat 1866–1900 znajduje się w grupie IV (j. 9). Jednostka zawiera listy do Marcelego Nenckiego, m.in. od braci Adama i Leona Nenckich i z Instytutu Patologii w Wiedniu.

W grupie V, zawierającej materiały osób obcych (j. 10), znalazł się niedatowany wiersz *Narcese* nieustalonego autora.

W grupie VI (j. 11) znajdują się materiały z lat 1868–1869: opis wykładów z logiki, tekst reklamujący środek dezynfekcyjny i spis cen mikroskopów.

W Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie spuściznie nadano sygnaturę 135. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 595. Inwentarz liczy 11 j.a., uzupełnionych 1 aneksem.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Marcelego Nenckiego, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, 135, j. 5.
2. Kuźnicki L., *Nencki Marceli*, [w:] *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, Warszawa 2015, t. III, s. 167–170.
3. Sarnecki K., *Nencki Wilhelm Marceli*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1977, t. XXII/4, z. 95, s. 671–674.
4. www.nencki.gov.pl/historia, 15 listopada 2017.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–3
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej i społecznej	4
III. Materiały biograficzne	5–8
IV. Korespondencja	9
Korespondencja wpływająca	9
V. Materiały osób obcych	10

VI. Załączniki	11
Aneksy	1

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. *Untersuchungen über die Harnsäuregruppe*
Artykuł, fragment
B.d., rkp., j. niem., l., k. 4
2. Herbart Johann Friedrich, *Jana Fryderyka Herbarta psychologicz-
ne uwagi do nauki o tonach w 1811 r. po raz pierwszy wydane*
Arystoteles, *O duszy*
Tłumaczenia
1865–1866 i b.d., rkp., j. łac., niem., pol., l., k. 80
3. Chemia, medycyna
Notatki, wzory, obliczenia
B.d., rkp., j. niem., pol., l., k. 81

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ I SPOŁECZNEJ

4. Deutsche Chemische Gesellschaft zu Berlin
Academischer Gesang-Verein zu Jena
Statut, terminarz posiedzeń, program jubileuszu 60-lecia dok-
toratu prof. Augusta Böckha, dyplom członkostwa w chorze
studenckim w Jenie, rachunki
1864–1872, druk, j. niem., l., k. 11

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

5. Dokumenty osobiste i dotyczące studiów
Książeczka legitymacyjna, paszport, Anmeldungs-Buch,
Studienplan für Mediciner, dyplom doktorski, pokwitowanie,
zaświadczenie dyrekcji szpitala
1865–1870, rkp., druk, j. niem., pol., ros., l., k. 26
6. Filologia, filozofia
Notatki z okresu studiów filologicznych i filozoficznych
1964–1865 i b.d., rkp., j. niem., k. 136
7. Jw.
Notatki z okresu studiów filologicznych i filozoficznych
1865–1866 i b.d., rkp., j. niem., pol., k. 256

8. *Chemia, medycyna*
 Notatki z okresu studiów na Wydziale Lekarskim na
 Uniwersytecie w Berlinie
 1869 i b.d., rkp., j. franc., niem., k. 60

IV. KORESPONDENCJA

9. Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucja I–T
 1866–1900, rkp., j. niem., pol., ros., l., k. 26, zob. aneks 1

V. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

10. *Narcese*
 Wiersz nieustalonego autora
 B.d., rkp., j. niem., l., k. 2

VI. ZAŁĄCZNIKI

11. *Übersicht der Vorträge über Logik*
Solveol und Solutol neue wasserlösliche Desinfektionsmittel
Preis-Verzeichniss
 Informacja o wykładach z logiki, tekst reklamujący środki de-
 zynfekcyjne, spis cen mikroskopów
 1868–1869 i b.d., druk, j. niem., l., k. 14

ANEKS

- J. 9. Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucja I–T
 Institut für Allgemeine und Experimentelle
 Pathologie in Wien
Pathologie in Wien	1900	l. 1
Mizerski P.	1871	l. 1
Nencki Adam	1872	l. 1
Nencki Leon	1872	l. 1
Nencki Marcelli	b.d.	wiz. 1
Nitsche Richard	b.d.	wiz. 1
Olesiński	1885	l. 1
Ponzio P.	1900	l. 1
Seitz Johannes	1868	l. 1
Trandelenberg A.	1866	l. 1
Nadawcy nieustaleni	1869–1900, b.d.	l. 4

Hanna Krajewska
Warszawa

CZY ROZPRASZANIE SPUŚCIZN ARCHIWALNYCH JEST NIEUCHRONNĄ KONIECZNOŚCIĄ?

Wydaje się, że odpowiedź przy rozpraszaniu naturalnym brzmi tak, ale przy rozpraszaniu wtórnym sytuacja już nie jest tak jednoznaczna.

Istnieje wiele czynników, które wpływają na kształtowanie się spuścizny, i większość z nich w końcowym efekcie przekazywania do archiwum odgrywa nadal istotną rolę.

1. Spuścizna rozpraszana jest na etapie tworzenia.
Twórca w trakcie tworzenia materiałów osobistych i gromadzenia różnorodnych dokumentów może przekazywać je innym osobom. Zrozumiałe, że wpływa on na kształt swojej spuścizny przez takie działania, jak: brakowanie, zagubienie czy przenoszenie.
2. Często zdarza się, że twórca dzieli swoją spuściznę w sposób świadomy. Najczęściej wynika to z faktu, że czuje się związany z różnymi instytucjami, głównie dzięki własnej aktywności zawodowej. Spuścizny naukowców są świadectwami takich decyzji.

Przykładem niech będzie rozproszenie spuścizny Aleksandra Gieysztor. Do Archiwum PAN trafiła większa część jego papierów osobistych — ponad 35 m.b. Ale część spuścizny jest w Zamku Królewskim, gdzie był długoletnim dyrektorem, a także w Wyższej Szkole Humanistycznej w Pułtusk, którą współzałożył w 1994 r., a następnie w niej wykładał.

Inny przykład to Henryk Elzenberg, słynny filozof i etyk. Podzielił on swoją spuściznę między Archiwum PAN i Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na Uniwersytecie tym przez wiele lat pracował, wykładał, był także kierownikiem Katedry Filozofii.

Na tego rodzaju decyzje my archiwiści raczej nie mamy wpływu, musimy je jedynie zaakceptować i uszanować. Podobnie jak zapisy testamentowe.

3. Testamenty.

Zdarzają się bardzo rzadko takie, które uwzględniają przekazanie papierów osobistych. Mogą one przybrać formę bezpośrednią, tak jak to uczynił profesor Piotr Bańkowski, wieloletni redaktor „Archeionu”, który całą swoją spuściznę zapisał (z różnymi ograniczeniami w korzystaniu) Archiwum PAN, natomiast książki (w tym stare druki i inkunabuły), meble z czasów Księstwa Warszawskiego i w stylu biedermeier, cenne obrazy — Łomżyńskiemu Towarzystwu Naukowemu im. Wągów, którego był założycielem i prezesem.

Inną formą jest wskazanie spadkobierców, z którymi Archiwum może nawiązać kontakt. W testamencie Jana Legowicza, filozofa i etyka, brzmi to następująco: „Za radą, w porozumieniu i jednomyślną ze mną zgodą mojej żony [...] jedynymi i przeze mnie uznawanymi wyłącznymi spadkobiercami praw autorskich moich wszystkich prac publikowanych, moich rękopisów, notatek i utworów z pogranicza prozy, poezji, publicystyki, zapisów czy wspomnień pamiętnikarskich czynię na równych prawach mojego syna [...] i moją synową, a jego żonę. W razie zaistnienia możliwości sprzyjających dokonywaniu przekładów na języki obce moich prac i publikacji czy korzystaniu z moich osobistych archiwaliów to uprawnionymi do wyrażania na to zgody czynię mojego syna i jego żonę, a moją synową”.

4. Twórca przekazuje, często z powodów emocjonalnych, swoją spuściznę lub papiery będące w jego posiadaniu archiwum, którego zasób nie pasuje do treści oddawanych dokumentów.

Przykład jak zwykle pochodzić będzie z Archiwum PAN, gdzie znajduje się spuścizna Fryderyka Jąrosyego. To sławny przedwojenny konferansjer, znany głównie w środowisku teatralnym. Jego córka Marina Krotchwil, na stałe mieszkająca w Wiedniu, zaprzyjaźniła się z niektórymi osobami z Archiwum PAN. Szczególnie była wdzięczna za pomoc w zorganizowaniu wystawy na temat jej ojca. W konsekwencji uparła się, aby przekazać bardzo ciekawą spuściznę swego ojca właśnie do Archiwum PAN, choć bardziej pasuje ona do archiwum teatralnego. To przykład rozproszenia wtórnego.

5. Twórca często jest kolekcjonerem, a jego zainteresowania mogą koncentrować się na sprawach zupełnie niezwiązanych z nauką.

Ta część aktywności wraz z jego papierami osobistymi trafia do jednego archiwum, gdzie często jest wydzielana w osobną kolekcję, kolekcję, która nie do końca pasuje do zasobu archiwum, ale integralnie związana jest z główną spuścizną.

Papiery osobiste Stanisława Helsztyńskiego, przechowywane w oddziale Archiwum PAN w Poznaniu, dobrze obrazują taką sytuację. Profesor włączył do swojej spuścizny dokumenty Stanisławy Przybyszewskiej. To one są często wykorzystywane i wzbudzają duże zainteresowanie badaczy. To przykład, jak kolekcjonerskie pasje wpływają na kształt spuścizny.

6. Znacznie częściej spuścizna dzielona jest w sposób przypadkowy: rodzina sama decyduje, w jakiej formie, do jakiego archiwum i które papiery osobiste przekazać; rodzina prowadzi selekcję, zachowuje część dokumentacji, część oddaje, zdarza się, że do różnych archiwów; rodzina niszczy dokumenty, twierdząc, że są jej własnością, że nikomu się nie przydadzą, że zawierają tajemnice rodzinne lub z jakiegokolwiek innego powodu.

W Archiwum PAN mamy np. spuściznę znanego profesora, który oficjalnie przekazał nam całość swojej spuścizny. Otrzymaliśmy ją po śmierci profesora z rąk drugiej żony. Szybko jednak okazało się, że dzieci nie życzą sobie, aby w Archiwum PAN znajdowała się korespondencja osobista, różne fotografie i inne bardzo osobiste papiery. Po akcji dzieci mamy teraz wypreparowaną spuściznę. Profesor jest w świetle zachowanej spuścizny wyłącznie uczonym. Żadnych dokumentów, które byłyby odniesieniem do życia prywatnego!

Chciałabym teraz zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt, który dotychczas chyba nie był poruszany, a jeśli nawet był, to tylko w szczególnych sytuacjach.

Mniej więcej do lat 90., kiedy to Archiwum PAN kupowało jeszcze spuścizny, trafiały do instytucji papiery osobiste naukowców, którzy ze względu na swoje zasługi powinny raczej znaleźć się w swoich macierzystych instytucjach. Mam tu na myśli przede wszystkim rektorów wyższych uczelni, w tym niejednokrotnie pierwszych rektorów, założycieli, dyrektorów archiwów państwowych czy premierów i ministrów. Takie były jednak czasy, że Archiwum PAN, do którego przyjmowano spuścizny, wyczerpywało aktualne potrzeby w kraju. Od lat 90. kilkanaście archiwów, w tym kilka państwowych i archiwa uczelniane niektórych znanych instytucji, zaktywizowało swoje działania, kierując uwagę na

gromadzenie i pozyskiwanie spuścizn swoich ważnych i znanych pracowników lub zaczęło przejmować spuścizny osób spoza swojego głównego nurtu zainteresowań.

W ten sposób dzisiaj mamy następującą sytuację: kilkanaście archiwów pozyskuje spuścizny dzięki woli zainteresowanego, rodziny lub własnej aktywności. W związku z tym zdarza się, tak dawniej, jak i dziś, że spuścizna trafia przypadkowo do jakiegoś archiwum. Mówiąc przypadkowo, mam na myśli:

twórca pochodzi z innego regionu;
część jego spuścizny jest już w innym archiwum;
spuścizny osób, z którymi współpracował (mąż, żona, dzieci, współpracownicy) znajdują się w innych archiwach;
jego zainteresowania nie mieszczą się w profilu zasobu danego archiwum.

To rozproszenie ma charakter wtórny. Możemy nad nim w jakiś sposób zapanować, ale tego nie robimy.

Archiwa pozyskują spuścizny, opracowują je i później ujawniają np. w SEZAMIE. A może można by coś zrobić przed przejściem spuścizn do archiwów? Na tym możliwym etapie przeciwdziałać ich rozpraszeniu? Aby zilustrować to, co mam na myśli, przedstawię teraz angielską inicjatywę, którą dla celu tego wystąpienia nazwałam modelem Bath.

Otóż w Bath w 1987 r. powstało centrum (placówka, jednostka-unit) nazwane Narodowy Katalog Spuścizn Współczesnych Naukowców. Była to kontynuacja Centrum Archiwów Współczesnych Naukowców, które w latach 1973–1987 działało w Oksfordzie.

Narodowy Katalog mieścił się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Bath. Pracowało tu pięć osób. Ich etaty były opłacane przez dwadzieścia wielkich archiwów i korporacji naukowych, w tym Archiwum Narodowe, Królewskie Towarzystwo Nauk czy Wellcome Trust zajmujące się medycznymi badaniami naukowymi. Do podstawowych zadań należało porządkowanie pozyskanych spuścizn, opracowywanie inwentarza i oddawanie do archiwum, które ze względu na swój zasób najbardziej nadawało się na przyjęcie danej spuścizny.

Mechanizm pozyskiwania i przekazywania spuścizn jest najciekawszym aspektem działalności tej dość nietypowej inicjatywy. Otóż Narodowy Katalog posiadał Radę Naukową, w której zasiadali najznakomitsi profesorowie brytyjscy. W tym miejscu chciałabym przypomnieć, że nauka w wydaniu zachodnim, w tym także Wielkiej Brytanii, to nauki biologiczne, ścisłe i medyczne. W zakres pojęcia nauka nie wchodzi np.

humanistyka. W Radzie Naukowej, zwanej Komitetem, zasiadali członkowie Królewskiego Towarzystwa Nauk, prorektor Uniwersytetu w Bath, prezydent Królewskiej Akademii Inżynierskiej, historycy nauki i archiwiści. Większość z nich miała tytuły szlacheckie, co w kontekście pozyskiwania spuścizn miało niebagatelne znaczenie.

Otóż do obowiązków członków Rady Naukowej należało wyszukiwanie i pozyskiwanie spuścizn. W czasie regularnych spotkań przekazywano sobie informacje o pozyskanych spuściznach i możliwościach kolejnych przejęć. Z rodziną kontakt nawiązywał profesor danej specjalności, często znajomy uczonego, o którego spuściznę się starał. W taki sposób pozyskano spuściznę Józefa Rotblata, fizyka polskiego pochodzenia, zdobywcy Nagrody Nobla za ruch pokojowy Pugwash w 1995 r. Został on również uszlachcony przez królową brytyjską Elżbietę II. Spuścizna znajduje się w Churchill Archives Centre w Oksfordzie (292 kartony).

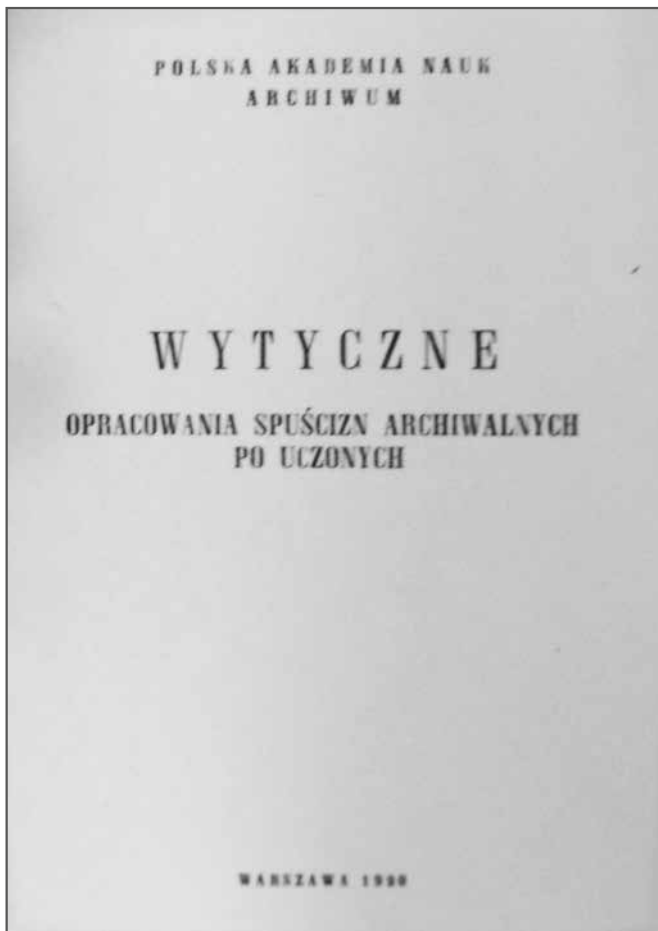
Po opracowaniu spuścizny w Bath zdecydowano kolegiąlnie, do którego archiwum ją przekazać. Zdarzało się, że przekazujący mieli jakieś upatrzone, wybrane archiwum, ale na ogół decyzje te podejmowano wspólnie.

Narodowy Katalog został zamknięty w 2009 r. i przekształcony w Centrum Naukowych Spuścizn i Naukowe Muzeum. Centrum działa w ramach Imperial College. Zadania Centrum koncentrują się na katalogu online i opracowywaniu spuścizn „opuszczonych”. Zadania są więc inne niż Narodowego Katalogu, ale dotyczą również wyłącznie spuścizn naukowców.

Model z Bath nie jest więc kontynuowany. Przyczyn można szukać w podłożu finansowym. Jednak jego funkcjonowanie skłoniło mnie do refleksji, którą chciałabym się podzielić.

Na gruncie polskim przedstawiciele tych archiwów, które aktualnie aktywnie przejmują spuścizny, mogłyby utworzyć powiadzmy Komitet lub Radę ds. Spuścizn. Komitet taki mógłby zbierać się regularnie (np. dwa razy w roku) i wymieniać informacjami na temat pozyskiwanych spuścizn. Co więcej, jeśli byłaby taka wola i zrozumienie, można by podjąć próbę kształtowania przekazywania spuścizn. Mogłyby one trafiać do archiwów, które z ważnych powodów byłyby najbardziej predestynowane do ich przechowywania (terytorialnie, ze względu na zasób, posiadaną część spuścizny itp.). Archiwum PAN mogłoby w porozumieniu z NDAP podjąć się prowadzenia tego Komitetu. Oczywiście wszystko zależy teraz od Państwa i ewentualnego zainteresowania tego rodzaju propozycją.

Innym pomysłem, niezależnie od tego, co przedstawiłam, jest opracowanie portalu bądź ogólnodostępnej bazy danych dotyczącej spuścizn. Ich rozproszenie powinno skłonić nas do stworzenia informatora na temat miejsc, gdzie się znajdują, i po prostu na temat spuścizn, które posiadamy w Polsce, przechowywanych w różnych archiwach państwowych z powierzonym zasobem, uczelnianych, w bibliotekach i muzeach. To wielkie wyzwanie, któremu sprostali już np. Niemcy i Australijczycy. Myślę, że naszym obowiązkiem jest zmobilizowanie działań na rzecz przeciwdziałania rozpraszaniu spuścizn.

Anita Chodkowska
Warszawa

PORZĄDKOWANIE SPUŚCIZN ZAWIERAJĄCYCH DOKUMENTY ELEKTRONICZNE — PROBLEMY PRAKTYCZNE

Materiały Anity Chodkowskiej wpłynęły do Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie (PAN Archiwum w Warszawie) w formie daru od rodziny w... [?] roku i zostały wpisane do księgi nabytków pod numerem... [?]. Do materiałów analogowych dołączono dokumentację elektroniczną. Rozmiar spuścizny wynosi... [?] m.b. akt oraz... bajtów [?]. Dokumentacja elektroniczna przejęta została za pomocą nośników przechowywanych w Dziale... [?] pod numerem inwentarzowym... [?] i zawiera ona materiały zarchiwizowane za zgodą rodziny, dyrekcji PAN Archiwum w Warszawie i Muzeum Farmacji im. mgr Antoniny Leśniewskiej z urządzeń elektronicznych, którymi posługiwała się autorka spuścizny, oraz 10 płyt CD zawierających pliki archiwalne zebrane przez nią samą, przechowywanych w Dziale... [?], pod numerem... [?]. Spuścizna nie posiadała struktury wewnętrznej nadanej przez jej twórcę, dlatego podzielona została na 8 zasadniczych grup i uporządkowana zgodnie z zasadami przyjętymi w PAN Archiwum w Warszawie. Materiały pochodzą z lat... [?].

Tak w chwili obecnej mógłby rozpoczynać się wstęp do inwentarza mojej spuścizny opracowany w PAN Archiwum w Warszawie. Tradycyjnie stosowana klauzula zachowuje wszystkie elementy o materiałach „klasycznych” wzbogacone informacją dotyczącą przejęcia dokumentów elektronicznych wytworzonych i przechowywanych przez autorkę spuścizny. Materiały te, uzupełniając się nawzajem, i stanowią łącznie spuściznę, która zgodnie z definicją sformułowaną przed laty „jest zespołem archiwalnym pochodzenia prywatnego. Stanowi ona posiadający samodzielną wartość naukową kompleks (zbiór) materiałów archiwalnych, wytworzonych w toku i w związku z życiem i działalnością osoby fizycznej, reprezentujących główne kierunki jej życia,

pracy i zainteresowań¹. Łatwo zauważyć, że definicja ta, wywodząca się z końca lat 50., nie zawiera żadnego wyrażenia, ograniczającego możliwość włączenia do spuścizny dokumentacji elektronicznej. Podobnie jest z opisem zasady proveniencji: „wszystkie papiery, które po zgonie takiej osoby znalezione zostają w jej pokoju pracy, w szufladach biurka itp., stanowią spuściznę rękopiśmienną. Z archiwalnego punktu widzenia uważać ją musimy za zespół wytworzony bądź przez «kancelarię» mniej lub bardziej wykształconą, bądź po prostu przez działalność twórczą i praktyczną danej osoby. Zasada proveniencji archiwalnej ma tutaj najpełniejsze zastosowanie². Jedynie użyte tu sformułowania — papiery i spuścizna rękopiśmienna — mogą i powinny być obecnie traktowane umownie. Takie szerokie rozumienie współczesnej spuścizny i materiałów w niej zgromadzonych całkowicie wpisuje się również w nowoczesne ujęcie zasady proveniencji, mówiące że „powinna ona koncentrować się na kontekście tych funkcji, procesów, działań osób bądź grup lub organizacji, które tworzą archiwalia³”.

Dokumentacja elektroniczna jest już elementem tradycyjnej spuścizny, a z czasem prawdopodobnie będzie główną jej częścią, zwłaszcza w przypadku archiwów osobistych uczonych. Przejmowanie ich do archiwów pozostaje w zgodzie z Ustawą o informatyzacji, która rozszerzyła definicję materiałów archiwalnych wchodzących do narodowego zasobu archiwalnego, zachowując jednakże kryterium ich doboru. Nie nośnik jest przecież najważniejszy, ale właściwe zabezpieczenie źródła informacji o wartości historycznej o działalności państwa polskiego, w tym o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, powstałe w przeszłości i powstające współcześnie⁴.

Podstawowe problemy wiążące się z gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem dokumentacji elektronicznej pochodzenia prywatnego były już poruszane na łamach czasopism archiwalnych i na forach internetowych. Szczególną troską otoczone zostały sprawy dotyczące

¹ *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, Warszawa 1990, s. 2–3.

² Kolankowski Z., *Archiwalne opracowanie spuścizn rękopiśmiennych i jego problemy*, [w:] *Pamiętnik VIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie, 14–17 września 1958 r. Nauki pomocnicze historii pod red. A. Gieysztor*, Warszawa 1960, s. 144.

³ Cook T., *Proweniencja w erze cyfrowej: brzemień przeszłości czy nadzieja archiwisty na przyszłość*, „Archeion”, 2010, t. CXI, s. 16.

⁴ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej z 26 maja 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, *Dziennik Ustaw*, 2011, nr 123, poz. 698.

trwałości nośników, zabezpieczenia urządzeń i programów niezbędnych do otwarcia zarchiwizowanych plików, a co za tym idzie zgrywania danych i bezstratnego kopiowania⁵. Postawiono pytania o aktualne rozumienie pojęć do tej pory w archiwistyce jednoznacznych, jak: „wieczyste przechowywanie”, „zapis oryginalny” i „kopia”⁶. Zasygnalizowano także problem różnorodności dokumentacji elektronicznej, ponieważ oprócz zwykłych plików tekstowych i zdjęć w materiałach można znaleźć: prezentacje multimedialne, arkusze kalkulacyjne, bazy danych, strony www, blogi, dokumentację aktywności na forach i portalach internetowych oraz korespondencję elektroniczną⁷. Zaproponowano podział dokumentów elektronicznych z zastosowaniem różnych kryteriów, na przykład: w zależności od metody dostępu do danych, według wystawcy dokumentu lub według jego jakości⁸. Piśmiennictwa, zwłaszcza w Internecie, doczekała się także sprawa przechowywania danych wirtualnych po śmierci właściciela. Udostępniono informacje omawiające odpowiednie procedury przewidziane w takim wypadku przez najpopularniejsze serwisy i komunikatory. Artykuły związane z tym tematem dotyczą jednak zazwyczaj prawa własności danych oraz możliwości usuwania nieaktywnych kont, czyli niejako ich „brakowania”. Jest to problem ważny z uwagi na skalę zjawiska, ponieważ już obecnie tylko na Facebooku istnieje ponad 5 milionów kont nieaktywnych z powodu śmierci właściciela⁹.

⁵ Wilk B., *Spuścizny (archiwa osobiste) wobec wyzwań nowoczesności*, „Archiwista Polski”, 2012, nr 3, s. 41–55.

⁶ Schmidt K., *Prace przygotowawcze do archiwizacji dokumentów elektronicznych — doświadczenia australijskie i brytyjskie*, „Archeion”, 2004, t. CVII, s. 124.

⁷ Woźniak W., *Dokumentacja elektroniczna jako część spuścizny*, [w:] *Archiwa, biblioteki, muzea wobec nowych wyzwań w dobie digitalizacji*, red. T. Filip, Kraków 2011, s. 11–31.

⁸ Frankowski P., *Archiwizacja dokumentów elektronicznych*, http://www.cbke.prawo.uni.wroc.pl/static/events/GigaCon_ADE.ppt, 29 stycznia 2013. Dostęp lokalny, czyli zapisane i/lub przechowywane na nośniku fizycznym (np. dysk, dyskietka, dysk optyczny), który w celu odtworzenia wymaga użycia komputera z odpowiednim urządzeniem peryferyjnym, oraz dokumenty elektroniczne o dostępie zdalnym — przechowywane i udostępniane w sieci lokalnej lub Internecie (niezapisane na nośniku fizycznym przechowywanym w bibliotece). Przy innych podziałach e-dokumentów stosuje się kryteria wystawcy dokumentu: dokumenty urzędowe, prywatne oraz jakości: dokumenty zwykłe i kwalifikowane — wystawione z użyciem podpisu elektronicznego.

⁹ *Keep your digital life alive, after death*, <http://www.reuters.com/article/2012/02/17/uk-personalfinance-passwords-idUSLNE81G02L20120217>; dostęp A. Grzegorzewska, *Co się dzieje z naszym wirtualnym dorobkiem po śmierci*, <http://www.miejsce-pamieci.pl/.../co-sie-dzieje-z-naszym-wirtualnym-dorobkiem>, 29 stycznia 2013, Chorążewicz M., *Co stanie się z twoimi wirtualnymi danymi po śmierci*, tamże, 29 stycznia 2013.

Do wszystkich tych informacji chciałabym dorzucić kilka praktycznych spostrzeżeń czy też raczej pytań na temat porządkowania spuścizny zawierającej dokumentację powstałą w środowisku elektronicznym. Zakładam przy tym, że podstawowa zasada porządkowania materiałów archiwalnych nie ulega zmianie, ponieważ obowiązujące przepisy nie wprowadzają różnic pomiędzy sposobem gromadzenia dokumentacji analogowej i elektronicznej, nakazując gromadzić je w sprawy¹⁰.

Po przyjęciu spuścizny do zasobu PAN Archiwum w Warszawie przystępujemy do jej opracowania, podejmując najpierw czynności przygotowawcze i segregację wstępną materiałów. Zebranie informacji dotyczących samego twórcy oraz jego spuścizny posłuży później do opracowania biogramu stanowiącego pierwszą część inwentarza, a na tym etapie pozwoli nam także zastanowić się nad kompletnością zgromadzonej dokumentacji. Podobnie jak w przypadku każdej innej spuścizny przejmowanej do chwili obecnej nie możemy jednoznacznie stwierdzić, czy zespół jest kompletny. Przepuszczalny brak pewnej części dokumentacji elektronicznej nie stanowi tu wyjątku. W przypadku mojej spuścizny informacje zebrane do biogramu wyjaśnią, dlaczego pozyskano materiały elektroniczne z dwóch miejsc pracy.

Definicja dokumentu elektronicznego przyjęta mocą ustawy z 2005 r. jest w środowisku archiwalnym powszechnie znana¹¹. Archiwa państwowe zobowiązane są do przejmowania materiałów powstałych w postaci elektronicznej, w formacie przechowywanym przez przekazującego, wraz z ich metadanymi po upływie 10 lat¹². Termin przekazania spuścizny do naszego Archiwum zależy wyłącznie od przekazującego. Wychodząc z ofertą przejęcia spuścizny (drogą daru lub zakupu), staramy się to robić jak najszybciej po śmierci uczonego, aby zapobiec rozproszeniu lub wręcz utracie materiałów, dając jednak rodzinie czy współpracownikom czas na przejrzenie dokumentacji, decyzję czy po prostu pożegnanie. W przypadku dokumentów elektronicznych prawdopodobnie trzeba będzie to zmienić. Trudno oczekiwać, że osoba decydująca o zawartości

¹⁰ Woźniak W., *Dokument elektroniczny w podmiocie publicznym: definicja, zasady postępowania, długotrwałe przechowywanie*, „Archeion”, 2010, t. CXI, s. 39.

¹¹ Woźniak W., *Dokumentacja elektroniczna...*; Peterman R., *Dokument elektroniczny*, http://adacta.archiwa.net/file/d_elektr.pdf, 29 stycznia 2013, podaje definicję: „Dokument elektroniczny — zbiór danych wprowadzonych lub przechowywanych na dowolnym nośniku przez system informatyczny lub podobny układ, które mogą być odczytane lub wyświetlone przez osobę lub przez tego rodzaju system lub układ, a także wszelkiego rodzaju prezentacja i wszelkiego rodzaju przedstawienie tych danych w formie drukowanej lub innej”.

¹² Woźniak W., *Dokument elektroniczny w podmiocie publicznym...*, s. 47.

twardego dysku (czy innego sprzętu elektronicznego) poczeka z usunięciem danych, chcąc samodzielnie używać sprzęt czy przekazać go w użytkowanie innej osobie. Czy w instytucji, z którą związany był twórca spuścizny, znajdzie się osoba, która nie dokonując cenzury materiałów, skopiuje wszystkie niezwiązane z działalnością instytucji dokumenty i przekaże je do Archiwum? Kto miałby się tym zająć? Kto podejmie decyzję, które dokumenty stanowią własność instytucji, a które już wiążą się z działalnością twórcy spuścizny? Zakładając, że w przypadku mojego archiwum taka osoba by się znalazła, to czy należy nałożyć na nią obowiązek przekazania materiałów zgodnie z określoną strukturą. Czy można oczekiwać, że osoby przekazujące spuściznę poradzą sobie z zapisem niezbędnych, zgodnie z rozporządzeniem, elementów struktury dokumentów elektronicznych? Czy powinniśmy — jak archiwa państwowe — przejmować tylko paczki archiwalne, czyli nieskompresowany plik złożony z trzech folderów: pierwszy zawierający przekazywane dokumenty elektroniczne, drugi zawierający pliki z metadanymi spraw, opisującymi dokumenty elektroniczne, oraz folder sprawy zawierający metadane spraw. Być może zadania te należy scedować na odpowiednio przygotowanego pracownika Archiwum? Spis dokumentacji papierowej pochodzenia prywatnego przekazywanej do Archiwum w założeniu także miał wykonywać przekazujący. Jednak praktyka wykazała, że rodzina często nie jest w stanie podjąć temu zadaniu, zazwyczaj więc spis sporządza archiwista przyjmujący materiały.

Po dokonaniu wstępnej segregacji oraz oddzieleniu zespołowych materiałów archiwalnych od dokumentacji niemającej charakteru archiwalnego oraz dokumentacji niezespołowej przystępujemy do ułożenia materiałów w grupy zgodnie z proponowanym przez *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych (Wytyczne)* schematem. Jak już zaznaczyłam, moja spuścizna nie posiada własnego porządku, dlatego przyjmujemy schemat opracowany w PAN Archiwum w Warszawie.

Grupa I — prace twórcy spuścizny — nie przysporzy nam wiele problemów. W mojej spuściznie znalazły się wydruki komputerowe z poprawkami rękopiśmiennymi i pliki z różnymi wersjami tego artykułu, a także nadbitki. Przy porządkowaniu zastosujemy tradycyjną metodę porównywania tekstu. Jeśli tekst elektroniczny różni się od wydruku, pozostawiamy obydwa, jeśli mamy kilka wariantów tego samego tekstu, obojętnie w jakiej postaci, pozostawiamy wszystkie. Jeśli natomiast treść dokumentu elektronicznego i wydruku niczym się nie różnią, to, czy należy wybrakować wydruk? Nawet jeśli znajduje się w spuściznie tylko

w jednej kopii? A czy jeśli nie mamy w ogóle wydruku, to czy samodzielnie wydrukować artykuł przynajmniej w jednej kopii? Kolejna decyzja dotyczy referatów, w moim przypadku zazwyczaj związanych z prezentacją elektroniczną. Posiłkując się *Wytycznymi*, musimy zdecydować, czy kolejną jednostką archiwalną będzie folder złożony z kilku plików czy każdy z tych plików osobno. W folderze pod nazwą roboczą nadaną przez autorkę spuścizny *Konferencja 13–14 marca 2013 r.* znajdzie się kilka odrębnych plików zatytułowanych: prezentacja, treść referatu, poprawiony i przygotowany do druku referat, a także zebrane, nie w całości wykorzystane fotografie i inne materiały warsztatowe, jak cytaty czy notatki z prac obcych. Być może dołączę do folderu także pliki z zaproszeniem na konferencję i programem, przesłane mi pocztą internetową, oraz moje własne notatki sporządzone elektronicznie. Jedną jednostką archiwalną z dokładnym opisem zawartości czy kilka jednostek pod tym samym tytułem konferencji? Jeśli tytułem jednostek miałby być tytuł konferencji, to może lepiej umieścić materiały w grupie II — materiały działalności? Jeśli zostaną w grupie I, to tytułem jednostki powinien być tytuł mojego wystąpienia, a informacja o tytule konferencji znajdzie się wtedy dopiero w podtytule. Zwłaszcza że jednostka fizycznie będzie składała się z wydruku referatu umieszczonego w teczce archiwalnej oraz z części elektronicznej przechowywanej oddzielnie.

Porządkowanie materiałów warsztatowych będzie wyglądało podobnie. W przypadku mojej spuścizny będą to prawdopodobnie wyłącznie dokumenty elektroniczne zatytułowane często dość lapidarnie. Ułożymy je rzeczowo, a część z nich będziemy mogli powiązać z istniejącymi już jednostkami. Jednak nie wszystkie, ponieważ niektóre pomysły i zebrane materiały nie doczekały się nigdy opracowania, a może znalazły się w spuściznie przypadkowo? Czy w ogóle były własnością autorki spuścizny? Te same pytania często zadajemy sobie przy porządkowaniu spuścizn złożonych wyłącznie z materiałów papierowych. Jak daleko posunąć się z ingerencją? Brakować czy pozostawić jako materiały zespołowe?

Grupa II — materiały działalności twórcy spuścizny — w moim wypadku będą mocno okrojone, a problemy porządkowania podobne jak w przypadku grupy I.

W materiałach biograficznych natomiast przewagę będzie miała jeszcze dokumentacja papierowa, choć mogą się zdarzyć życiorysy w postaci elektronicznej. W tym wypadku wystarczy jednak zaledwie wzmianka w opisie jednostki. Znaleźć się mogą w mojej spuściznie dzienniki z podróży zapisane w formie elektronicznej, a z wczesnej młodości być

może jeszcze w formie papierowej. Z uwagi na ich niewielką ilość umieścimy je w jednej jednostce archiwalnej — oczywiście mówię tu tylko o opisie jednostki.

Podobnie wyglądać będzie sprawa korespondencji. Może z uwagi na kryterium niepowtarzalności informacji oraz w związku z zaleceniem otoczenia szczególną opieką materiałów archiwalnych pochodzących z przełomowych czasów historycznych rodzina zdecyduje o przekazaniu mojej prywatnej korespondencji z czasu studiów na Uniwersytecie Warszawskim w okresie stanu wojennego. Jest to ponad 300 listów pisanych niemal codziennie i być może dla przyszłych badaczy okazałyby się one równie ciekawe, jak dla mnie dzienniczek Anny Wszeteczkowej — teściowej Władysława Leopolda Jaworskiego — z czasów pobytu w Wiedniu na przełomie 1914 i 1915 roku¹³. Oprócz tego zbioru korespondencja z lat późniejszych jest wyłącznie w postaci elektronicznej.

Ciekawe może być postępowanie w wypadku materiałów grupy V — o twórcy spuścizny. Może koleżdy opublikują wspomnienie o mnie na łamach „Biuletynu Archiwum PAN” i włączą do spuścizny nadbitkę, pewnie nekrolog ukaże się na naszej stronie internetowej, może ktoś umieści wspomnienie o mnie na wirtualnym portalu¹⁴. Czy opracowujący skopiuje te materiały, czy ograniczy się do umieszczenia linków prowadzących do właściwych stron internetowych?

Po uporządkowaniu materiałów przystępujemy do tworzenia jednostek archiwalnych. Część problemów z tym związanych została już tu poruszona. Będziemy tworzyć jednostki mieszane czy dla zachowania tradycyjnego pojęcia sygnatury archiwalnej umieścimy dokumentację w postaci tradycyjnej i elektronicznej oddzielnie? Zachowując układ rzeczowy jednostek, nie zachowamy wtedy kolejności układu. Dokumentacja elektroniczna przechowywana będzie przecież oddzielnie i nie zastosujemy zasady mówiącej, że „jeżeli w materiale występują rękopis, maszynopis, odbitka korektowa oraz odbitka tej samej pracy, w redakcji ostatecznej można połączyć je w ramach jednej jednostki”¹⁵. Na nasze szczęście użyto tu słowa „można”, co daje opracowującym pewną swobodę działania zgodnie z *Wytycznymi*, a jednocześnie dostosowania się do specyfiki nowego nośnika.

¹³ PAN Archiwum w Warszawie, Anna z Broesików Wszeteczkowa, *Pamiętnik*, Materiały Władysława Leopolda Jaworskiego, APAN, III-84, j.a. 46.

¹⁴ <http://www.KuPamieci.pl>, 29 stycznia 2013.

¹⁵ *Wytyczne...*, s. 14.

Opracowaniu jednostek powinniśmy także poświęcić chwilę uwagi. Materiały papierowe układamy w obrębie jednostki w sposób logiczny. Karty jednej pracy powinny następować po sobie, kilka wersji tej samej pracy umieszczamy w jednej jednostce w układzie oddającym tryb jej powstawania, na koniec zdarza się dołączyć kilka kart materiałów warsztatowych czy drobną korespondencję dotyczącą tematu. Całość foliujemy, nadając numery w górnym prawym rogu karty. Czy powinniśmy w jakikolwiek sposób ingerować w dokument elektroniczny, choćby wprowadzając do niego numery kart? Co powinniśmy zrobić, jeśli znajdziemy w dokumencie elektronicznym poświęconym określonej zagadnieniu notatkę, fotografię czy inny zapis, który w wypadku dokumentacji papierowej uznalibyśmy za niezespołowy, na przykład instrukcję obsługi kawiarki ściągniętą z Internetu czy przepis na babeczki skopiowany z czyjegoś blogu. Czy powinniśmy go usunąć? Być może archiwista powinien jedynie w rzeczowy sposób opisać plik i nie ingerować w jego zawartość. Może to skutkować niewłaściwą oceną przy umieszczaniu dokumentu elektronicznego w grupie czy podgrupie materiałów archiwalnych.

Zastanówmy się także nad opisem jednostki. Tytuł powinien być sformułowany „jasno i zwięźle oraz powinien zawierać podstawową informację o treści znajdujących się w niej materiałów”¹⁶. Nie musimy pozostawiać tytułów oryginalnych, jeśli nie spełniają one powyższych funkcji, ułatwi nam to sytuację, jeśli pliki czy foldery byłyby zatytułowane w sposób jasny jedynie dla twórcy spuścizny. Podtytuł zawiera adnotacje uzupełniające i ułatwiające zrozumienie tytułu, a po nim podajemy opis jednostki. Datowanie powinno być nawet łatwiejsze niż w wypadku dokumentu papierowego, odczytamy je z właściwości dokumentu elektronicznego. Problem zaczyna się przy określeniu sposobu sporządzenia materiałów, ponieważ do dyspozycji mamy: rękopis, maszynopis, druk, fotografie, fotokopie i kserokopie; może należałoby wprowadzić skrót dla zapisu elektronicznego. Czy objętością jednostki będzie teraz liczba kart, w jakiej zapisany został dokument przez właściciela spuścizny, czy wielkość bajtowa dokumentu. Może opis jednostki archiwalnej powinien uwzględniać informację o nośniku, na którym dokumentacja jest przechowywana, a co za tym idzie podawać numer identyfikacyjny nośnika i dział jego przechowywania.

Systematyzacja jednostek nie odbiega od przyjętych zasad, podobnie jak inwentaryzacja. Wstęp do inwentarza książkowego rozbudujemy w części opisującej charakter materiałów oraz metody ich opracowania

¹⁶ Tamże, s. 23.

o informacje dotyczące dokumentów elektronicznych. Być może warto tu podać ogólną informację o jednostkach, w których te dokumenty występują, o nośniku wraz z miejscem jego przechowywania oraz informacją o dacie planowanego przegrania dokumentów. W tym miejscu możemy też podać uzasadnienie dla zastosowanych nietypowych rozstrzygnięć wykorzystanych w naszym inwentarzu, na przykład przy inwentaryzacji dokumentów elektronicznych. Indeksowanie dokumentów elektronicznych chyba będzie zbędne.

Oczywiście to nie wszystkie problemy, z którymi przyjdzie nam się zmierzyć przy porządkowaniu spuścizn zawierających dokumenty elektroniczne. Przypomnijmy, że prace nad przygotowaniem wskazówek dotyczących opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych po opublikowaniu pierwszego projektu trwały jeszcze blisko 30 lat. Nasze zadanie jest łatwiejsze, jednak niezbędna jest praktyka, która pokaże najwłaściwsze rozwiązania. Nie sądzę, aby *Wytyczne* były przeszkodą w porządkowaniu spuścizn zawierających dokumenty elektroniczne. Ich zasady mogą być stosowane także przy porządkowaniu spuścizn składających się wyłącznie z dokumentów elektronicznych. Inwentarz sporządzony zgodnie z zasadami *Wytycznych* nadal może stanowić podstawową pomoc archiwalną, ewidencyjną i informacyjną¹⁷. Zanim jednak nabierzemy wprawy i doświadczenia w porządkowaniu spuścizn zawierających dokumenty elektroniczne oraz na użytek tego referatu, mogę wyrazić radość, że autorka omawianej przeze mnie spuścizny nie posiadała własnej strony www, nie prowadziła blogu oraz nie wykazywała aktywności na forach internetowych i portalach¹⁸. Natomiast z przyjemnością zobaczyłabym na końcu wstępu do inwentarza zapis odsyłający do stron internetowych, na których zamieszczone zostały informacje o aktywności zawodowej czy społecznej autorki spuścizny, jej ważniejsze publikacje elektroniczne oraz klasyczną klauzulę końcową: W PAN Archiwum w Warszawie spuściznie nadano sygnaturę..., liczy ona ... jednostek archiwalnych. Niezależnie od tego, czy były to jednostki z dokumentacją papierową czy elektroniczną.

¹⁷ *Wytyczne...*, s. 26.

¹⁸ Woźniak W., *Dokumentacja elektroniczna...*, s. 22.

Anna Mieszkowska
Warszawa

**KOLEKCJA ARTYŚCI EMIGRACYJNEJ
MELPOMENY 1939–1995¹.
JAK TEATRALIA Z EMIGRACYJNYCH PIWNIC,
STRYCHÓW I PAWLACZY TRAFIŁY DO
POLSKIEJ AKADEMII NAUK ARCHIWUM
W WARSZAWIE**

Nigdy wcześniej i nigdy później teatr polski i polscy artyści teatru nie byli tak obecni i znani w różnych miejscach Europy, a nawet świata, jak w latach 1939–1945.

Teatr towarzyszył żołnierzowi polskiemu w kilkunastu krajach. Lwowska Fala od listopada 1939 r. występowała w Rumunii, a od czerwca 1940 w Szkocji. Tam też rok później powstała Lotnicza Czołówka Teatralna.

3 maja 1941 r. w Latrun, w Palestynie, powstała Czołówka Brygady Karpackiej, z którą współpracował jako autor, reżyser i wykonawca Marian Hemar. Do tworzącej się Armii Polskiej w Rosji jesienią 1941 r. przybywali z najodleglejszych miejsc, oprócz ochotników żołnierzy, także artyści, muzycy. Powstały dwie czołówki rewiiowe: Kazimierza Krukowskiego i Feliksa Konarskiego. W Bagdadzie w 1943 r. powstał Teatr Dramatyczny. Zespoły teatrów polowych odegrały ogromną rolę w podtrzymywaniu ducha walki i kształtowaniu morale żołnierzy. W czasie akcji bojowych 2. Korpusu we Włoszech, obok Teatru Dramatycznego, działały rewiiowe zespoły objazdowe, docierające do oddziałów przyfrontowych w trudnych i niebezpiecznych warunkach, często pod ostrzałem nieprzyjacielskiej artylerii².

¹ W dniach 20–26 sierpnia 1995 r. w Londynie odbył się ostatni Kongres Kultury Polskiej poza Krajem. Było to symboliczne odsłonięcie żelaznej kurtyny, zakończenie okresu podziału na kulturę krajową i emigracyjną.

² „Artyści szli z nami hen, od obozów w Tockoje, Tatiszczewie i Buzułuku, przez Uzbekistan, Turkmenię, poprzez skalistą Persję, rozpalone piaski irackiej pustyni, pomarańczową Palestynę i chamsinowy Egipt, aż do pól bitewnych we Włoszech” — cyt. ze wspomnień ogłoszonych przez Tadeusza Mieczysława Czerkawskiego *Byłem żołnierzem generała Andersa*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1991, s. 321.

Ostatnim zespołem żołnierskim był teatrzyk Cyrulik Warszawski założony przez Fryderyka Járosyego w Brukseli w czerwcu 1945 r. Inauguracyjna premiera *Póki my żyjemy...* odbyła się 28 września 1945 r. w reprezentacyjnej sali teatralnej Palais des Beaux-Arts przy rue Ravenstein. Występowały w nim aktorki, które jeszcze tak niedawno były więźniarkami w Oberlangen — Eugenia Magierówna i Helena Grossówna.

Okres powojenny to zupełnie inny (również dobrze jeszcze niepoznany!) rozdział w historii teatru polskiego poza krajem.

— Czy teatr emigracyjny był dobry? — pytałam Jadwigę Braun-Domańską, aktorkę i współzałożycielkę Teatru Dramatycznego 2. Korpusu, podczas naszej pierwszej rozmowy.

— Nie! — odpowiedziała zdecydowanym głosem.

— Czy był potrzebny?

— Tak!

— Czy mógł być inny, lepszy?

— Nie!

Co o nim wiemy mimo upływu wielu lat? Wciąż niewiele! Odchodzą ci, którzy ten teatr tworzyli, oraz ci, dla których istniał.

Pani Jadwiga zmarła w grudniu 1996 r. w Kanadzie. Poznałyśmy się jesienią, cztery lata wcześniej. Pisałam wówczas hasła artystów emigracyjnych do kolejnego tomu *Słownika biograficznego teatru polskiego*, który wydaje Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Miałam mnóstwo pytań. W czasie tych kilku lat naszej znajomości pani Jadwiga przyjeżdżała często do Polski. Opowiadała mi o artystach, których знаła, z którymi współpracowała wiele lat. Wiedziałam o nich niewiele, bo i skąd? Obiecałam jej, że pozostanę wierna tej pracy, że przekażę innym to, co zachowało się w jej pamięci.

Do Londynu pojechałam po raz pierwszy we wrześniu 1991 r. Moimi rozmówcami byli nieliczni już aktorzy, ale także ich rodziny, znajomi i publiczność. Tak, to publiczność emigracyjnych przedstawień odpowiedziała na mój apel prasowy ogłoszony na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w Londynie i „Nowego Dziennika” w Nowym Jorku.

Przysyłali mi swoje teatralne pamiątki, programy, często z dedykacjami wykonawców, ich fotosy, wizytówki, listy i kartki pocztowe, bilety. Także płyty i nagrania programów literacko-muzycznych Radia Wolna Europa. To wtedy po raz pierwszy usłyszałam głosy: Wacława Radulskiego, Wojciecha Wojteckiego, Wiktora Budzyńskiego, Fryderyka

Járosyego, Ludwika Lawińskiego, Zofii Terné, Renaty Bogdańskiej, Władysław Majewskiej i Mariana Hemara. Poznałam wówczas także pewne archiwalne nagranie...

W 1950 r. na małej scenie Ogniska Polskiego w Londynie Feliks Konarski i Nina Oleńska śpiewali piosenkę „Ta joj! Ta Lwów!”:

„Kurtyna si zrobiła, że jej podnieść nie ma sił!

Szkodziło im, że Lwów akurat przed kurtyną był?

Więc niech si nikt nie dziwi, że po lwowsku powim tak:

Niech ten Poczdam krew zaleji!

Niech te Jałte trafi szlag!”

*

Tak się historia naszego narodu ułożyła, że zostaliśmy podzieleni żelazną kurtyną na długie 50 lat! Jakie to miało konsekwencje dla kultury? OGROMNE!

Literatura dość szybko znalazła sposób, aby przedrzeć się przez szczeliny żelaznej kurtyny do zniewolonego kraju. A teatr? Teatr pozostał bezdomny, nieznany, zapomniany. Kraj go nie chciał. W podręcznikach historii teatru, które wychodziły w Polsce, nie pisano rozdziałów poświęconych scenie emigracyjnej, nie wymieniano nazwisk autorów sztuk dramatycznych, aktorów, reżyserów, scenografów, kompozytorów emigracyjnych piosenek, którzy po 1945 r. znaleźli się poza krajem.

Dopiero w 2008 r., z okazji 90. rocznicy powstania Związku Artystów Scen Polskich, w wydawnictwie jubileuszowym *Artyści sceny polskiej 1918–2008* (w opracowaniu redakcyjnym Andrzeja Rozhina) obszerny rozdział poświęcono twórcom teatru emigracyjnego.

Wcześniej w prasie popularnej o aktorach emigracyjnych czasem wspomniano w kronikach towarzyskich, np. w tygodniku „Przekrój”, jeżeli stali się znani dzięki zagranicznym filmom. Ale były to incydentalne przypadki. Wyjątkiem był niskonakładowy, naukowy kwartalnik poświęcony historii teatru („Pamiętnik Teatralny”) oraz rocznik „Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dokumenty”, który od 1998 r. ukazuje się w Toruniu nakładem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika³.

³ „Archiwum Emigracji. Studia — Szkice — Dokumenty” to „jedyne w Polsce czasopismo historyczno-humanistyczne poświęcone studiom nad dziejami i kulturą emigracji polskiej XX w. oraz wzajemnym relacjom między pochodzstwem polskim a politycznymi emigracjami z innych państw Europy Środkowoschodniej”, http://www.bu.umk.pl/archiwum_emigracji/gazeta/index.html, 13 marca 2013.

Żelazna kurtyna dla ludzi sztuki teatru emigracyjnego była szczelna z obu stron! My nie wiedzieliśmy nic o nich, ale i oni nie wiedzieli prawie nic o nas...

A Londyn stał się po wojnie stolicą emigracji. W Ognisku Polskim, ale i w innych lokalach, na małej scenie, w sali na około sto miejsc grano komedie i dramaty, organizowano akademie patriotyczne, rewie. Repertuar dyktował gust publiczności, bo to ona płaciła za bilety!

Na swój prywatny użytek aktorów emigracyjnych podzieliłam na zapomnianych i nieznanych. Zapomniani to ci, którzy, podobnie jak Jadwiga Braun-Domańska, debiutowali jeszcze przed wojną. Zaznaczyli swoją obecność w historii teatru, ale wojna i późniejsza decyzja pozostania poza krajem przyczyniły się do tego, że w Polsce o nich zapomniano.

A nieznanymi? Debiutowali tuż przed wybuchem 2. wojny światowej lub w czasie jej trwania, z dala od kraju. Inni, wskutek naturalnej wymiany pokoleń, weszli do teatru już na emigracji.

Fascynujący temat „polski teatr emigracyjny” odkryłam dzięki Irenie Brzezińskiej. Kim była?

Wielu zna, pamięta znakomitych aktorów: Hankę Bielicką, Danutę Szaflarską i Jerzego Duszyńskiego. A czy ktoś słyszał o aktorce Irenie Brzezińskiej! Poznałam ją jesienią 1982 r. w warszawskiej Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej. Przyjechała specjalnie z Londynu na sesję naukową poświęconą 50. rocznicy powstania Państwowego Instytutu Sztuki Teatralnej. Podobnie jak ona zaproszenie od organizatorów przyjęli także Tola Korian i Tymon Terlecki. Ale oni nie otrzymali wiz do Polski. List profesora Terleckiego odczytał jego dawny uczeń z PIST-u — profesor Aleksander Bardini.

Irena Brzezińska opowiadała o wojennych i powojennych losach swoich kolegów. To ona pierwsza odkryła przede mną karty nieznannej historii teatru.

Także inny aktor biorący udział w tej konferencji — Wiesław Mirecki, również absolwent PIST-u, który po wojnie występował w wielu przedstawieniach londyńskich, przywoływał nieznanie lub zapomniane nazwiska ludzi teatru. Zrozumiałam wówczas, że uczestniczę w niezwykłym wydarzeniu.

Z Wiesławem Mireckim i Ireną Brzezińską utrzymywałam kontakt przez wiele lat, do końca ich życia. To od nich — i już później od Jadwigi Braun-Domańskiej, Maryny Buchwaldowej, Władzy Majewskiej — dowiedziałam się najwięcej.

To z ich zbiorów programów, recenzji, fotografii poznawałam tytuły premier, nazwiska innych biorących w nich udział twórców: aktorów, reżyserów, scenografów, kompozytorów.

Była to moja prywatna emigracyjna akademie teatralna. Żelazna kurtyna dzieląca polski teatr podnosiła się powoli. Do Londynu po raz pierwszy pojechałam dzięki stypendium otrzymanemu od... Jerzego Giedroycia. A dokładnie z Funduszu Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej⁴.

Od osób ze środowiska teatralnego usłyszałam: „Przyjechała pani za późno. Nas już nie ma. Nie ma też już teatru”.

— A gdzie są archiwa, dokumentacja teatralna? — zapytałam.

— Jakie archiwa, jaka dokumentacja? — Dziwiono się. — Myśmy tu nie mieli warunków na zbieranie czegokolwiek. Kostiumy i dekoracje trzymaliśmy w prywatnych mieszkaniach. Programy, fotografie? — po co to było zbierać? Nikt z nas nie myślał o tym, że kogoś z kraju może nasz skromny teatr kiedyś zainteresować — mówiła Hanna Wańska-Dorwska, żona aktora Karola Dorwskiego. Pamiętki po mężu przekazała do Muzeum Polskiego w Rapperswilu, to, co zostało po niej, przywiozłam do Polski w 1995 r.

Później okazało się, że kolejni prezesi Związku Artystów Scen Polskich za Granicą zbierali dokumentację, trzymali ją najczęściej we własnych domach.

Bezdomność teatru emigracyjnego stała się przyczyną ogromnego rozproszenia teatraliów. Archiwa, spuścizny aktorów, reżyserów, śpiewaków, scenografów znajdują się w różnych miejscach. To utrudnia poszukiwania badaczom.

Po powrocie do Warszawy z pierwszej podróży do Londynu wysłałam rozpaczliwy raport do redaktora paryskiej „Kultury”. Jerzy Giedroyc zaproponował, abym napisała list do Redakcji „Dziennika Polskiego”, że szukam materiałów do książki poświęconej teatrowi emigracyjnemu. Z późniejszej korespondencji wynika, że był dobrym duchem moich poszukiwań. Służył radą, pomocą i sugerował dalsze poczynania. W liście do mnie z 6 marca 1995 r. pisał między innymi: „Miałem rzeczywiście dość bliskie kontakty ze światem teatralnym, przede wszystkim w 2. Korpusie, ale niestety nie zachowała się w moim archiwum żadna korespondencja, plakaty, etc. Natomiast chciałem się zapytać, czy

---

⁴ Paryski Fundusz Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej powstał w lutym 1982 r., po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego. Utworzyli go działający na emigracji polscy pisarze, naukowcy i wydawcy. 14 września 2002 r. zakończył działalność.

była Pani w kontakcie z p. Weroniką Bell-Machcewiczową. Była ona bardzo znana w 2. Korpusie, a po wojnie przez dłuższy czas była gwiazdą w Folie Bergères”.

Odzew na mój apel był nieprawdopodobny! Zaczęłam otrzymywać to, na czym najbardziej mi zależało: programy — często z zapiskami widzów, autografami wykonawców — zdjęcia, recenzje. To publiczność emigracyjna odpowiedziała na mój apel prasowy! W dalszej, już prywatnej korespondencji pytałam: czy ktoś pamięta przedwojennego amanta porównywanego z Osterwą Wojciecha Wojteckiego? I dostałam cały album jego fotografii i wycinków prasowych!

Chciałam się dowiedzieć, kim byli: LIDIA PRÓCHNICKA, MIECZYŚLAW MALICZ, FELIKS FABIAN, STANISŁAW ZIĘCIAKIEWICZ, których nazwiska mało lub niewiele mi mówiły. Odezwali się ich znajomi, przyjaciele.

To dzięki następnym znajomościom poznawałam powojenne losy znakomitych kabaretowych twórców: Fryderyka Járosyego, Konrada Toma, Ludwika Lawińskiego, Zofii Terné, Leny Żelichowskiej⁵, Hanki Ordonówny, Stanisława Sielańskiego, Adama Astona, Mariana Hemara i wielu innych.

Pamiętki po legendarnym konferansjerze kabaretów warszawskich jego córka mieszkająca w Wiedniu chciała oddać do tamtejszego muzeum teatralnego. Ale tam odmówiono jej przyjęcia spuścizny po nieznanym w Austrii artyście!

— Czy Michał Halicz, który pozostał w Londynie, był bratem Tadeusza Olszy, który wrócił do Polski po wojnie? — pytałam jednego z korespondentów.

— Kiedy zmarł i gdzie został pochowany Józef Orchoń, zięć Aleksandra Zelwerowicza? Co się stało z Heleną, córką Zelwera, także aktorką?

— Gdzie i w jakich warunkach mieszkała Ewa Kuncewicz, ostatnia przedwojenna żona Leona Schillera? Kto o niej jeszcze pamięta? A zmarła w 1986 r.?

---

⁵ Warto przy okazji przypomnieć, że 12 października 2012 r. na cmentarzu Stare Powązki w Warszawie do grobu rodzinnego złożono prochy Leny Żelichowskiej (zmarła w Stanach Zjednoczonych w 1958 r.) i jej męża Stefana Norblina, znanego malarza i scenografa (zmarł także w USA w 1952 r.). Uroczystość miała charakter nie tylko rodzinny, ale i państwowy, towarzyszył jej Bogdan Zdrojewski, minister kultury i dziedzictwa narodowego.

— Jak żyły na emigracji inne przedwojenne gwiazdy: Jadwiga Smosarska, Zofia Nakoneczna, Mila Kamińska, Maria Brydzińska, Kazimiera Skalska, Maria Modzelewska?

— Dlaczego kilkoro znanych artystów teatru na emigracji popełniło samobójstwo: Stefan Norblin, Maria Sznuć, Zbigniew Blichewicz?

— Gdzie i jak mieszkał po wojnie Julian Marymont, legendarny dyrektor administracyjny Teatru Ateneum w Warszawie.

— Jaki wpływ na życie aktorów miało powstanie w 1952 r. Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa? Ilu z nich znalazło zatrudnienie w Monachium i w Londynie?

Mogłabym wymienić ponad trzysta nazwisk ludzi teatru, którzy po 1945 r. działali poza Polską. Bo przecież teatr polski działał w różnych krajach! Wszędzie tam, gdzie osiedlali się Polacy — w Europie, ale i w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, w kilku krajach Ameryki Południowej, w Australii i Nowej Zelandii.

— Jak ważny to problem? Po co to wszystko zbieram i ustalam?

Czasem miesiącami szukamy potwierdzenia, gdzie i kiedy dana osoba zmarła.

W aktach zgonu wystawianych np. w USA jako miejsce urodzenia wpisywana jest Polska! Tylko tyle!

*

Bezdomność! Tak bym nazwała poczucie osamotnienia i wyobcowania polskich aktorów, wiernych polskiej literaturze, szanujących polskie słowo. Kilkadziesiąt lat temu nie słuchano Radia Polonia, nie było TV Polonia, nie prenumerowano prasy z Polski.

To dzięki aktorom polski język na uchodźstwie przetrwał i został przekazany następnym pokoleniom. To Regina Kowalewska i Jadwiga Domańska, tworząc Teatr dla Dzieci, już w 1959 r. myślały o dzieciach i wnukach urodzonych poza Polską, którzy może kiedyś do tej wymarzonej ojczyzny rodziców wrócą. I wrócili. „Jak bociany na wiosnę powrócimy do gniazd...” — śpiewali w 1954 r. w programie *Była sobie piosenka*.

Wykształceni poza krajem, dzięki znajomości języka rodziców i dziadków, po 1990 r. zostali delegowani przez swoje firmy do prowadzenia interesów w Polsce w wielu dziedzinach naszej gospodarki i finansów.

*

Dopiero w grudniu 2008 r. Irena Delmar, która od 1981 r. pełni funkcję prezesa Związku Artystów Scen Polskich za Granicą, przekazała do kraju duży zbiór teatraliów emigracyjnych przechowywany w podziemnym magazynie Biblioteki Polskiej w Londynie (gromadzony od 1942 r.!). Po koniecznej dezynfekcji i konserwacji materiały zostały złożone w Instytucie Teatralnym im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie.

Historia się wypełniła. Spełniło się marzenie wielu artystów emigracyjnych, aby ich działalność była w kraju znana, abyśmy o nich wiedzieli, że nie zapomnieli o Polsce.

*

W 2008 r. przekazałam do zbiorów PAN Archiwum w Warszawie ponad 2 m.b. programów teatralnych, afiszów, fotografii, listów, wycinków prasowych z recenzjami i wywiadami aktorów i reżyserów, płyt i nagrań radiowych.

Kolekcja Artyści Emigracyjnej Melpomeny ma numer inwentarzowy III-416. Liczy obecnie 117 jednostek, znajdują się w niej pamiątki po działalności: Leopolda Kielanowskiego, Mariana Hemara, Hanki Ordonówny, Gwidona Boruckiego, Renaty Bogdańskiej-Anders, Wiktora Budzyńskiego, Władzy Majewskiej, Edwarda Chudzyńskiego, Tamary Karren-Zagórskiej, Feliksa Konarskiego, Marii Modzelewskiej, Alfreda Schütza, Zofii Terné i innych.

Uzupełniają kolekcję osobne spuścizny: Fryderyka Járosyego (1889–1960), numer inwentarzowy III-361, i Jadwigi Braun-Domańskiej (1907–1996), numer inwentarzowy III-367.

Część przywiezionych archiwaliów teatralnych przekazałam Archiwum Emigracji w Toruniu i Instytutowi Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

*

Dzięki tym materiałom powstało kilkadziesiąt moich artykułów w prasie emigracyjnej („Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” i „Tydzień Polski” — Londyn, „Nowy Dziennik” — Nowy Jork) i krajowej („Pamiętnik Teatralny”, „Almanach Sceny Polskiej” i „Archiwum Emigracji” w Toruniu). Wyszły też ważne publikacje książkowe: *Za dawno, za dobrze się znamy. Piosenki i skecze Mariana Hemara*, wspólnie

z Władą Majewską (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1997), album dokumentacyjny *Artyści emigracyjnej Melpomeny* (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1998), dwie książki poświęcone „bardowi Lwowa i trubadurowi polskiej emigracji”: *Marian Hemar od Lwowa do Londynu. Szkic do biografii artysty* (PFK, Londyn 2001) i *Ja, kabareciarz. Marian Hemar od Lwowa do Londynu* (Muza, Warszawa 2005), *Była sobie piosenka. Gwiazdy kabaretu i emigracyjnej Melpomeny* (Muza, Warszawa 2007), *Jestem Járosy! Zawsze ten sam...* (Muza, Warszawa 2008).

Na temat *Artyści emigracyjnej Melpomeny 1939–1995* mówiłam na kilku konferencjach zorganizowanych przez ośrodki akademickie w: Toruniu, Białymstoku, Częstochowie, Bydgoszczy.

W roku 2000 wspólnie z Muzeum Teatralnym w Warszawie i Archiwum PAN przygotowałam wystawę *Zawsze ten sam...* Była to jedyna na tak dużą skalę prezentacja zbiorów przedwojennych teatrzyków kabaretowych i emigracyjnych zespołów rewiowych. Rok później zrealizowałam w Muzeum Niepodległości wystawę poświęconą Marianowi Hemarowi z okazji 100. rocznicy urodzin.

A w 2010 r. przygotowałam wystawę *Artyści emigracyjnej Melpomeny 1939–1995*, która była prezentowana w wielu miejscach. Udało mi się też spopularyzować ten temat w kilkunastu audycjach I i II Programu Polskiego Radia (między innymi w cyklicznych programach Danuty Żelechowskiej i Jana Zagrody). Kilka audycji nagrałam też dla Radia Polonia (programy Bogny Kaniewskiej i Marii Wieczorkiewicz).

Obecnie pracuję nad książką *Dawne a nieznane*, w której chcę opowiedzieć poprzez dokumenty, listy i zdjęcia losy powojenne emigracyjnych twórców.

Kolekcja *Artyści Emigracyjnej Melpomeny* jest zbiorem otwartym. Wciąż dostaję cenne pamiątki po aktorach, których los rzucił daleko od kraju. Zdarza się, że spadkobiercy odnajdują mnie dzięki listom, które pisałam do ich bliskich, lub w odpowiedzi na moje publikacje.

Mam poczucie wykonania zadania, które zainspirowane zostało dzięki spotkaniu i rozmowom z Ireną Brzezińską ponad trzydzieści lat temu.

Izabela Gass
Warszawa

HISTORIA MUZEUM POLSKIEGO W RAPPERSWILU. TRADYCJA KOŚCIUSZKOWSKA W MUZEUM POLSKIM W RAPPERSWILU

Muzeum Narodowe Polskie zostało otwarte 23 października 1870 r. w Rapperswilu nad Jeziorem Zuryskim. A zatem liczy już sobie 147 lat. Jego fundatorem był hr. Władysław Broel-Plater (1808–1889), rodem ze Żmudzi, uczestnik powstania listopadowego, który od 1844 r. mieszkał w Szwajcarii. Wykorzystując atmosferę powszechnej sympatii Szwajcarów dla powstania styczniowego, wystawił w 1868 r. niedaleko zamku w Rapperswilu, nad jeziorem, kolumnę, która pozostaje do dzisiaj symbolem polskiego Rapperswilu. Kolumna z polskim orłem na szczycie wzbijającym się do lotu była widoczna z daleka od strony jeziora. Nazwano ją kolumną barską dla upamiętnienia stuletniej walki Polaków o niepodległość.

W 1870 r. Plater wydzierżawił na 99 lat opustoszały i częściowo zrujnowany zamek w Rapperswilu, który zobowiązał się wyremontować, by tam umieścić muzeum pamiątek polskich. Remont zamku trwał dziesiątki lat, a jego koszty ponosił z wielkim trudem w końcu niezbyt zamożny hr. Plater.

Historia muzeum jest wyjątkowo skomplikowana. Używa się umownego określenia: pierwszy, drugi i trzeci Rapperswil.

Pierwszy Rapperswil to okres 1870–1927. Jest to okres związany z emigracją polityczną czasów zaborów. Ciągłe powiększające się zbiory muzealne Plater przekazał notarialnie narodowi polskiemu i zdecydował, że po odzyskaniu niepodległości zostaną przewiezione do Polski. Jego wola została zrealizowana w 1927 r.

Drugi Rapperswil to lata 1936–1951. W 1936 r. została otwarta na zamku rapperswilem wystawa Polski współczesnej. Organizatorką i kustoszem wystawy, a następnie dyrektorem była Halina z Jastrzębowski

Kenarowa. Kres istnienia muzeum położył przegrany proces władz PRL z gminą rapperswilską o dzierżawę w 1951 r. W 1952 r. zbiory zostały wywiezione do Polski.

Trzeci Rapperswil to okres od połowy lat 50. do dnia dzisiejszego.

23 października 1870 r. Plater otworzył swoje początkowo jeszcze skromnie wyposażone Muzeum Historyczne Polskie (Musee historique polonaise). W akcie erekcyjnym stwierdzono, że „Muzeum to własność narodowa Polski, staje się schronieniem dla jej pamiątek historycznych znieważonych i grabionych na ziemi ojczystej lub bez dostatecznej rękopmi bezpieczeństwa na przyszłość”.

Do muzeum zaczęły napływać tysiące obiektów, całe archiwa i biblioteki. Niebawem muzeum zaczęto nazywać Muzeum Narodowe Polskie w Rapperswilu. W komnatach zamku powstawały kolekcje poświęcone konkretnym tematom, jak np. pokoje Kopernika, Kościuszki, Mickiewicza.

Władysław Plater chciał także uczynić z placówki rapperswilskiej centrum skupiające i integrujące przedstawicieli polskiego uchodźstwa. Obok kolekcjonowania pamiątek historycznych muzeum prowadziło również w oparciu o zgromadzone tam fundusze akcję stypendialną dla polskiej młodzieży. Do końca 1918 r. ponad 400 studentów otrzymało takie stypendia. Ogromnej symbolicznej wartości dodawał fakt, że od 1895 r. muzeum posiadało serce Tadeusza Kościuszki. Muzeum organizowało także uroczystości narodowe, np. w 100-lecie Konstytucji 3 maja. Uroczystość tę opisuje szczegółowo w listach Maria Konopnicka.

Na początku, przez prawie 20 lat, muzeum zarządzał jego założyciel Władysław Plater. Rządził w nim niepodzielnie do swojej śmierci w 1890 r. Po nieudanych zabiegach, by związać nową placówkę z instytucjami w kraju — z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk, a następnie z Akademią Umiejętności w Krakowie — Plater powołał w 1873 r. Zarząd Muzeum. W jego skład wszedł m.in. Józef Ignacy Kraszewski, a w kilka lat później Henryk Bukowski (1839–1900), słynny antykwariusz ze Sztokholmu.

Po śmierci Platera muzeum zarządzała zdalnie Rada Muzealna. Na jej czele stanął płk Józef Gałęzowski, uczestnik powstania styczniowego, a na emigracji wysoki urzędnik paryskiego banku, który przeprowadził sanację finansów muzeum. Kierownictwo muzeum zjeżdżało się raz do roku w Rapperswilu.

Natomiast przez prawie cały ten okres na miejscu w muzeum rządził od 1890 r. kustosz Włodzimierz Rużycki de Rosenwerth (1837–1914),

który na zamku pełnił obowiązki palacza, woźnego, konserwatora i oczywiście kustosa, na czym znał się najmniej. Muzeum traktował jako zbiór obrazów, wyrobów ze złota i srebra. Sam zajął się fabrykowaniem pamiątek historycznych, którymi zapelniał gabloty muzealne. Nieustanne wzbogacanie muzeum dziwacznymi wyrobami bądź upiększanie oryginałów kompromitowało placówkę. Ale nic nie można było na to poradzić, bo Rużycki cieszył się nieograniczonym zaufaniem Józefa Gałęzowskiego i sprawował na zamku władzę nieograniczoną. Wszystko to wywoływało liczne konflikty i obniżenia wizerunku muzeum.

Okres I. wojny światowej postawił muzeum w bardzo trudnej i skomplikowanej sytuacji. Ujawniły się bowiem kłopoty finansowe związane z zaciągniętymi przed wojną kredytami, a z kraju przestały napływać pieniądze. Niemożliwe stały się coroczne spotkania członków zarządu. Nasiliły się także polityczne tarcia wśród Polaków związanych z Rapperswilem.

Pod koniec wojny narodziła się koncepcja przejęcia muzeum przez Związek Narodowy Polski w Ameryce. Inna zaś koncepcja mówiła o przejściu zbiorów przez Tymczasową Radę Stanu i przewiezieniu ich do Warszawy. W opustoszałym zamku miała zostać zorganizowana wystawa ukazująca odrodzoną Polskę. Zwyciężyła koncepcja powrotu zbiorów do Polski, co zresztą było zgodne z testamentem hrabiego.

21 października 1921 r. Sejm Rzeczypospolitej podjął decyzję o powrocie zbiorów raperswileńskich do Polski. Powróciły one dopiero w 1927 r. Składały się na nie: biblioteka złożona z 92 tys. książek, archiwalia liczące 27 tys. rękopisów, 22 tys. miedziorytów, 9000 monet i medali, 3000 obiektów sztuki i urna z sercem Kościuszki. Pociąg składał się z 14 wagonów i był żegnany przez tłumy mieszkańców Rapperswilu. Na tym zakończyła się działalność pierwszego Muzeum Raperswileńskiego.

Część skarbów raperswileńskich przywiezionych do Polski uległa zniszczeniu we wrześniu 1939 r., a resztę strawił ogień w 1944 r., w czasie powstania warszawskiego.

Po wywiezieniu zbiorów zamek pozostał pusty. Przez kilka lat poselstwo polskie w Bernie opłacało woźnego, który pilnował zamku. Umowa dzierżawy obowiązywała do 1970 r. i nie wiadomo było, co dalej robić, czym zapelnąć puste sale. Tymczasem gmina Rapperswil niecierpliwiła się i chciała zerwać umowę. Poselstwo alarmowało MSZ i apelowało o szybszą decyzję.

Wreszcie zdecydowano. W 1936 r. w Rapperswilu została zorganizowana wystawa współczesnej sztuki polskiej artystów zrzeszonych

w Związku Artystów Plastyków „Blok”. Komisarzem wystawy została młoda absolwentka ASP Halina Jastrzębowska-Kenarowa (1907–2003). Funkcja ta zapoczątkowała jej blisko 10-letni pobyt w Rapperswilu i kierowanie polskim muzeum na zamku. Wystawa zgromadziła prace ponad 70 polskich artystów, wśród nich dzieła Cybisa czy Skoczylasa. Zwiedziło ją ponad 4 tys. osób, sprzedano 42 obrazy za ok. 6,6 tys. franków. Po zakończeniu prezentowano ją jeszcze w Genewie, gdzie również cieszyła się dużym powodzeniem.

I tak zaczęła się historia drugiego Muzeum Polskiego w Rapperswilu.

Sukces wystawy skłonił Jastrzębowską-Kenarową do wystąpienia do MSZ z projektem urządzenia na zamku Muzeum Polski Współczesnej, obejmującego wielotematyczną ekspozycję stałą oraz wystawy czasowe. Projekt ten był długo rozważany przez MSZ, głównie z braku funduszy. Dzięki temu, że wstępna koncepcja ekspozycji obejmowała m.in. tematykę komunikacyjną i turystyczną, pomocy finansowej udzieliło Ministerstwo Komunikacji.

15 czerwca 1937 r. uruchomiono Muzeum Polski Współczesnej, a Kenarowa została jego kierownikiem i kustoszem. Na wystawę stałą składały się mapy, diagramy, plansze, fotografie krajobrazów Polski. Ale były też ekspozyty folklorystyczne, model transatlantyku MS „Piłsudski” i inne. Tę ekspozycję stałą uzupełniała wystawa czasowa współczesnej sztuki polskiej, grafiki członków Stowarzyszenia Polskich Artystów Grafików „Ryt” (m.in. grafiki Wł. Skoczylasa, T. Kulisiewicza). Wystawa odniosła wielki sukces. W 1938 r. otwarto kolejną wystawę. Z chwilą wybuchu 2. wojny wszystko się zmieniło. Ograniczone środki finansowe na istnienie muzeum przekazywał rząd polski na uchodźstwie.

Kolejna zmiana nastąpiła latem 1940 r., kiedy to licząca ok. 12 tys. żołnierzy 2. Dywizja Strzelców Pieszych walcząca pod dowództwem gen. Bronisława Prugara-Ketlinga po upadku Francji przekroczyła granicę francusko-szwajcarską i została internowana. Muzeum podjęło współpracę z dowództwem dywizji w zakresie działalności oświatowo-kulturalnej. Powstała biblioteka okrężna obsługująca obozy internowanych, otwierano w Rapperswilu wystawy żołnierskich prac plastycznych i wyrobów rzemiosła artystycznego. Muzeum wydawało podręczniki dla uczących się żołnierzy, biuletyn „W kraju i na obczyźnie”.

Po zakończeniu wojny w 1945 r. Kenarowa wróciła do kraju. W końcowym stadium wojny rząd londyński zwlekał z decyzją przekształcenia Muzeum Polskiego w Rapperswilu z jednostki podległej MSZ na samodzielną jednostkę prawną (niebędącą własnością państwa,

a np. niezależnej fundacji). Wielomiesięczna zwłoka spowodowała, że kiedy poseł rządu londyńskiego w Bernie otrzymał wreszcie dyspozycję złożenia odpowiedniego aktu, okazało się, że przestał być oficjalnie uznawany przez rząd szwajcarski. Szwajcaria uznała już powołany w Warszawie w następstwie uchwał jałtańskich tzw. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej, który, przejmując w sierpniu 1945 r. poselstwo RP w Bernie, przejął i muzeum. Przybyły z kraju poseł Jerzy Putrament, a później Julian Przyboś, mieli za cel przemienić raperswilską placówkę w tubę propagandy komunistycznej. Szczególnie aktywna na tym polu była nowa dyrektor muzeum Romana Toruńczyk, podczas wojny aktywistka PPR. W 1949 r. władze miasta Rapperswil wymówiły umowę najmu z Polakami, co rozpoczęło trwający blisko trzy lata spór. W listopadzie 1951 r. sąd związkowy w Lucernie wydał wyrok ostateczny i prawomocny na korzyść gminy Rapperswil. Polacy musieli opuścić zamek. W 1952 r. władze polskie wywiozły eksponaty drugiego Muzeum Raperswilskiego do kraju.

W 1954 r. powstała z inicjatywy Polaków zamieszkałych w Szwajcarii i Szwajcarów politycznie niezależna organizacja nosząca nazwę Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu. W tym czasie na zamku gospodarował już Związek Zamków (Burgverein), z którym gmina podpisała umowę ulokowania na zamku Międzynarodowego Instytutu Badawczego Zamków oraz Muzeum Zamków. Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu wynajęło od Burgverein pokój na parterze, gdzie miała być prezentowana historia istniejącego tam do niedawna polskiego muzeum. W 1955 r. liczba członków osiągnęła 157 osób. Towarzystwo co pewien czas organizowało spotkanie z odczytem, koncertem czy nawet niewielką wystawą. W sumie jednak Towarzystwo nie było ani zbyt liczne, ani na tyle aktywne, żeby można było liczyć, że podejmie jeszcze jedną próbę powołania nowego Muzeum Polskiego na zamku.

I oto nieoczekiwanie w 1973 r. towarzystwo zorganizowało dużą wystawę poświęconą Mikołajowi Kopernikowi w 500. rocznicę jego urodzin. Niespodziewanie też udało się stworzyć dużą grupę osób zaangażowanych przy tworzeniu tej wystawy, pozyskać fundusze, ściągnąć eksponaty kopernikowskie z Niemiec, Francji i innych krajów. Wystawa cieszyła się wielkim powodzeniem, odwiedziło ją ponad 11 tys. osób, pisała o niej prasa lokalna i centralna.

I ten sukces spowodował, że gmina Rapperswil wymówiła umowę najmu Burgverein. W części parteru stworzono restaurację, w Wielkiej

Sali Rycerskiej na 3. piętrze urządzono salę koncertową, a 1. piętro wynajęto Towarzystwu Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu na nowe polskie muzeum. Przedsięwzięcie to swój sukces zawdzięcza głównie trzem osobom z polskiej emigracji. Byli to dominikanin prof. Józef Maria Bocheński (1902–1995), profesor i rektor Uniwersytetu we Fryburgu, Julian Godlewski (1903–1983), członek rady nadzorczej koncernu hutniczego barona Thyssena, i Janusz Morkowski (1930), pracownik naukowy. Ale nie należy zapominać także o dużym wkładzie władz miejskich Rapperswilu.

Trzecie Polskie Muzeum w Rapperswilu otwarte zostało w 1975 r. Zaprezentowano tematyczną wystawę o Polsce, na której stosunkowo niewiele było eksponatów muzealnych: osiem obrazów wybitnych malarzy polskich (Fałata, Chełmońskiego, Kossaka, Brandta, Chmielowskiego), wyroby polskiej sztuki ludowej, a głównie plansze z fotografiami wybitnych Polaków i dzieła kultury polskiej. W 1977 r. Towarzystwo zawarło z gminą umowę o wynajmie pomieszczeń muzealnych na 10 lat.

Szczególnie ważnym dla muzeum wydarzeniem było powstanie w latach 1977–1978 Polskiej Fundacji Kulturalnej „Libertas” w Rapperswilu, której celem stało się popieranie Muzeum Polskiego. Na jej fundusz założycielski w wysokości 40 tys. frs złożyły się cztery wkłady, w tym J. Godlewskiego i o. Bocheńskiego. Fundusz ten zaczął wkrótce rozrastać się dzięki kolejnym dotacjom. Wkrótce fundacja zakupiła dom na rynku, tzw. Burghof, w którym znajduje się biblioteka muzeum, magazyny, a reszta pomieszczeń jest wynajmowana.

Przez cały ten okres organizowano nowe wystawy, sympozja, a z całego świata płynęły dary.

W 1990 r., po zmianie systemu politycznego w Polsce, muzeum nawiązało kontakty z krajem, które ułatwiły realizację niektórych przedsięwzięć (np. wydawniczych) i wymianę ekspozycji. Z czasem placówka uzyskała pomoc ze strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Biblioteki Narodowej, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Muzeum w Rapperswilu odwiedzili prezydenci Polski: Lech Wałęsa, Aleksander Kwaśniewski, Bronisław Komorowski, a w 2016 r. Andrzej Duda. Nie było tylko Lecha Kaczyńskiego.

Sytuacja zmieniła się w 2007 r., kiedy to właściciel lokalnej prasy i klubu hokejowego Bruno Hug i jego grupa „Pro Schloss” zaczęli domagać się od gminy zerwania umowy dzierżawy zamku z Polakami i wykozystania sal zamkowych dla muzeum miejskiego.

Sprawa nie jest zakończona, gdyż umowa dzierżawy jest przedłużana co dwa lata (w 2017 r. kończy się kolejny okres dwuletni) i nie wiadomo, jaką decyzję podejmie gmina.

Czyżby to oznaczało koniec trzeciego Muzeum Polskiego w Rapperswilu?

Pamiętki po Kościuszcze do 1927 r.

Kiedy w 1892 r., już po śmierci Platera, udało się wreszcie odrestaurować 2. piętro zamku, urządzono tam pokój pamięci Tadeusza Kościuszki. Z wydanego w 1894 r. *Katalogu zbiorów kościuszkowskich*, przygotowanego przez rapperswilskiego bibliotekarza Zygmunta Wasilewskiego (1865–1948), wiemy, że Plater w latach 1875–1879 przejął od potomka Ksawerego Zeltnera (1764–1835) z Solury, w którego domu umarł Kościuszko, wiele pamiątek po Naczelniku. Były to wykonane własnoręcznie oraz należące do niego: pukiel włosów, lichtarz drewniany, popielniczka z drewna bukowego, białe strusie pióro z kapelusza, kij bilardowy, szachy kościane, przycisk z czerwonego marmuru. W 1879 r. Plater zakupił łóżko, w którym zmarł Kościuszko, opatrzone notarialnym świadectwem autentyczności, oraz obicie ścienne adamaszkowe z jego mieszkania w Solurze.

W 1890 r. syn Ksawerego Zeltnera podarował muzeum koszulę płócienną Kościuszki z wyszytym monogramem T. K., brzytwę i lusterko kieszonkowe, tabakierkę z kości słoniowej, a Henryk Bukowski pierścień złoty z ametystem, ofiarowany przez Naczelnika podczas pobytu w Sztokholmie w 1797 r. śpiewakowi Karstenowi¹.

Do 1894 r. zebrano w Rapperswilu kilkadziesiąt rycin z podobiznami Kościuszki, sześć jego portretów malowanych olejem, siedem tuszem lub akwarelą, ponadto kilka medalionów, statuetkę i popiersie. W archiwum znalazły się 162 dokumenty dotyczące rodu (np. metryka dziada i pradziada), 16 tekstów pisanych przez niego własnoręcznie, sześć odpisów jego pism. Dzięki pokojowi Kościuszki i bogatym zbiorom Rapperswil zaczął urządzać uroczystości poświęcone jego pamięci. Szczególnie głośne były w maju 1894 r. z okazji 100. rocznicy wydane-go przez Kościuszkę *Uniwersału polanieckiego* znoszącego poddaństwo

¹ Na ofiarowanej przez Zeltnera koszuli było rozarte białko. Rużycki uznał je za krew i domagał się, aby w opracowywanym przez Wasilewskiego katalogu posiadanych zbiorów rapperswilskich dodać informację, że to „jest krew pod Maciejowicami wylana”, nie przyjmując argumentów, że Kościuszko nie tułałby się tyle lat po Europie i Ameryce z niewypraną koszulą.

chłopów i ograniczającego pańszczyznę. Uroczystość, w której wzięło udział ok. 50 osób, zorganizowało kilka polskich instytucji w Zurychu (Towarzystwo Polskie, Związek Narodowy).

Równocześnie z *Katalogiem zbiorów kościuszkowskich* w 1894 r. ukazała się praca historyka warszawskiego Tadeusza Korzona (1839–1918) poświęcona życiu i dokonaniom Kościuszki jako tom IV *Albumu Muzeum Narodowego w Rapperswylu*. Korzon wykorzystał w niej dokumenty z Rapperswilu, które następnie spłonęły w 1944 r. w Warszawie.

Spadkobierczynią osobistych pamiątek po Kościuszcze była Emilia Zeltner (1804–1875), córka Ksawerego. Mimo że testament Kościuszki

Portret Tadeusza Kościuszki, b.d., MPR

Urna z sercem Tadeusza Kościuszki, 1897, MPR

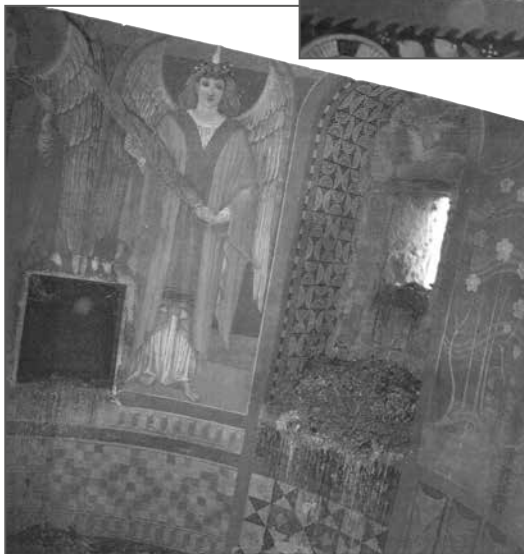

się w tej sprawie nie wypowiadał, jej powierzono na przechowanie serce Naczelnika. Po poślubieniu hr. Morosiniego w 1819 r. Emilia zamieszkała na 55 lat we włoskim Varese, gdzie urnę z sercem Kościuszki umieszczono w ogrodzie willi. Po przeprowadzce rodziny do Vezii koło Lugano urnę przeniesiono do pawiloniku znajdującego się w ogrodzie. Emilia zmarła w 1875 r., a spadkobiercami urny z sercem zostały jej cztery córki. Polacy mieli nadzieję, że uda się pozyskać serce Kościuszki — tę najcenniejszą pamiątkę — do polskiego Rapperswilu. Trudnych rozmów z rodziną Morosinich podjął się Aleksander hr. Brochocki (1841–1907), który miał liczne kontakty polityczne i towarzyskie, a od 1890 r. był członkiem Rady Muzealnej. Po długich pertraktacjach rodzina Morosinich zgodziła się przekazać serce Muzeum Polskiemu w Rapperswilu.

Uroczyste przekazanie urny z sercem Tadeusza Kościuszki zostało zaplanowane na połowę października 1895 r. Już latem 1895 r. kustosz Rużycki przygotował w wieży prochowej na górnej kondygnacji odpowiednie mauzoleum, w którym miała zostać złożona urna. Jak pisał Stefan Żeromski, ówczesny rapperswilski bibliotekarz, w liście do Henryka Bukowskiego z 22 sierpnia 1895 r.: „Pan kustosz [Rużycki] zajęty jest obecnie w zupełności przygotowywaniem schronienia na serce Kościuszki. Jak było do przewidzenia, całe to schronienie wybite jest czerwonym obiciem, pozeszywanym z kawałków, sufit i podłoga wysłane kobiercem poobstrzyganym i kiepskiego gatunku. Obiecuję tam jeszcze umieścić rozmaite amorki czy aniołki ze swoich zbiorów, słowem brakować tam będzie tylko śpiewów, tańców i deklamacji. Śpiewy i tańce będzie mógł skutecznie zastąpić grający zegar, a deklamację sam pan kustosz. Przewidywałem, że miejsce na serce Kościuszki, najdroższy skarb Polaków, wybierze i urządzi Rużycki, dlatego właśnie, że jest najgłupszy i najobrzydliwszy infamis ze wszystkich żyjących Polaków”². Jak widać z tego listu, Żeromski był mocno skonfliktowany z Rużyckim, czemu trudno się zresztą dziwić.

Uroczystości kilkakrotnie przekładano, aż wreszcie ich datę wyznaczono na 15–17 października 1895 r. Urnę z sercem Tadeusza Kościuszki z Vezii pod Lugano przywiózł pośredniczący w jej przekazaniu Aleksander hr. Brochocki. Jedynym przedstawicielem rodziny Morosinich był wnuk Emilii Jan Antonio hr. Negroni-Prati. Ponadto przybyli członkowie Rady Muzeum, przedstawiciele studiującej w Szwajcarii młodzieży i organizacji emigracyjnych, a także delegaci rad miejskich Lwowa i Krakowa oraz miejscowi notable, w tym burmistrz Rapperswilu. Główne uroczystości

² Stefan Żeromski, *Listy 1893–1896*, Czytelnik, Warszawa 2001, s. 260.

Malowidła ścienne
w mauzoleum w wieży
prochowej, 1897, MPR

Medalion z puklem włosów Tadeusza Kościuszki, b.d., MPR

przypadły 15 października. W programie było nabożeństwo w miejscowym kościele, złożenie urny na zamku i obiad. Podczas nabożeństwa urna udekorowana została wieńcami od Henryka Bukowskiego, Towarzystwa Litewskiego „Żelmuo” i polnymi kwiatami, złożonymi przez dzieci polskiego robotnika Gutta, zamieszkałego w Rapperswilu. Jako że Bukowski nie przyjechał na uroczystości, kupnem wieńców zajęła się Oktawia Żeromska. „Wieniec będzie srebrny, pozłacany, z liści laurowych, bardzo piękny. Za 150 franków szczerozłoty byłby bardzo małeńki, a urna jest dosyć duża. Żona pojechała specjalnie do Zurychu i go obstałowała. Będą wstęgi z napisami po polsku i litewsku: «Od wiernych Litwinów». Drugi wieniec z kwiatów suchych, alpejskich i nieśmiertelników kupiła żona w Zurychu” — pisał Żeromski w liście do Bukowskiego 13 października

1895 roku³. Uroczystości uświetniły okolicznościowe mowy, m.in. burmistrza Rapperswilu Gaudy'ego („który życzył nam swobód, co oni mają, szeroko rozwodził się nad Kościuszką, że go wielbił, będąc w szkołach już, że młodym chłopcem jeździł na jego grób, bo Kościuszko to bohater wszechświatowy i póki historia jest historią, będzie on zawsze wielbiony, a mówiąc o sympatii, jaka zawsze łączyła Szwajcarów z Polakami, wyraził radość, że chociaż na czas jakiś serce wielkiego człowieka spoczęło wśród Szwajcarów”), znanego pisarza i publicysty Zygmunta Miłkowskiego („mówił po francusku i specjalnie dla Morosiniach [!], tłumaczył mu, że dobrze zrobili, że emigracji oddali serce, bo tylko emigranci są prawdziwymi Polakami”), Józefa Gałęzowskiego („także dziękował Morosiniemu po francusku”), studenta Feliksa Perla („dobrze mówił, że młodzi wierzą, iż to serce ukochane zaniosą do wolnej republikańskiej Warszawy”)⁴. Podczas mszy śpiewała Jadwiga Laskowska, córka profesora anatomii w Akademii Lekarskiej w Genewie Zygmunta Laskowskiego (1841–1928). Po mszy urna z sercem Kościuszki została przeniesiona do wieży prochowej, a goście udali się na obiad do hotelu „Zum Schwan”. Relację z uroczystości zamieściła prasa galicyjska, m.in. „Kurier Lwowski”, „Dziennik Polski”, „Nowa Reforma”.

Mauzoleum przygotowane przez Rużyckiego było prowizoryczne. Wszyscy członkowie Rady Muzealnej zdawali sobie sprawę z potrzeby nadania szczególnego charakteru miejscu, w którym miała być przechowywana urna z sercem Kościuszki. Rozpoczął się długi i burzliwy okres szukania najwłaściwszego rozwiązania. Pierwsze kontrowersje budziła sprawa lokalizacji. Kustosz Rużycki zaproponował, by urna spoczęła w jednym z pomieszczeń górnej kondygnacji wieży, dokąd wiodła długa droga przez pokoje biblioteczne i krużganki. Żeromski zasugerował zaś, aby urnę umieścić na dolnej kondygnacji wieży, do której wejście prowadziło prosto z dziedzińca zamkowego. Rada jednomyślnie opowiedziała się za pomysłem Żeromskiego.

Kolejnym problemem był projekt urny, w której miało spocząć serce Kościuszki. Henryk Bukowski zamierzał ofiarować na ten cel prostą urnę z porfiru własnego projektu (jej rysunek dołączony do jednego z listów do Żeromskiego nie zachował się). Rada odrzuciła ten projekt jako zbyt skromny, a wybrała projekt Wincentego Trojanowskiego (1859–1928), rzeźbiarza i malarza, którego duży zbiór medali znajdował się w muzeum. Według tego projektu urna miała kształt naczynia z popiersiem Kościuszki

³ Tamże, s. 302.

⁴ Tamże, s. 311–312.

zwieńczonym napisem „Resurgat Polonia”. Po jednej stronie urny znajdowała się postać półnagiego młodzieńca — geniusza zwycięstwa, a po drugiej orła z rozpostartymi skrzydłami.

Problemem był także charakter mauzoleum. Czy ma być ono narodowe czy religijno-narodowe? Bukowski chciał, aby mauzoleum było narodowe, a kustosz Rużycki wręcz przeciwnie — chciał nadać pomieszczeniu charakter kaplicy. A jak wiadomo, Rużycki wdrażał własne pomysły. Nie zachował się żaden dokument o rozpisaniu konkursu, wiadomo jednak, że od października 1895 r. do wiosny 1896 r. powstało pięć projektów mauzoleum: dwa znakomitego architekta, późniejszego profesora Politechniki Warszawskiej Stanisława Noakowskiego (1867–1928), po jednym projekcie Jana Słupskiego, Ksawerego Müllera, architekta z Rapperswilu, oraz wspólny projekt Alberta Bittnera i Wincentego Trojanowskiego. Henryk Bukowski popierał projekt Stanisława Noakowskiego, który Rada Muzealna odrzuciła jako zbyt skromny. Zachowały się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie dwa rysunki tego projektu. Przedstawiają one postument z urną wbudowany w niszę znajdującą się naprzeciwko wejścia do wieży. Po burzliwej dyskusji Rada wybrała projekt Müllera. Symboliczną urnę z brązu sporządził natomiast Trojanowski. Ze względów bezpieczeństwa pojemnik z sercem miał zostać wmurowany w ścianę wieży.

Budowa mauzoleum zajęła dwa lata. Nie obyło się przy tym bez kłótni i nieporozumień, gdyż kustosz Rużycki chciał zrealizować własną wizję. Wprowadził do planu ołtarz, lampę — alarmował w listach do Bukowskiego Żeromski. Ale Bukowski był zmęczony i zniechęcony nieustanną wojną i już nie interweniował. Ostatecznie mauzoleum otrzymało ostrołukowy portyk, który prowadził do przedsionka, potem do kapliczki z dwoma oknami, pośrodku której na cokole stała urna. Ściany pokryto malowidłami przedstawiającymi dwa anioły, a na sklepieniu wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej. Całość „zdobiła” obfita dekoracja floralno-geometryczna. Wszystko to przypominało bizantyjskie mozaiki. Ich autorem był niemiecki malarz Stefan Herweg (1855–1914), znajomy Rużyckiego. I tak, pomimo protestów Bukowskiego i Żeromskiego, decydującą rolę w nadaniu ostatecznego kształtu mauzoleum miał Rużycki.

11 sierpnia 1897 r. odbyła się uroczystość przeniesienia urny z sercem Kościuszki do mauzoleum w wieży prochowej. W uroczystości wzięło udział ok. 400 osób, w tym wielu wysłanników z trzech zaborów, emigrantów z różnych krajów oraz przedstawiciele Rady Muzealnej. Urnę przeniesiono na nabożeństwo do kościoła rapperswilskiego w eskorcie

w strojach kosynierów, a po mszy przy chóralnym śpiewie *Z dymem pożarów* złożono w mauzoleum. Raperswilskie mauzoleum Kościuszki stało się celem pielgrzymek Polaków. Dopelnieniem takiej patriotycznej pielgrzymki było zwiedzenie pokoju z pamiątkami po Naczelniku.

2 października 1927 r. kasotę z sercem Kościuszki wyjął z zamurowanej wnęki Jan Modzelewski, poseł RP w Bernie. Do momentu wyjazdu do kraju stała w pokoju kościuszkowskim w muzeum. 10 października 1927 r. serce Naczelnika odjechało do Polski.

Kustosz drugiego muzeum H. Jastrzębowska-Kenarowa pragnęła w 1939 r. przeprowadzić renowację pomieszczenia po sercu Kościuszki. Chciała odtworzyć tam kaplicę i umieścić na ołtarzu rzeźbę Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Prace miały się zacząć jesienią 1939 r.

Pamiętki po Kościuszcze we współczesnym Rapperswilu

Trzecie z kolei muzeum powstało w 1975 r. Nowa kolekcja raperswilska rozwijała się szybko, wśród darów nie mogło zabraknąć pamiątek związanych z Tadeuszem Kościuszką.

Muzeum otrzymało ryciny z podobiznami Naczelnika. W zbiorach znajduje się też złoty zegarek kieszonkowy z podobizną Kościuszki z 1. połowy XIX w. wykonany w Genewie. Inny złoty zegarek kieszonkowy z kosynierem z 1845 r. z zakładu Norberta Patka w Genewie muzeum zakupiło w 1977 r.

W 1977 r. Artur hr. Tarnowski z Kanady podarował muzeum 108 miniatur malowanych gwaszem na kości słoniowej z lat 1785–1811. Wśród nich znalazła się miniatura z podobizną Kościuszki.

W zbiorach znajduje się pukiel włosów Kościuszki. Jest on darem Tadeusza Skowrońskiego. Według jego relacji Kościuszko w drodze na Zachód zatrzymał się w majątku Skowrońskich w Poznańskim i tam na prośbę rodziny zostawił pukiel włosów na pamiątkę.

Jednym z nielicznych listów odręcznych jest list Kościuszki z 4 lipca 1784 r. pisany w języku angielskim z Nowego Jorku do mjr. Evana Edwardsa w Filadelfii, z którym Kościuszko się przyjaźnił.

Wieża prochowa, w której znajdowało się serce Kościuszki, została zamurowana w 1955 r. przez Burgverein. Jedynie przez okienko można zajrzeć do środka. Widać malowidła i gołębie. Bezcelowe byłoby odbijanie wejścia. Zresztą na tego typu prace potrzebna byłaby zgoda miasta i konserwatora, nie mówiąc już o kosztach.

Mateusz Sobeczko
Katowice

POWSTAŃCZY EPIZOD W ŻYCIU WŁODZIMIERZA BURZYŃSKIEGO. MATERIAŁY DO DZIEJÓW POWSTAŃ ŚLĄSKICH I PLEBISCYTU W SPUŚCIŹNIE WŁODZIMIERZA BURZYŃSKIEGO

W 2016 r. obchodzono uroczyste w województwie śląskim 95. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego. Z tej okazji również w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach przeprowadzona została kwerenda pod kątem odnalezienia źródeł do dziejów powstań śląskich oraz plebiscytu, które były jednym z najważniejszych wydarzeń w historii Górnego Śląska w XX wieku. W materiałach Oddziału Archiwum PAN w Katowicach udało się odnaleźć bardzo cenne materiały świadczące o udziale w pracach w trakcie plebiscytu oraz w III powstaniu śląskim Włodzimierza Burzyńskiego (W.III–15). W jego spuściźnie zachowało się kilka cennych dokumentów oraz fragment oryginalnej Śląskiej Wstęgi Waleczności i Zasługi 1. klasy.

Zanim jednak przejdę do omówienia materiałów archiwalnych do dziejów powstań śląskich i plebiscytu na Górnym Śląsku, chcę w tym miejscu przybliżyć fragmenty życiorysu Włodzimierza Burzyńskiego do roku 1920, jednocześnie wprowadzając w temat. Włodzimierz Burzyński urodził się 29 kwietnia 1900 r. w Przemyśle. 16 czerwca 1918 r. złożył egzamin dojrzałości, a w październiku tego roku rozpoczął studia na Politechnice we Lwowie¹. Dalsze wydarzenia w swoim życiu opisał Włodzimierz Burzyński w życiorysie, w którym przedstawił udział

---

¹ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III–15, *Autobiografie, bibliografia prac własnych*, j. 94, *Życiorys*, k. 34; Bąba W.J., *Włodzimierz Burzyński (1900–1970)*, [w:] *Profesorowie lwowscy na Politechnice Śląskiej*, red. D. Reclaw, W.J. Bąba, Gliwice 2015, s. 135–136.

w epizodzie śląskim² na początku lat 20. XX wieku: „W listopadzie 1918 r. zgłosiłem się jako ochotnik do Wojska Polskiego. W lutym 1920 r. uzyskałem odroczenie służby wojskowej i kontynuowałem studia politechniczne. W czerwcu 1920 r. udałem się jako ochotnik do pracy plebiscytowej na terenie Spiszu. Załączam odpis dokumentu. W okresie sierpień–październik 1920 r. wcielony zostałem ponownie do służby wojskowej. Drugie odroczenie na studia politechniczne uzyskałem w październiku 1920 r., lecz 1 grudnia tegoż roku zgłosiłem się jako ochotnik do pracy plebiscytowej na Górnym Śląsku. Do wybuchu III powstania śląskiego pełniłem obowiązki adiutanta obwodowego POW [Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska] w Zabrze, a w okresie III powstania adiutanta w II Baonie 6. p.p. Zabsko-Żorskiego [Zabrsko], biorąc udział w walkach Grupy Północnej Wojsk Powstańczych. Załączam odpis dokumentu. Odznaczony zostałem Górnos Śląską Wstęgą Waleczności 1. klasy. Załączam odpis dokumentu. Po zwolnieniu z wojsk powstańczych w lipcu 1921 r. w Jarocinie Wielkopolskim kontynuuję przerwane studia politechniczne [...]”³. Od 15 czerwca 1920 r. do 13 sierpnia 1920 r. Burzyński uczestniczył w pracach plebiscytowych na terenie Spiszu, a od 1 grudnia 1920 r. do 26 lipca 1921 r. brał udział w pracy plebiscytowej na terenie Górnego Śląska oraz w III powstaniu śląskim⁴.

W materiałach Włodzimierza Burzyńskiego zachowały się następujące dokumenty z okresu udziału w pracach przy plebiscycie oraz uczestnictwa w III powstaniu śląskim: zaświadczenie z 25 lipca 1921 r. potwierdzające udział w III powstaniu śląskim, dyplom nadania Śląskiej Wstęgi Waleczności i Zasługi 1. klasy oraz fragment samej wstęgi⁵. Z zaświadczenia z 25 lipca 1921 r., potwierdzającego udział w III powstaniu, można uzyskać informacje o jego postawie w casusie górnośląskim: „Student politechniki p. Włodzimierz Trzywdar Burzyński zgłosił się jako ochotnik do pracy organizacyjnej na terenie Górnego Śląska w grudniu 1920 r. Pracował jako adiutant obwodowy w powiecie zabrskim, zyskując sobie najwyższe uznanie u swoich przełożonych i przywiązanie u podwładnych. Od wybuchu powstania pełnił funkcję adiutanta przy II Baonie 6. p.p. zabrskiego aż do zlikwidowania tej formacji 21 czerwca 1921 r.,

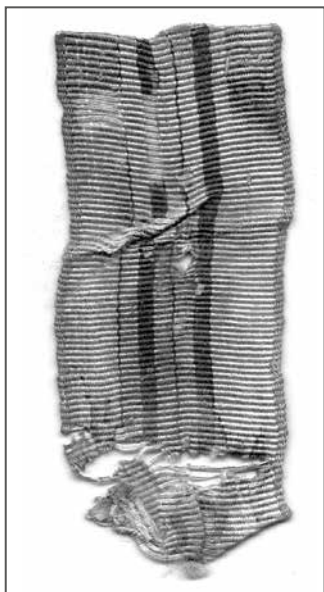
² Patrz szerzej o działalności W. Burzyńskiego na Górnym Śląsku: Bąba W.J., *Włodzimierz Burzyński (1900–1970)...*, s. 138–141.

³ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III–15, *Autobiografie, bibliografia prac własnych*, j. 94, *Życiorys*, k. 34.

⁴ Tamże, *Dokumenty dotyczące przebiegu nauki szkolnej, studiów, pracy i działalności*, j. 95, t. II, *Wyciąg z ksiąteczki wojskowej*, k. 4.

⁵ Tamże, k. 30–32.

Fragment Śląskiej Wstęgi Waleczności i Zasługi 1. klasy Włodzimierza Burzyńskiego, b.d., Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-15, j. 95, t. II, k. 30

w końcu jako adiutant II Baonu 7. p.p. strzel. aż do likwidacji Grupy Północnej w Jarocinie. P. Trzywdar Burzyński wykazał przez cały czas swojej służby wybitną ideowość, nadzwyczajne zdolności organizacyjne i taktyczne, odwagę w boju oraz sumiennosc i wytrwalosc w pracy. Za prace jego dla uzyskania polskiego Gornego Slaska skladam mu szczere i serdeczne podziekowanie w imieniu D-twa Grupy Północnej”⁶. Z kolei w odpisie dyplomu nadania Śląskiej Wstęgi Waleczności i Zasługi 1. klasy można odnaleźć dodatkowe informacje o jego zasługach: „Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych Gornego Slaska nr 2634. I klasa m.p. dn. 5 lipca 1921 r. Walecznemu Powstańcowi cześć! P. Burzyńskiemu Włodzimierzowi z II Baonu 7. p.p. (funkcja i oddział) nada-
je się prawo posiadania Śląskiej Wstęgi Waleczności i Zasługi ustanowionej Rozkazem Naczelnej Władzy na Gorn. [ym] Śląsku nr 35 z dnia 30 maja 21 r.

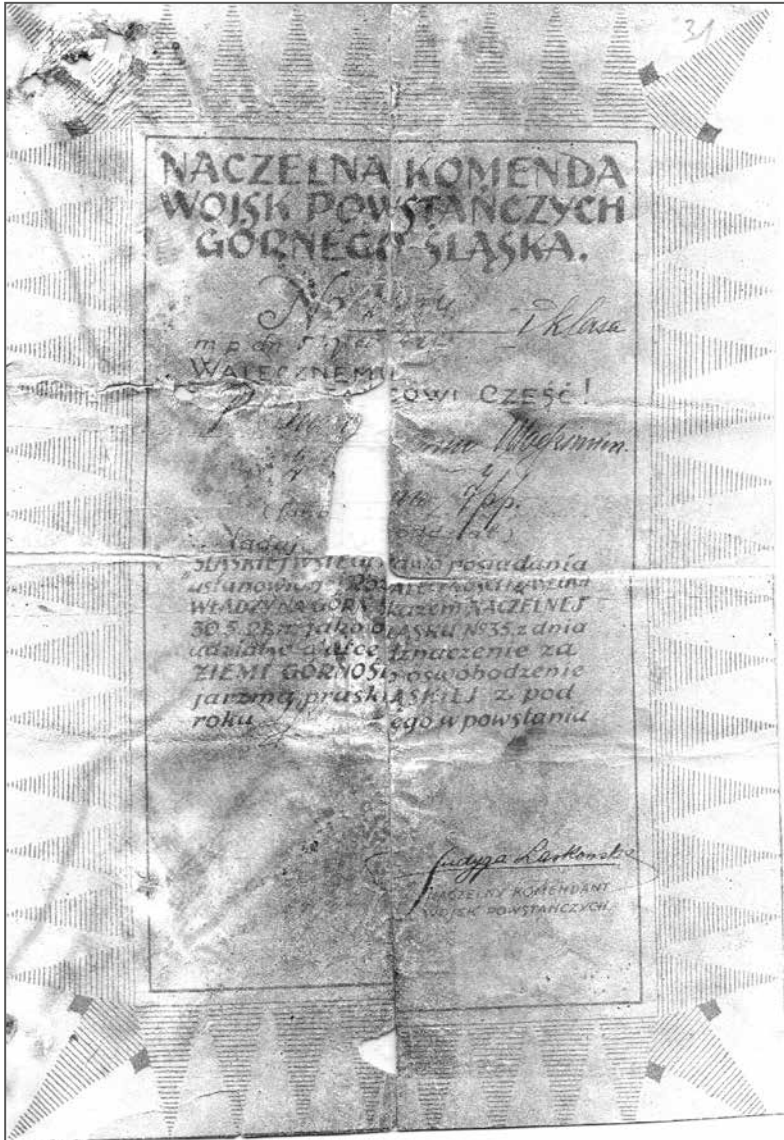
jako odznaczenie za udział w walce o oswobodzenie ziemi górnośląskiej spod jarzma pruskiego w powstaniu roku 1921 [...]”⁷.

Materiały zachowane w spuściznie profesora Włodzimierza Burzyńskiego, przechowywane w PAN Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach, są niezwykle cennym źródłem archiwalnym. Z jednej strony są uzupełnieniem posiadanej wiedzy o powstaniach i plebiscycie, a z drugiej naświetlają również mało znany fakt udziału w tych wydarzeniach ochotników spoza Gornego Slaska. Po latach zycie profesora Włodzimierza Burzyńskiego zatoczyło koło i ponownie znalazł się na Gornym Slasku. 13 lipca 1946 r. w związku ze zmianą granic został repatriowany ze Lwowa do Gliwic i rozpoczął prace naukową na Politechnice Śląskiej⁸.

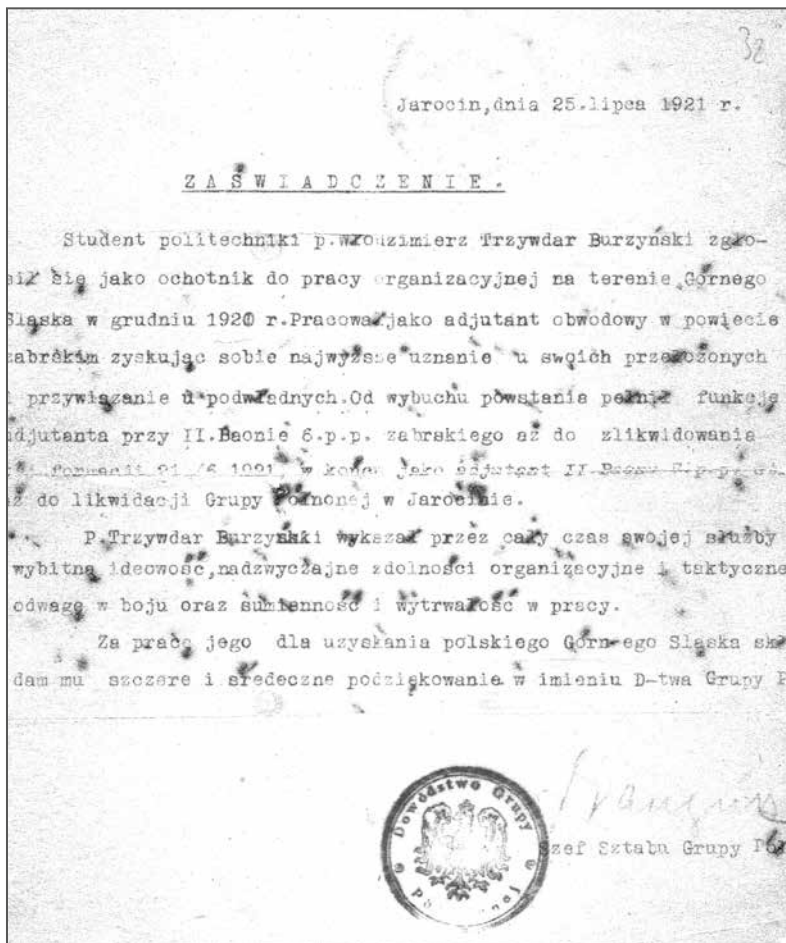
⁶ Tamże, *Zaświadczenie z dnia 25 lipca 1921 r.*, k. 32.

⁷ Tamże, *Odpis*, k. 29.

⁸ Tamże, *Autobiografie, bibliografia prac własnych*, j. 94, k. 35.

Dyplom nadania Śląskiej Wstęgi Waleczności i Zasługi 1. klasy Włodzimierzowi Burzyńskiemu, b.d., Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-15, j. 95, t. II, k. 31

Zaświadczenie Szefa Sztabu Grupy Północnej dla Włodzimierza Burzyńskiego, 25 lipca 1921, Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-15, j. 95, t. II, k. 32

Mateusz Sobeczko
Katowice

LWOWSKIE KORZENIE ŚLĄSKICH NAUKOWCÓW NA PODSTAWIE ZASOBU POLSKIEJ AKADEMII NAUK ARCHIWUM W WARSZAWIE ODDZIAŁU W KATOWICACH

Po zakończeniu 2. wojny światowej w Polsce zaszły duże zmiany o charakterze geopolitycznym i społecznym. Najważniejszym jednak przeobrażeniem w kontekście podejmowanego tematu była zmiana granic. W efekcie odradzająca się Polska stała się areną migracji, przesiedleń oraz repatriacji. Z byłych kresów wschodnich Polski zaczęli przybywać, m.in. na Górną Śląsk, mieszkańcy tamtych terenów. Wśród nich znaleźli się również profesorowie lwowskich uczelni, którzy zasilili kadry m.in. powstającej w tym czasie Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Wraz z przybyciem uczonych wzrósł prestiż górnośląskiej nauki, umożliwiając jej rozwój w trudnych latach powojennych. Lwowscy naukowcy wnieśli ogromny wkład w organizację i rozwój nauki na Śląsku po 2. wojnie światowej. W zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach zachowało się kilka spuścizn uczonych, których korzenie — rodzinne, ale również naukowe — znajdują się właśnie we Lwowie. W artykule przedstawione zostały sylwetki profesorów lwowskich oraz źródła do historii ich działalności we Lwowie okresu ich repatriacji oraz początków organizacji nauki na terenie Śląska.

Osobą związaną z lwowskim środowiskiem naukowym był Eugeniusz Zaczyński, który urodził się 20 grudnia 1899 r. w Warszawie. W 1917 r. złożył we Lwowie egzamin dojrzałości, a następnie w czerwcu 1926 r. ukończył studia na Wydziale Komunikacyjnym Politechniki Lwowskiej. W latach 1925–1926 był asystentem Katedry Budownictwa Żelaznego, a w latach 1926–1927 starszym asystentem Katedry Budowy Wodociągów, Kanalizacji i Balneotechniki na Politechnice we Lwowie. W latach 1927–1928 odbył podróż naukową do Stanów Zjednoczonych. Po powrocie, od 1 września 1928 r. do 30 kwietnia 1929 r. był referentem

uzdrowiskowym w Departamencie Służby Zdrowia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Warszawie, a od 1 maja 1929 r. do lutego 1935 r. kierownikiem Działu Zabudowy Osiedli i Uzdrowisk Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, a także kierownikiem Biura Planu Regionalnego polskiego zagłębia węglowo-przemysłowego. W 1935 r. został burmistrzem Zakopanego. Funkcję tę pełnił do wybuchu wojny. W 1939 r. przeniósł się do Lwowa, gdzie pracował w Wydziale Technicznym Zarządu Miejskiego, a od stycznia 1940 r. w Lwowskim Instytucie Politechnicznym jako docent Katedry Budowy Wodociągów i Kanalizacji. W latach 1941–1944 pracował w prywatnych firmach budowlanych oraz w Spółdzielni Inżynierów we Lwowie. W lipcu 1944 r. wrócił do Lwowskiego Instytutu Politechnicznego jako docent Katedry Budowy Dróg i zastępca kierownika Laboratorium Materiałów Budowlano-Drogowych. W kwietniu 1945 r. został repatriowany do Polski. W marcu 1946 r. został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego oraz kierownika Katedry Wodociągów i Kanalizacji na Politechnice Śląskiej. Dodatkowo, od lipca 1945 r. pełnił funkcję dyrektora technicznego Zjednoczenia Materiałów Budowlanych Województwa Śląsko-Dąbrowskiego, a od 1 lipca 1946 r. naczelnego dyrektora Zjednoczenia Przemysłu Wapienniczego oraz Kamieniołomów Okręgu Śląska Wschodniego. 1 marca 1947 r. został naczelnym dyrektorem Biura Budowlanego Przemysłu Węglowego w Zabrze, a od 1 marca 1948 r. objął organizację Okręgowej Dyrekcji Zakładu Osiedli Robotniczych w Gliwicach¹.

Kolejną postacią związaną z Politechniką Lwowską był Marian Rehorowski. W 1938 r. został asystentem na Katedrze Rysunków Zdobniczych na Wydziale Architektury. W okresie wojny przebywał jako jeńiec wojenny w obozie Woldenberg. W 1945 r. przybył do Wrocławia². W 1945 r. pełnił funkcję kierownika technicznego Państwowej Stalarni w Łodzi. W latach 1945–1946 oraz 1948–1953 pracował na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej. Niezależnie od tego w latach 1945–1947 był zatrudniony również w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych we Wrocławiu, a w latach 1947–1948 pracował we Wrocławskiej Dyrekcji Odbudowy. Współpracował również z Centralą

¹ Materiały Eugeniusza Zaczyńskiego, KAPAN, W.III-4, *Dokumenty osobiste*, j. 22, *Życiorys z 1948 r.*, k. 1–3.

² Materiały Mariana Rehorowskiego, KAPAN, W.III-7, *Dokumenty dot. przebiegu studiów, służby wojskowej i pracy zawodowej*, j. 63, *Ocena działalności inż. arch. Mariana Rehorowskiego z dnia 29 października 1948 r.*, k. 88.

Przemysłu Ludowego i Artystycznego oraz z Pracownią Sztuk Plastycznych we Wrocławiu³.

Włodzimierz Burzyński urodził się 29 kwietnia 1900 r. w Przemysłu. W 1918 r. ukończył w tym mieście gimnazjum, a w 1924 r. studia na Politechnice Lwowskiej. Dyplom inżyniera dróg i mostów otrzymał w 1925 r. W 1928 r. został doktorem nauk technicznych, a w 1933 r. docentem mechaniki. Profesorem nadzwyczajnym mechaniki technicznej na Wydziale Mechanicznym Politechniki Lwowskiej został 29 września 1934 r. Po wojnie, w lipcu 1946 r. repatriowany do Gliwic, gdzie został profesorem zwyczajnym na Wydziale Mechanicznym i dyrektorem Zakładu Badania Materiałów na Politechnice Śląskiej⁴.

Decyzję o przybyciu na Górny Śląsk profesora Burzyńskiego poprzedziły starania o jego przyjazd do Polski kilku uczelni⁵, w tym nowo powstałej Politechniki Śląskiej w Gliwicach⁶, Politechniki Gdańskiej⁷, Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu⁸ oraz Politechniki Warszawskiej⁹. Politechnika Śląska w następujących słowach starała się przekonać Profesora do przyjazdu na Śląsk: „Rozumiemy, że po okresie niesłychanych w dziejach świata zmaganiach wojennych z hitleryzmem uczeni nasi pragną jak najrychlejszego powrotu do normalnych warunków pracy naukowej i dlatego obierają sobie za siedzibę Wrocław lub Gdańsk z ich wspaniałe wyposażonymi w pracownie naukowe uczelniami. Niestety oba wspomniane miasta z powodu bardzo znacznych zniszczeń wojennych nie posiadają i jeszcze przez czas dłuższy posiadać nie będą najprymitywniejszych warunków dla tej pracy. Wprawdzie w obu tych miastach uczeni nasi otrzymują do swego użytku umebłowane wille poniemieckie, lecz bez wody, gazu i elektryczności, a może nawet bez opału, co wobec zbliżającego się okresu zimowego równa się katastrofie. Z tych samych powodów studenci wrocławscy i gdańscy skazani będą

³ Tamże, *Klepsydra, nekrolog, kondolencje*, j. 65, *Zestawienie pracy pedagogicznej, naukowej i zawodowej*, k. 3–5.

⁴ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III–15, *Autobiografie, bibliografia prac własnych*, j. 94, *Życiorys prof. Włodzimierza Burzyńskiego*, k. 1–4; Bąba W.J., *Włodzimierz Burzyński (1900–1970)*, [w:] *Profesorowie lwowscy na Politechnice Śląskiej*, red. D. Reclaw, W.J. Bąba, Gliwice 2015, s. 135–158.

⁵ Bąba W.J., *Przybycie lwowskiej kadry naukowej do Gliwic w latach 194–1946*, [w:] *Profesorowie lwowscy na Politechnice Śląskiej...*, s. 69–72.

⁶ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego..., *Materiały gospodarcze i majątkowe*, j. 97, *Pismo z dnia 13 października 1945 r.*, k. 3–4.

⁷ Tamże, *Pismo z dnia 16 grudnia 1945 r.*, k. 12.

⁸ Tamże, *Pismo z dnia 30 stycznia 1946 r.*, k. 7.

⁹ Tamże, *Korespondencja wpływająca*, j. 100, *Pismo z dnia 26 czerwca 1946 r.*, k. 1.

Legitymacja Urzędowa Politechniki Lwowskiej Włodzimierza Burzyńskiego, Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-15, j. 95, t. II, b.p.

na ciężkie warunki bytu, w wielu przypadkach na wegetację i dużą stratę drogiego dziś dla nich czasu. Do powyższych plag dodać należy ogromne odległości dzielące wrocławską i gdańską uczelnię od miejsc zamieszkania, a obliczone na dobrych parę kilometrów przy całkowitym braku komunikacji tak tramwajowej, jak i wszelkiej innej. Na Śląsku zaś wszystkie wspomniane mankamenty nie istnieją: mieszkamy o parę kroków od uczelni w zwartej masie, w tak zwanej dzielnicy akademickiej; węgiel, woda, gaz, elektryczność, tramwaje, autobusy, koleje działają. Jedyłą naszą troską i trudnością są pomoce naukowe, które musimy ściągnąć zewsząd, skądkolwiek się tylko da i za wszelką cenę¹⁰. Profesorowi gwarantowano w Gliwicach 4/5-pokojowe mieszkanie umeblowane z bezpłatnym opałem, nieodpłatne wyżywienie w stołówce, a także deputat składający się z 15–20 kilogramów produktów (w tym cukru, marmolady, masła, konserw oraz mąki). Burzyńskiemu zapewniano również wolny wybór asystentów¹¹. O przyjazd do Polski starało się również Ministerstwo

¹⁰ Tamże, *Materiały gospodarcze i majątkowe*, j. 97, *Pismo z dnia 13 października 1945 r.*, k. 3.

¹¹ Tamże, k. 4.

Oświaty¹². Profesor otrzymał także pismo Koła Mechaników Politechniki Śląskiej, w którym w następujący sposób był zachęcany do przyjazdu na Śląsk: „Koło studentów Wydziału Mechanicznego uchwaliło na walnym zebraniu, by zwrócić się do Czcigodnego Pana Profesora i prosić o szybki przyjazd do Gliwic. Obecnie młodzież polska jest w bardzo ciężkiej sytuacji. Potrzeba nam tu w Gliwicach człowieka, którego darzylibyśmy pełnym zaufaniem i który w tych przełomowych czasach potrafiłby nami tak pokierować, byśmy zostali nie tylko dobrymi inżynierami, lecz także prawdziwymi Polakami, godnymi uznania całego świata. Człowiekiem, którego darzymy tym zaufaniem i w którego ręce chcemy złożyć kierownictwo nami, jest Pan, Panie Profesorze. Dlatego też prosimy, by zechciał Pan, Panie Profesorze, wysłuchać naszych prośb i jak najszybciej przyjechał do Gliwic”¹³.

Czesław Thullie urodził się 12 stycznia 1888 r. we Lwowie. W 1911 r. ukończył Wydział Architektury na Politechnice Lwowskiej. Rok później uzyskał stopień doktora nauk technicznych. W okresie międzywojennym opracował wiele projektów budynków państwowych, m.in. gmach Seminarium Nauczycielskiego we Lwowie. Od 1928 r. pracował w Państwowej Szkole Technicznej we Lwowie. W 1945 r. chwilowo pracował w Instytucie Sztuk Plastycznych w Krakowie, a następnie został mianowany profesorem nadzwyczajnym i kierownikiem Katedry Form Architektonicznych i Projektowania Politechniki Śląskiej w Gliwicach. W 1956 r. został profesorem zwyczajnym Politechniki Śląskiej¹⁴.

Profesor Waław Leśniański urodził się 28 września 1886 r. w Trembowli¹⁵. W latach 1910–1914 był asystentem Katedry Technologii Chemicznej na Wydziale Chemicznym Szkoły Politechnicznej we Lwowie. W czerwcu 1914 r. uzyskał stopień doktora nauk technicznych w Szkole Politechnicznej we Lwowie. W czasie wojny od 1914 r. do 1917 r. był nauczycielem w gimnazjum w Trembowli. Od października 1917 r. do września 1923 r. pełnił funkcję kierownika laboratorium, a następnie prokurenta Instytutu Badań Naukowych i Technicznych „Metan” we Lwowie. W marcu 1920 r. rozpoczął pracę na Wydziale Chemicznym Politechniki Lwowskiej. W 1923 r. habilitował się i w październiku

¹² Tamże, *Pismo z dnia 21 grudnia 1945 r.*, k. 9.

¹³ Tamże, *Pismo z dnia 20 listopada 1945 r.*, k. 13.

¹⁴ Materiały Czesława Thulliego, KAPAN, W.III–17, *Autożyciorys, spis prac naukowych z lat 1945–1955, fotografia twórcy spuścizny ze współpracownikami, pismo dot. nauki córki Jadwigi*, j. 62, *Autożyciorys*, k. 1.

¹⁵ Kordecka K., Kordecki M., *Wawław Leśniański (1886–1956)*, [w:] *Profesorowie lwowskiej na Politechnice Śląskiej...*, s. 334.

Dyplom Doktora Nauk Technicznych Wacława Leśnińskiego, Materiały Wacława Leśnińskiego, KAPAN, W.III-20, j. 1, k. 35

1923 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym technologii organicznej. W 1929 r. został profesorem zwyczajnym¹⁶. Po wybuchu 2. wojny światowej nadal był profesorem w Katedrze Technologii Organicznej w Lwowskim Instytucie Politechnicznym. Po zajęciu Lwowa przez wojska niemieckie pracował jako nauczyciel w Średniej Chemicznej Szkole Zawodowej, a w 1942 r. został profesorem technologii chemicznej organicznej w Państwowych Zawodowych Kursach Technicznych. Po zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną wrócił do Lwowskiego Instytutu Politechnicznego. We wrześniu 1945 r. został repatriowany do Gliwic, gdzie w październiku rozpoczął pracę jako profesor Katedry Technologii Chemicznej Organicznej Politechniki Śląskiej¹⁷. O znaczeniu postaci profesora Leśnińskiego dla nauki polskiej mogą świadczyć słowa

¹⁶ Materiały Wacława Leśnińskiego, KAPAN, W.III-20, *Materiały osobiste 1904–1956: świadectwa, życiorysy, zaświadczenia, opinie, nekrolog, spis publikacji*, j. 2, *Życiorys z 1940 r.*, k. 97.

¹⁷ Tamże, *Życiorys z 3 maja 1950 r.*, k. 120–120 v.

wypowiedziane przez rektora Politechniki Śląskiej profesora Stanisława Ochęduszkę w czasie odsłaniania tablicy pamiątkowej ku czci profesora Leśniańskiego oraz nadania jego imienia sali wykładowej na Wydziale Chemicznym: „Prof. dr Leśniański to nie tylko naukowiec, badacz i pedagog, lecz także przede wszystkim człowiek skromny, którego charakter i życie pozbawione były cech błyskotliwych, chęci wybicia się ponad innych, imponowania wiedzą lub zaletami. Nie łaknąc zaszczytów, nie dążąc do sławy, cieszył się opinią człowieka prawego, o kryształowym sercu, o spiżowym charakterze. [...] Imię Jego zapisane jest trwale na kartach historii chemii polskiej, w pamięci tych, którzy go kochali, szanowali i czcili za wielką moc charakteru, za głęboką wiedzę i za całkowite oddanie się pracy dla nauki i społeczeństwa polskiego”¹⁸.

Kolejną postacią związaną z Politechniką Lwowską był profesor Włodzimierz Roniewicz, który pełnił na tej uczelni funkcję kierownika Katedry Budownictwa Wodnego II. W 1945 r. znalazł się na Górnym Śląsku i był jednym z głównych organizatorów Politechniki Śląskiej¹⁹. W następujący sposób przedstawiał profesora Roniewicza profesor Wiktor Mamak w referacie z 1954 r.: „Jego duże osiągnięcia na polu pedagogicznym wypływają z doskonałych metod nauczania. Wspomnieć tutaj należy o jego czynnym udziale w owocnej organizacji Politechniki Śląskiej, początkowo w Krakowie, zanim mogła się rozbudować w Gliwicach”²⁰.

We Lwowie swoje pierwsze kroki naukowe stawiała również Józefa Wąsowska, która w 1934 r. rozpoczęła pracę jako młodszy asystent w Katedrze Chemii Organicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie²¹. Od 1937 r. do 1941 r. zajmowała stanowisko starszego asystenta na tej uczelni²². W grudniu 1937 r. uzyskała stopień doktora filozofii w zakresie chemii i fizyki. W 1940 r. została mianowana docentem. Od maja 1942 r. do czerwca 1944 r. pracowała w prywatnym Laboratorium Chemiczno-Kosmetycznym dr. T. Firla we Lwowie. Następnie w sierpniu 1944 r. wróciła na stanowisko docenta na Katedrze

¹⁸ Tamże, *Przemówienie rektora Politechniki Śląskiej*, k. 147.

¹⁹ Materiały Włodzimierza Roniewicza, KAPAN, W.III–23, *Wiktor Mamak: Działalność naukowa i dorobek naukowy prof. dr. inż. Włodzimierza Roniewicza*, j. 23, *Referat o działalności naukowej i dorobku naukowym prof. dr. inż. Włodzimierza Roniewicza*, k. 1.

²⁰ Tamże.

²¹ Materiały Józefy Wąsowskiej, KAPAN, W.III–24, *Autobiografie (1940 i 1953 r.). Ankieta personalna*, j. 28, *Pismo z dnia 27 sierpnia 1934 r.*, k. 8; tamże, *Sprawozdanie z działalności pedagogiczno-naukowej z 1946 r. Korespondencja z Politechniką Śląską z 1953 r.*, j. 27, *Referat działalności pedagogiczno-naukowej z 13 grudnia 1946 r.*, k. 2.

²² Tamże, *Autobiografie (1940 i 1953 r.). Ankieta personalna*, j. 28, *Pisma*, k. 11–14.

Chemii Organicznej. Z pracy zrezygnowała w styczniu 1945 r. We wrześniu 1945 r. została repatriowana ze Lwowa do Gliwic, gdzie 10 kwietnia 1946 r. objęła stanowisko starszego asystenta w Katedrze Chemii Organicznej Politechniki Śląskiej. W 1953 r. objęła funkcję kierownika Katedry Chemii i Technologii Materiałów na Wydziale Budownictwa Przemysłowego Politechniki Śląskiej²³. Józefa Wąsowska była bardzo zaangażowana w organizację życia naukowego na Politechnice Śląskiej, o czym w swoich wspomnieniach pisała Wanda Hertyk: „O jakiegokolwiek pracy naukowej w tym okresie nie mogło być mowy. Cały wolny swój czas od zajęć dydaktycznych doc. dr J. Wąsowska razem z asystentami (a była nas wtedy dwójka) poświęcała na starania, zakup i gromadzenie sprzętu, odczynników, szkła oraz aparatury — z myślą o urządzeniu przyszłego laboratorium. Nie wahała się nawet przed ciężką, fizyczną pracą i spędziła z nami wiele godzin w magazynie katedry, w piwnicy gmachu Wydz.[iału] Budownictwa nad segregowaniem i porządkowaniem pracowicie gromadzonego majątku. Cieszył ją każdy nawet najdrobniejszy nabytek”²⁴.

Jan Łopuszański urodził się 21 października 1923 r. we Lwowie²⁵. W 1945 r. został wolontariuszem w Instytucie Fizyki Uniwersytetu Wrocławskiego²⁶. W następujący sposób początki odbudowy nauki we Wrocławiu opisał profesor Łopuszański w 1970 r.: „W lecie roku 1945 gmachy byłego niemieckiego Uniwersytetu we Wrocławiu leżały w gruzach. Prawda ta, wskutek niemądrego i natrętnego szermowania nią, brzmi dziś banalnie. Tak jednak było. Były gmach fizyki przy byłej ulicy An der Kreuzkirche przestał istnieć. Chwilowy azyl dla ochrony uratowanych resztek zbiorów przyrządów fizycznych znalazła nowo powstała polska fizyka w gmachu pogimnazjalnym Marii Magdaleny przy byłej ul. Parkowej (dzisiaj Rosenbergów)”²⁷.

Z powyższego przeglądu sylwetek uczonych, których korzenie rodzinne lub naukowe znajdowały się we Lwowie, można wyciągnąć

²³ Tamże, *Wykaz prac naukowych. Spis prac drukowanych*, j. 29, *Życiorys z dnia 2 grudnia 1953 r.*, k. 1.

²⁴ Tamże, Wanda Hertyk, *Moje wspomnienia o doc. dr J. Wąsowskiej*, j. 32, *Moje wspomnienia o doc. dr J. Wąsowskiej*, k. 1.

²⁵ Materiały Jana Łopuszańskiego, KAPAN, W.III–35, *Dokumenty osobiste*, j. 7, *Curriculum vitae*, k. 2.

²⁶ Tamże, *Biogramy i opinie o J. Łopuszańskim*, j. 15, *Przebieg pracy naukowej i dydaktycznej prof. dr. J. Łopuszańskiego*, k. 4.

²⁷ Tamże, *Historia Instytutu Fizyki Uniwersytetu Wrocławskiego*, j. 2, *Pismo z dnia 18 lipca 1970 r.*, k. 1.

kilka zasadniczych wniosków. Po pierwsze lwowscy naukowcy wnieśli ogromny wkład w organizację życia akademickiego na Śląsku po 2. wojnie światowej. Ich działalność podniosła również prestiż śląskiego środowiska naukowego oraz spowodowała szybki rozwój samej nauki w różnych dziedzinach. Podsumowując, na podstawie zgromadzonych w PAN Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach materiałów archiwalnych można prowadzić badania nad biografiami uczonych, historią lwowskiego środowiska akademickiego, repatriacją oraz organizacją i rozwojem nauki na Śląsku po 2. wojnie światowej.

Słuchacze Politechniki Lwowskiej, 1911, Materiały Wacława Leśnińskiego, KAPAN, W.III-20, j. 4, k. 16

Joanna Arvaniti
Warszawa

WYSTAWY ARCHIWALNE W 2017 ROKU

Rok 2017 w Archiwum PAN był bardzo bogaty i urozmaicony pod względem wystaw.

Już 10 maja na Zamku Królewskim w Warszawie zaprezentowano ekspozycję poświęconą Tadeuszowi Kościuszce *Drogi do Polski serca Kościuszki. W Ojczyźnie serce me zostało* (Joanna Arvaniti, Katarzyna Słojkowska). Plansze stanowią rozszerzenie i uzupełnienie wystawy przygotowanej w 2014 roku z okazji 220. rocznicy insurekcji kościuszkowskiej *Wojna Kościuszki w ikonografii PAN Archiwum w Warszawie* i towarzyszyły konferencji na Zamku Królewskim. Na wystawie przedstawiono miejsca pochówku zabalsamowanego i umieszczonego w wazie wypełnionej konserwującym płynem serca Tadeusza Kościuszki w Szwajcarii, we Włoszech i ponownie w Szwajcarii, zanim uroczyste złożono tę narodową relikwię w 1927 roku na Zamku Królewskim w Warszawie, a na szkatule wyryto połączany napis: „Serce Tadeusza Kościuszki”. Unikatowych fotografii do ekspozycji użyczyły Archiwum PAN: Archiwum Zamku Królewskiego, Biblioteka i Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Muzeum Tadeusza Kościuszki w Solurze i Narodowe Archiwum Cyfrowe. Współczesne piękne zdjęcia na potrzeby wystawy wykonali Luigi Azzinnaro i Barbara Wiktorowska.

Tymczasem 27 czerwca 2017 roku, z okazji ogłoszonego przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2017 Rokiem Rzeki Wisły, odbyło się w sali Lustrzanej Pałacu Staszica seminarium *Vistulana w zbiorach polskich*, któremu towarzyszyła sześciopłaszczyznowa ekspozycja *Vistulana w zasobie PAN Archiwum w Warszawie*, na której umieszczono materiały znalezione w spuściznach uczonych polskich, w tym przede wszystkim Juliana Adama Majewskiego, Mieczysława Orłowicza i Romana Kobendzy (Katarzyna Słojkowska).

Jesienią 2017 roku zapoczątkowaliśmy dwa ciekawe cykle wystawowe, którym towarzyszyły seminaria naukowe. Dzięki pierwszemu z nich *Ocalić od zapomnienia. Jubileusze uczonych* (Joanna Arvaniti) próbowaliśmy

zachować w pamięci dokonania wybitnych polskich naukowców, których spuścizny pieczołowicie przechowujemy w zasobie APAN: astronoma i astrofizyka Bohdana Paczyńskiego (10. rocznica śmierci), fizyka Mieczysława Wolfkego (70. rocznica śmierci), farmaceuty i florysty Ferdynanda Karo (90. rocznica śmierci), matematyka i aforysty Hugona Steinhausa (130. rocznica urodzin), fizyka Ludwika Wertensteina (130. rocznica urodzin), fizyczki i chemiczki Marii Skłodowskiej-Curie (150. rocznica urodzin), lekarza, chemika i fizjologa Marcelego Nenckiego (170. rocznica urodzin). Ekspozycji towarzyszyły bardzo ciekawe wykłady, m.in. profesora Andrzeja Udalskiego, współodkrywcy wraz z grupą OGLE 30 planet pozasłonecznych wykrytych za pomocą techniki mikrosoczewkowania grawitacyjnego. Planujemy prezentację młodzieży szkolnej poszczególnych plansz jubileuszowych wraz z towarzyszącymi im wykładami i ekspozycją oryginalnych obiektów z naszego zasobu.

Drogi do Polski serca Kościuszki

Współnie, co wiek, jest wielkie przez serce!
— Gustav Kretschmer

Jan Karłowicz, matematyk i astronom, 1873, Włocławek

Maria Skłodowska-Curie, fizyk i chemik, 1873, Włocławek

Jan Karłowicz, matematyk i astronom, 1873, Włocławek

Maria Skłodowska-Curie, fizyk i chemik, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Jan Karłowicz, matematyk i astronom, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

Antoni Świrski, fizyk, 1873, Włocławek

APAN - Archiwum Państwowe Akademii Nauk i Instytutu Literackiego
ul. Krakowska 13, 00-900 Warszawa, tel. 22 62 24 10 00, www.apan.gov.pl

Drugi cykl wystawowy *Nauka i sława* zapoczątkował pokaz roll-upów *Maria Skłodowska-Curie i wielcy ludzie* (Joanna Arvaniti, Artur Wójtowicz). Ekspozycja została pokazana w Pałacu Staszica podczas konferencji z cyklu *Warszawa ma wiele twarzy*, której temat w 2017 roku brzmiał *Na katedrach i w laboratoriach — kobiety w nauce*. Ekspozycja poświęcona najwybitniejszej uczonej świata została podzielona na cztery bloki tematyczne: Maria Skłodowska-Curie i jej nadzwyczajna rodzina, wielkie miłości i wybitne córki, Maria Skłodowska-Curie i jej niezwykła przyjaźń z Albertem Einsteinem oraz ciekawa współpraca z Ludwikiem Wertensteinem, Maria Skłodowska-Curie i jej kontakty z najznakomitszymi uczonymi oraz politykami świata. Poszczególne bloki tematyczne różnią się kolorami i opatrzone są ciekawymi cytatami, zapożyczonymi najczęściej od bohaterki wystawy. Scenarzystom udało się wydatować szereg zdjęć (niektóre z nich zostały udostępnione szerokiej publiczności po raz pierwszy) i zidentyfikować kilka występujących

Na prawo most, na lewo most

„Kamień polski, w taki murowany,
Aż miś się kamyk w ten przetrwał
Młoty wronki, Polska a Polacy,
Aż miś i ośmiś kłakłami!”
— Władysław Reymont, *Wielki most*, 1919

OPIS PRACOWNI
Kilka fragmentów tekstu technicznego, prawdopodobnie opisujący konstrukcję mostu.

REGION WARSZAWSKI
Mapa przedstawiająca obszar wokół Warszawy.

na fotografiach postaci. Wystawa wywołała wiele emocji, została zaprezentowana w holu Pałacu Staszcia, a następnie podczas 135. Sesji Zgromadzenia Ogólnego Polskiej Akademii Nauk w grudniu 2017 roku.

Po kilku latach prezentacji wystawy *Polscy badacze Syberii* w różnych miastach dalekiej Azji twórcy ekspozycji zdecydowali się na poszerzenie jej o sześć nowych plansz, przeredagowanie, uzupełnienie i całkowitą zmianę kolorystyki syberyjskich roll-upów (Joanna Arvaniti). Dodatkowe tablice poświęcone zostały: świętemu morzu Buriatów Bajkałowi, którym zauroczony był najwybitniejszy jego znawca, zesłaniec pocztyniowy Benedykt Dybowski (2 roll-upy), magicznej, dalekiej syberyjskiej krainie Jakucji, którą badali i opisywali polscy skazańcy, m.in. Edward Piekarski i Wacław Sieroszewski (1 roll-up), Ajnom, ludowi nie do końca znanego pochodzenia, którego język i obyczaje zachował dla nas katorżnik Bronisław Piłsudski (1 roll-up) oraz wędrownikom syberyjskich plansz po odległej Syberii

Maria Skłodowska-Curie

[1867-1935]

Przyjaźń z Albertem Einsteinem

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

W 1921 roku Marie Curie i Albert Einstein spędzili kilka dni w Paryżu. Einstein odwiedził Curie i jej córkę Irę w ich mieszkaniu przy Avenue de la République. Podczas wizyty Einstein i Curie rozmawiali o fizyce i literaturze. Einstein wyraził wielki szacunek dla Curie i jej osiągnięć naukowych. W tym czasie Curie była już słabiej, ale mimo to udało się im spędzić czas. Einstein napisał później listy do Curie, w których wyrażał swoje podziwienie dla jej siły i determinacji.

Marie Skłodowska-Curie, 1921

PRAWDZIWYCH AJNÓW JUŻ NIE MA

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Miła nam, ale zapomnijcie o / białym, a białym nie / czarnym, jak głębię W. de. de.

(P. Szymanski)

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Ameryka to kraj niezwykły, pełen niesamowitych przygód i odkryć. Wśród nich znajduje się historia grupy, która w 1908 roku została odkryta w górach. Historia ta jest bardzo ciekawa i wiele osób chce ją poznać. Historia ta jest bardzo ciekawa i wiele osób chce ją poznać.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

(P. Szymanski)

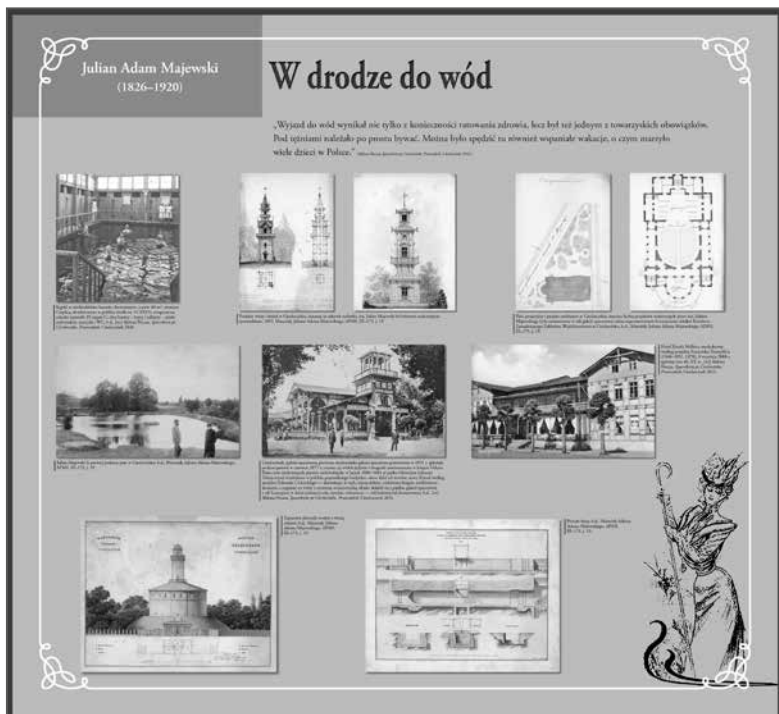
Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

Wizerunek historyczny, który stał się symbolem grupy. Wizerunek ten jest bardzo popularny i często pojawia się w literaturze i sztuce.

(2 roll-upy). Wystawa w nowej odsłonie po raz pierwszy została zaprezentowana 15 listopada 2017 roku w Domu Polonii w Pułtuskach podczas X Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Polscy odkrywcy, badacze i eksploratorzy Syberii i Azji Środkowej w XIX–na początku XX wieku*. W najbliższym czasie przewidziane jest pokazanie ekspozycji w szkołach Mazowsza, a towarzyszyć jej będą wykłady i prezentacje komputerowe.

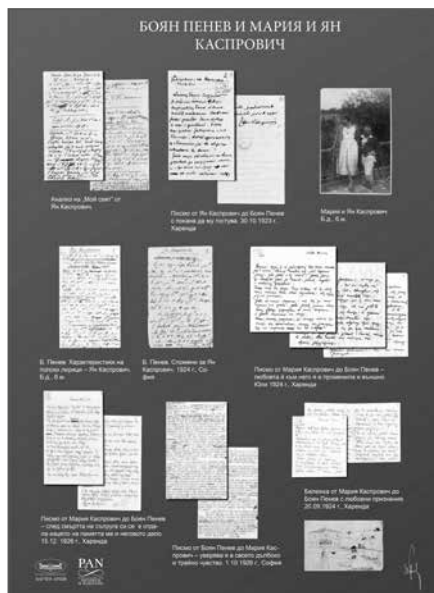
Rok 2017 zakończył się pokazem 16 grudnia w reprezentacyjnej sali Szpitala Uzdrawiskowego nr 1 w Ciechocinku wystawy *Julian Adam Majewski i jego dzieło* (Joanna Arvaniti, Izabela Gass, Aldona Nocna, Katarzyna Słojkowska), „poświęconej wielkiemu projektantowi, budowniczemu i inżynierowi, twórcy wielu budowli, mostów, 600 kilometrów dróg na ziemiach polskich. Nie bez przyczyny wybrano na miejsce ekspozycji zabytkowy budynek szpitala, dawnych Łazienek IV. To także dzieło Juliana Adama Majewskiego. Na wystawie skoncentrowano się na jego dokonaniach w Ciechocinku, pokazując wszechstronne zainteresowania i niezwykle talent tego wielkiego polskiego budowniczego” (<http://www.pomorska.pl/>

wiadomosci/ciechocinek/g/w-ciechocinku-otwarto-wystawe-poswieconaniedocenianemu-budowniczemu-miasta,12774198,26711244, 17 grudnia 2017).

Projekty graficzne wystaw przygotowały Maria Kaliszczuk-Donaj i Ewelina Wajs-Baryła (*Polscy badacze Syberii*).

Wszystkie powyżej omówione ekspozycje można oglądać na stronie Archiwum Polskiej Akademii Nauk www.petea.home.pl/apan.

Pracownicy Archiwum PAN uczestniczyli również w przygotowaniu materiału ikonograficznego do wspólnej osiemnastopianszowej wystawy APAN i Archiwum Naukowego BAN (Joanna Arvaniti, Дарина Илиева-Петрова), zaprezentowanej w Bułgarskim Instytucie Kultury *Bojan Penew i Dora Gabe*. Bohater ekspozycji (1882–1927) wykładał na Uniwersytecie Sofijskim, Warszawskim, Jagiellońskim oraz Lwowskim i uznawany jest za najważniejszego bułgarskiego polonistę, interpretatora romantyków i modernistów polskich oraz za inicjatora nowoczesnej polonistyki bułgarskiej. Wspólnie z żoną Dorą Gabe (1888–1983), autorką pierwszej bułgarskiej antologii poezji polskiej, tłumaczką *Hymnów* Kasprowicz oraz *Anhellego* Słowackiego, i pierwszym posłem polskim w Sofii (1918–1925) Tadeuszem Grabowskim założył Towarzystwo Bułgarsko-Polskie, które popularyzowało kulturę Polską w Bułgarii w dwudziestoleciu międzywojennym.

Дарина Илиева-Петрова¹
София

КНИЖНОЕ НАСЛЕДИЕ И ЕВРОПЕЙСКИЙ ДУХ ПРОФЕССОРА БОЯНА ПЕНЕВА

Архивный фонд профессора Бояна Пенева, хранящийся в Научном архиве Болгарской академии наук (НАБАН) под № 37к², хорошо знаком исследователям, не только в Болгарии, но и в Польше, Чехии и других странах. С одной стороны, это связано с личностью Бояна Пенева — яркая фигура в истории болгарской и европейской культуры в первой четверти двадцатого века, а с другой — с богатством архива, который является одним из крупнейших и хорошо сохранившихся. Фонд содержит 3328 отдельных документов, собранных в архивных единицах (а.е.) после его обработки и введения в научный оборот в 1953 году. Несколько лет назад, после нового изучения нескольких ящиков с машинописными копиями лекций Бояна Пенева, были найдены новые документы — упорядочены в 30 отдельных архивных единицах и добавлены в качестве второй описи фонда 37к. Среди них наиболее интересными являются идентификационная карта с фотографией профессора и фотография Елисаветы Багряны с посвящением к ним.

Подробный перечень архивного фонда Бояна Пенева, сформированный в так называемых «простых» архивных единицах, является отличным облегчением для каждого исследователя. Одна из самых выдающихся и долголетних сотрудниц Научного архива, госпожа Дарина Велева опубликовала в 1968 году большой обзор документов и материалов из этого личного архива в IV брошюре «Известий Болгарской академии наук»³. Она представляет вниманию

---

¹ Дарина Илиева-Петрова — кандидат исторических наук, начальник отдела Научного архива Болгарской академии наук.

² НАБАН, фонд 37к, опись 1 и опись 2.

³ Велева Д., *Архивният фонд на Боян Пенев*, „Известия на Научния архив“, 1968 г., книга IV, стр. 159–173.

ученых богатство, содержащееся в многочисленных упорядоченных коробках и папках, и тщательно и ненавязчиво фокусируется на основных группах документов, начиная с «любопытных школьных тетрадей с первыми литературными экспериментами Б. Пенева»; «Записные книжки разного времени..., которые, помимо прочего, включают в себя его музыкальные импровизации, рисунки и эскизы, сделанные часто и в отдельных случаях».

Намеренно госпожа Дарина Велева фокусировалась на материалы научной деятельности Бояна Пенева, которые представляют основную часть архива, а также на богатство сохранившейся его переписки, которую автор определила как «вторая основная доля» фонда. Если первая часть документов ясно показывает, как и что делал Б. Пенев, то вторая обеспечивает нам минуты откровения с живыми, истинными образами Спиридона Казанджиева, Владимира Василева, Доры Габе, Пенчо Славейкова и Мары Белчевой, Яворова, Ивана Шишманова, доктора Крестева, Тадеуша Грабовского, Станислава Слонского, Яна и Марии Каспровичей и очень многих других.

Особое внимание всегда привлекают архивные единицы с оригинальными эскизами, рисунками, фотографиями и музыкальными нотациями.

Следует помнить, что это огромное богатство, личный архив Б. Пенева, имеет свою очень интересную жизнь после ранней смерти профессора. Мало кто знает, что его многократно переносили, переупорядочили и описывали еще до окончания Второй мировой войны.

Сначала архив был доверен его жене, Доре Габе, и его ближайшему другу, Спиридону Казанджиеву. В записной книжке, которая находится в фонде, Сп. Казанджиев сделал инвентаризацию рукописей и других бумаг Б. Пенева, некоторые из которых были временно переданы Болгарскому национальному банку, а другие остались у Доры Габе. Однако, когда проф. Б. Йоцов, ученик и преемник Б. Пенева в университетской кафедре, занялся выдать его курс истории болгарской литературы, архив перенесли в Софийский университет. В 1942 году, во время войны, прямые потомки, Дора Габе и Никола Пенев, передали его с перечнем в Городский архив, который позаботился о том, чтобы эвакуировать его за пределы Софии⁴.

⁴ НАБАН, фонд 37к, опись 1 и опись 2.

Спиридон Казанджиев, который в эти годы был секретарем Академии наук, подготовил и эвакуировал всю библиотеку и сохранившиеся архивы Болгарской академии наук. Некоторые из самых ценных остались в хранилище банка, в то время как другие экспортировались в Самоков, Бистрицу и в другие места⁵. Именно этот факт сохранил документальное наследие Академии, потому что 10 января, 16 марта и 30 марта 1944 года, академические здания были почти полностью разрушены бомбежками.

После Второй мировой войны и восстановления нормального ритма работы в Болгарской академии наук (в зданиях, библиотеках, архивных хранилищах) Спиридон Казанджиев предложил сохранять документальное наследие Бояна Пенева в Академии, где уделяется особое внимание сохранению материалов. Таким образом, пять лет спустя, по просьбе наследников, архив поступил в Болгарскую академию наук. В деловодстве хранится копия свидетельства, в котором указано, что научный секретарь получил «от госпожи Доры Габе архив покойного, регулярного члена, проф. Бояна Пенева... упорядочен в 41 специальных картонных коробках... для временного хранения ...»⁶.

28 мая 1951 года Дора Габе и Никола Пенев обратились с просьбой к председателю Болгарской академии наук: «выкупить... архив покойного профессора Б. Пенева». Также прилагалась папка с перечнем материалов⁷. Еще один! Спиридон Казанджиев сделал отдельный перечень среди заметок Б. Пенева, где он также дал список пакетов, рукописей, отдельных документов и т. д.

В деле фонда хранится письмо к директору Института архивов, академику Ивану Снегарову, вместе с 43 страницами перечня, о мнении о материалах⁸. В оценке архива, заказанной профессором Михаилом Арнаудовым, в отчете последнего от 17 сентября 1951 года вновь предпринимались попытки систематически перечислить материалы и, конечно же, подчеркнуть их большую ценность. Этот отчет был подписан 26 октября 1951 года и профессором Петром Динековым и Георгием Димовым⁹.

---

⁵ Велева Д., *Архивният фонд...*, стр. 159–173.

⁶ НАБАН, фонд 1с, опись 1а, а.е. 487, лист 213.

⁷ Дело фонд 37к, лист 33.

⁸ Тамже, лист 32.

⁹ Тамже, лист 1–4.

В деловодстве Архива находятся финансовые документы и протокол заседания Научного совета от 26 октября 1951 года, где вновь подчеркивается, что: «В архиве хранятся рукописные материалы об истории болгарской литературы, о русской и другой славянской литературы, около 450 писем выдающихся болгарских и зарубежных писателей, ученых и общественных деятелей, статьи и заметки по разным вопросам и личные документы Бояна Пенева. Весь этот материал отражает более 20 лет деятельности и был собран в 38 больших папках с несколькими тысячами штуками... совет решил предложить... выкупить архив Б. Пенева за 400 000 левов»¹⁰.

В уже процитированной статье Дариной Велевой высказывается мнение о том, что согласно инвентаризации Спиридона Казанджиева и, конечно же, других, сделанных Городским архивом и Дорой Габе, «можно установить, что архив почти полностью сохранился».

Однако, в следующем предложении автор пишет: «Из других свидетельств мы узнаем, что из архива позже изъяты (понимай: после перечня Сп. Казанджиева) письма писателей и рукопись студий для Любена Каравелова».

Здесь можно упомянуть, что в рамках подготовки к публикации писем и части эссе и дневников Спиридона Казанджиева, я и Анани Стойнев нашли интересные сведения о целостности личного архива Бояна Пенева. Надеюсь, что они лучше осветят независимую жизнь документального наследия ученого и человека.

Каждый, кто интересовался творчеством и личностью Бояна Пенева, знает, что есть несколько библиографий книг и статей для и от него. Последнюю написала научный сотрудник Диана Ралева из Института литературы Болгарской академии наук и она опубликована в журнале «Литература»¹¹. К моему большому сожалению, до сих пор никто не обращал внимания на то, что было бы полезно перейти к созданию так называемого «идеального перечня» архива Бояна Пенева; то есть описать и упорядочить все документы, которые касаются его жизни и творчества и которые разбросаны в различных архивах, архивных хранилищах и частных коллекциях. Я представляю эту идею вниманию исследователей как дополнительную необходимость в рассмотрении человека и ученого Бояна Пенева.

¹⁰ Тамже, фонд 14с, опись 1, а.е. 33, лист 38.

¹¹ Историческая справка, фонд 37к, стр. 2.

Очень важная часть документов, касающихся ученого Б. Пенева, сохраняется в его личном деле в качестве члена Болгарской академии наук и среди остального обширного архива Академии, описанного под № 1 в Научном архиве. Так, например, были собраны 24 листа документов, посвященных ключевым моментам академической деятельности Б. Пенева¹². Здесь сохраняются отчет Ивана Шишманова о выборе ученого членом-корреспондентом Болгарской академии наук; лично написанная биография; список его работ и, конечно же, не в последнюю очередь, письма из Франции, Украины, Польши и других стран, в которых соболезнования о ранней смерти Бояна Пенева.

В личном архиве Ивана Шишманова содержится гораздо больше оригинальных документов, где мы находим более расширенную версию доклада — презентацию Б. Пенева перед Болгарской академией наук, а также множество интересных заметок (биографию) написанных лично рукой ученого и кажется предоставленных, когда обсуждалась его кандидатура. Здесь находятся и отчеты Ивана Шишманова перед Историко-филологическим отделением Академии и его предложение от 20 декабря 1917 года принять в отделение Бояна Пенева. На самом приглашении на заседание Историко-филологического отделения в четверг (20 декабря) сам Ив. Шишманов написал: «Я поднял вопрос о новых членах против воли Милетича, который думал, что во время войны выбора не должно быть. Мы выбрали Младенова, Пенева, Романского, Арнаудова, Б. Филова, Шкорпила, Н. Милева и Мырквички»¹³.

Не менее интересная и богатая информация о Б. Пеневе — это оригинальные протоколы заседаний Историко-филологического отделения Болгарской академии наук¹⁴.

В Научном архиве Болгарской академии наук хранятся и личные письма Б. Пенева Ивану Шишману. Творческий спрос, интенсивная работа в библиотеках по всей Европе, скромное объявление идей, которые он разрабатывал, и, наконец, не в последнюю очередь, молчаливое желание Б. Пенева получить одобрение энциклопедиста, ученого, человека и друга — это лишь некоторые из основных моментов в сохранных доселе письмах.

¹² НАБАН, фонд 1к, опись 2, а.е. 1040, лист 1.

¹³ Тамже, фонд 40к, опись 1, а.е. 25, лист 5.

¹⁴ Тамже, фонд 1к, опись 2, а.е. 740 и 763.

Другим примером является оригинальная рецензия доктора Никола Бобчева на работу Б. Пенева о Доситее Обрадовиче от 20 октября 1911 года, опубликованная позже в журнале Болгарской академии наук¹⁵.

Научные области, в которых Б. Пенев работал, являются литературной историей и критикой, а в качестве профессора в Софийском университете он читал курс истории болгарской литературы до освобождения. Он готовился опубликовать полную и систематическую историю, но не закончил свою главную работу, которая опубликовалась посмертно. В связи с этой работой Б. Пенев разрабатывал серию монографий для выдающихся представителей болгарской литературы Возрождения — Пайсия, Г.С. Раковского, П.Р. Славейкова, Л. Каравелова, В. Друмева, а также исследования более общих вопросов болгарской литературной истории.

Позже Б. Пенев читал лекции о болгарской литературе после освобождения, останавливаясь прежде всего на Ив. Вазове и Ал. Константинове. Он также изучал произведения Пенчо Славейкова и готовился опубликовать полную сборку его произведений в восьми томах.

После занятий профессора о болгарской литературе, он занялся польской литературой. Б. Пенев выбрал для объекта своих лекций и ряда исследований эпоху польского романтизма и рассмотрел глубже творчество трех его основных представителей — А. Мицкевича, Ю. Словацкого и З. Красинского. Кроме того, он занимался особыми изучениями литературных связей между болгарами и поляками в прошлом и написал много статей для популяризации польской литературы в Болгарии и болгарской литературы в Польше. В меньшей степени он работал над другими славянскими литературами — русской, чешской и сербской, и не делает каких-либо более значительных вкладов. Здесь он также пытался проследить прежде всего их влияния и связи с болгарской литературой.

В 1912 году Б. Пенев отправился в научную поездку в Германию и Польшу, где собирал материалы для своих будущих работ. Он долгое время жил в Польше, где познакомился глубже с польской литературой и культурой и установил широкие связи в литературных и научных кругах.

В 1923 году Б. Пенев был приглашен представить курс по болгарской литературе в Польше. Он читал лекции в университетах

¹⁵ Тамже, фонд 1с, опись 1а, а.е. 487, лист 213.

Кракова, Варшавы и Львова и доклады о Болгарии перед более широкой аудиторией. В обеих странах он работал очень много и плодотворно для взаимного знакомства и расширения культурных связей между ними.

Тот факт, что Б. Пенев оставил большую часть своих работ в рукописи, делает его архив особо ценным. Основное содержание — это материалы его научной работы, которые обычно представляют собой стенографические рукописи, заметки, планы, библиографии. На втором месте по объему и значению переписка с болгарскими и иностранными, в основном польскими, учеными и литераторами.

Указанные документы и материалы, касающиеся жизни и деятельности Бояна Пенева, а также и многие другие, которые хранятся в различных личных архивах в составе фонда Болгарской академии наук (Сп. Казанджиева, на Ив. Шишманова, доктора Крестева, М. Арнаудова и т. д.), также должны быть тщательно изучены и описаны, чтобы в будущем включить их в идеальный перечень архивного наследия Бояна Пенева.

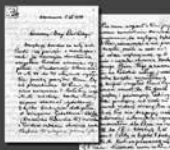
Я хотела бы обратить внимание на то, что архив Бояна Пенева является одним из наиболее часто заказываемых и используемых в Научном архиве Болгарской академии наук. Это доказательство того, что личность ученого и его творчество продолжают фокусировать внимание исследователей. Несколько лет назад в театре «Софии» была премьера постановки «Amore desperato» Святослава Овчарова. Эта пьеса посвящена творчеству гения и двум великим людям, чья судьба странно близка и переплетена — Бояну Пеневу и Яну Каспровичу. На основании оригинальных документов из архивного фонда № 37к Научного архива Святослав Овчаров пытается «рассуждать и сопереживать с героями бессознательный акт творчества, который по необходимости можно сравнить только с любовью» с «персонажами, для которых нет разницы между творчеством и бытием», то есть ищет ихний «путь к трагическим глубинам самосознания».

Перевод с болгарского Марьяна Петрова

КОРЕСПОНДЕЦИЯ

Писмо от К. Нич до Б. Пенев – с поканата да чете курс по българска литература. Краков, 17.02.1923 г.

Писмо от Станислав Спронк до Б. Пенев – разказ за, че ще посети България, която обича. Варшава, 5. 12. 1924 г.

Писмо от Николай Райнов до Б. Пенев – молба за материал за списание „Съвременна илюстрация“. София, 14.04.1921 г.

Илюстрирана картичка от Пенко Славейков до Б. Пенев с поздрав. Рим, 22.04.1911 г.

Писмо от С. Плазуркewич до Б. Пенев за предстоящо пътуване до Швейцария. Варшава, 7.11. 1924 г.

Писмо от В. Ташитц до Б. Пенев – пише българска граматика, изпраща книгата „Кореспонденцията на Шопен“ и др. лични. Краков, 16.02.1919 г.

Писмо от М. Мурко до Б. Пенев с молба да напише статия върху българската литературна история. Прага, 31.12.1923 г.

Пощенска картичка от В. Францев до Б. Пенев с поздрав за Нова година. Б.м., 25.12.1913

Бележка от проф. Ив. Шишманов до Б. Пенев – за участие в утро, посветено на Люю Яворов. София, 22.10.1914 г.

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

VIII WARSZAWSKI PIKNIK ARCHIWALNY

10 czerwca 2017 r.

**Pałac Staszica, Muzeum Drukarstwa Oddział Muzeum Warszawy
Relacja z Pałacu Staszica**

W numerologii znaczenie liczby osiem związane jest z przedsięwzięciami i ich sukcesem. Liczba ta jest uważana również za liczbę szczęśliwą, która jest symbolem nieskończoności i wieczności, reprezentuje ziemskie i niebiańskie energie.

Taka cyfra widniała w nazwie tegorocznego Warszawskiego Pikniku Archiwalnego, który odbył się 10 czerwca, tuż po obchodach Międzynarodowego Dnia Archiwów, ustalonego na 9 czerwca przez Międzynarodową Radę Archiwów. Po raz ósmy ci, którzy lubią archiwa, szanują je, korzystają z ich zasobów i interesują się ich działalnością, rozwojem i osiągnięciami, mogli podziwiać archiwalne skarby na wystawach, prelekcjach, prezentacjach i na pokazach filmowych w Pałacu Staszica i Muzeum Drukarstwa Oddziale Muzeum Warszawy na Pradze.

Pogoda, wbrew zapowiadany burzom i deszczom, okazała się bardzo przyjazna, a wiele innych przewidywanych w bliskiej odległości zgromadzeń nie miało wpływu na sympatyczną i pogodną atmosferę naszej imprezy. W większości program został stworzony przez stałą ekipę instytucji współorganizujących od wielu lat Piknik Archiwalny (niektóre nawet od początku), co stanowi niezaprzeczalną markę tego przedsięwzięcia.

Jak zawsze impreza rozpoczęła się uroczystym powitaniem gości, w tym roku przez: dyrektora PAN Archiwum w Warszawie dr hab. Hannę Krajewską, naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych dr. Wojciecha Woźniaka i pełnomocnika dyrektora Zamku Królewskiego ds. Naukowych i Edukacyjnych Pawła Tyszkę. Po krótkich przemówieniach Zespół The Warsaw Dixielanders przejął prowadzenie i ogłosił donośną muzyką, że ósma edycja Pikniku stała się faktem.

Tegoroczne hasło *Skarby archiwów* pozwoliło rozwinąć skrzydła wszystkim uczestniczącym instytucjom. Każda z nich miała się czym chwalić, a wybór był przebogaty. Wspaniałe wystawy ze zbiorów specjalnych, z unikatową dokumentacją z zasobu: Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej, Archiwum Państwowego w Warszawie, Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Szkoły Głównej Handlowej, Archiwum Muzeum Narodowego w Warszawie, PAN Archiwum w Warszawie, Archiwum Prezydenta RP, Archiwum Sejmu, Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych czy Narodowego Archiwum Cyfrowego przyciągały tłumy zainteresowanych. I nic dziwnego. Konstrukcja wystaw, ich układ, treść i kolorystyka były imponujące, o czym świadczy żywe i niekończące się zainteresowanie zwiedzających. Nie mniejszym powodzeniem cieszyły się oryginalne ekspozyty w gablotach, np. orderzy i odznaczenia nadawane przez Prezydenta RP — z zasobu Archiwum Prezydenta — czy kolekcja prac Władysława Czarneckiego, wybitnego artysty plastyka i grafika, harcmistrza, ilustratora licznych książek harcerskich — z zasobu Muzeum Harcerstwa. Jak zawsze nie zawiodło od wielu już lat współpracujące z Piknikiem Archiwum Polskiego Radia, którego atrakcyjny program zapewniał pełną aulę publiczności.

W sali kinowej odbywały się pokazy materiałów filmowych z zasobu Filmoteki Narodowej i TVP3 Warszawa. Prezentacji polskich filmów ery niemej, zaginionych, odnalezionych i zabezpieczonych, towarzyszył komentarz słowny przedstawiciela FN, informujący o działaniach i sukcesach tej instytucji w przywracaniu filmów polskiej kulturze. Materiały Telewizyjnego Kuriera Warszawskiego z lat 50., 60. i 70. XX w. w audycjach z cyklu „Kronika Warszawy” wywoływały łezkę w oku.

Na sali Lustrzanej duże zainteresowanie wzbudziło spotkanie z popularnym aktorem Arturem Barcisiem, znanym m.in. z seriali *Miodowe lata* i *Ranczo*, które przebiegło w bardzo sympatycznej i bezpośredniej atmosferze; uwiecznione zostało miłym wpisem do *Księgi pamiątkowej* PAN Archiwum w Warszawie.

Ponieważ formuła wydarzenia zapewnia nie tylko przyjemność dla umysłu, ale także relaks dla ciała i ducha, można było odwiedzić kiermasz książki i kilka stoisk upominkowych, wziąć udział w konkursie Salonu Toyota Marki, zaopatrzyć się w dobry miód i ekologiczne soki owocowe, a także skosztować domowych ciast wykonanych przez młodzież z 63. Liceum im. L. Kossutha. Wewnątrz Pałacu Staszica można było posłuchać standardów jazzowych w wykonaniu zespołu młodzieżowego również z tego liceum.

Równocześnie na drugim brzegu Wisły, na warszawskiej Pradze, nasz Piknik zadomowił się już od wielu lat w Muzeum Drukarstwa Oddziale Muzeum Warszawy. Można było tam zapoznać się z zespołem archiwaliów Stefana Szeppego, warszawskiego drukarza i właściciela drukarni „Estetyczna” (1937–1947), a także obejrzeć o nim film biograficzny, stworzony przez wnuka Christoph'a Shoeppego.

Piknik trwał do późnych godzin popołudniowych i skończył się spokojnymi akcentami wspólnie i miło spędzonego czasu, czasu ciekawych odkryć i spotkań z ludźmi, z którymi zawsze nam po drodze: entuzjastami, archiwistami i miłośnikami historii i pamięci.

Czas biegnie szybko i wkrótce będziemy znowu umawiać się na kolejny Warszawski Piknik Archiwalny.

To już niedługo, w czerwcu przyszłego roku, więc zapraszamy!

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

**SPRAWOZDANIE Z UCZESTNICTWA POLSKIEJ
AKADEMII NAUK ARCHIWUM W WARSZAWIE
W XXI FESTIWALU NAUKI
W PAŁACU STASZICA
30 WRZEŚNIA 2017 R.**

30 września 2017 r. PAN Archiwum w Warszawie uczestniczyło po raz szósty w Festiwalu Nauki w Warszawie, zwyczajowo już w ramach spotkań weekendowych.

XXI Festiwalem Nauki pożegnaliśmy w Pałacu Staszica miesiąc wrzesień wraz z dwunastoma innymi placówkami PAN, które mają swoją lokalizację w tym pięknym zabytkowym budynku w centrum Warszawy.

Pogoda sprzyjała przyjęciu wielu gości ciekawych naszych programów festiwalowych, natomiast znowu nie sprzyjały naszej imprezie remonty zewnętrzne budynku Pałacu, jak również zmiana nawierzchni na ul. Nowy Świat i Krakowskie Przedmieście, gdzie została zawieszona komunikacja samochodowa i autobusowa. Pomimo promocji Festiwalu w mediach i Internecie z pewnością odbiło się to na frekwencji odwiedzających Pałac.

Podobnie jak w roku ubiegłym nasz program prezentowaliśmy w sali im. Marii Skłodowskiej-Curie na 1. piętrze, odległej od innych wykorzystywanych sal, ale już dla większości odwiedzających znanej i kojarzonej z ciekawymi prezentowanymi w niej wydarzeniami.

Dla wygody osób interesujących się naszym programem zorganizowaliśmy w widocznym miejscu stoisko informacyjne, w którym można było zaczerpnąć wszystkich informacji o naszym Archiwum, upewnić się co do sali oraz dostać małe upominki z logo Archiwum — przeznaczone zarówno dla dorosłych, jak i dla dzieci.

Spotkania weekendowe w Pałacu były organizowane również przez: Instytut Badań Literackich PAN, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Instytut Nauk Prawnych PAN, Instytut Sławistyki PAN, PAN Zakład

Działalności Pomocniczej w Warszawie, Towarzystwo Prakseologii, Instytut Filozofii i Socjologii, Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN, Instytut Psychologii PAN, PAN Ogród Botaniczny w Powsinie i Instytut Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego PAN.

Program Archiwum składał się z sześciu wystąpień z prezentacjami komputerowymi, dwóch filmów i dwóch wystaw. Tematykę staraliśmy się tak zróżnicować, aby zaintrygowała odbiorców w różnym wieku, dotyczyła historii, ale i współczesności, i była przede wszystkim fascynująca. Na filmach prezentowaliśmy osiągnięcia naszego Archiwum w okresie 60 lat, docenialiśmy darczyńców, którzy uzupełniali nasze zbiory o ciekawe dokumenty i spuścizny, wspominaliśmy zdarzenia i ludzi, którzy z nami współpracowali. Wystąpienia natomiast dotyczyły: peregrynacji serca Tadeusza Kościuszki, którego ilustracją była wystawa *Drogi do Polski serca Kościuszki*, ciekawej postaci Anny Pozner, tłumaczki literatury i prac naukowych polskich pisarzy i uczonych we Francji, kulisów pierwszych kampanii prezydenckich w Polsce, młynów i młynarzy dawniej i dziś oraz wędrówek wystawy *Polscy badacze Syberii* po Syberii, która również była prezentowana na sali.

Frekwencja może nie była tak wysoka jak w ubiegłym roku, ale nie zabrakło osób, które specjalnie przyszły na wybrany wykład i zostawały też na inne. Oprócz ludzi w średnim i starszym wieku ku naszemu zadowoleniu odwiedziło nas sporo młodzieży. Wyjątkowym zainteresowaniem cieszyła się wystawa *Polscy badacze Syberii* i oczywiście towarzyszący jej wykład, który u wielu słuchaczy przywołał wspomnienia tragicznych zdarzeń rodzinnych i osobistych. Referaty wywołały dyskusję, padło wiele dodatkowych pytań, świadczących o autentycznym zainteresowaniu tematami i chęci pogłębienia jeszcze tej wiedzy. Wiele osób zadeklarowało też, że odwiedzi nas w Archiwum.

Z roku na rok daje się zauważyć, że Festiwal Nauki budzi ogromne zainteresowanie i wszystkie instytucje biorące w nim udział mają przed sobą ogromne wyzwanie związane z wyborem tematów i form, planowanych do przedstawienia w czasie spotkań festiwalowych.

Zasób archiwalny PAN Archiwum w Warszawie, dzięki materiałom, które posiada, może być wykorzystywany jako skarbnica wiedzy, historii i ciekawych eksponatów, które — mamy nadzieję — będziemy mogli prezentować w różnych formach przez wiele lat w kolejnych edycjach Festiwalu Nauki w Warszawie.

Zapraszamy już dzisiaj na przyszłoroczne wydarzenie podczas święta nauki w Pałacu Staszica i mamy nadzieję, że spotkamy się nie tylko ze stałymi bywalcami, ale też nową, liczną grupą naszych przyjaciół.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE W 2016 ROKU

PODSTAWOWE DANE O ARCHIWUM

Archiwum ma swoje oddziały w Poznaniu oraz w Katowicach. Archiwum posiada zasób historyczny powierzony i dysponuje 25 etatami.

W roku sprawozdawczym zatrudnionych było 30 osób, w tym w Warszawie 25 (15 w niepełnym wymiarze godzin), w Poznaniu 4 (2 w niepełnym wymiarze), w Katowicach jedna. Większość stanowią pracownicy zajmujący się merytoryczną działalnością archiwalną, w tym: 4 kustoszy, 9 adiunktów archiwalnych, 3 starszych dokumentalistów, 2 dokumentalistów, archiwista, młodszy archiwista, 2 konserwatorów dzieł sztuki; 26 osób ma wykształcenie wyższe, w tym 7 osób — stopień doktora, 1 doktora habilitowanego. W roku sprawozdawczym w PAN Archiwum w Warszawie przestali pracować Andrzej Prinke (31 marca) i Anna Gruszczyńska (30 czerwca).

Rada Naukowa Archiwum odbyła posiedzenie 16 marca. Członkowie Rady jednomyślnie przyjęli protokół poprzedniego posiedzenia i pogratulowali dyrektorowi Archiwum Hannie Krajewskiej uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych. Następnie zaprezentowano szczegółowe sprawozdanie z pracy PAN Archiwum w Warszawie i jego oddziałów oraz plany pracy na rok następny. W drugiej, nieoficjalnej części zebrania członkowie Rady mieli możliwość zapoznania się z wystawą *Byłem i będę. O historyku, który tworzył historię* przygotowaną w związku z przypadającymi w 2016 roku obchodami 100. rocznicy urodzin profesora Aleksandra Gieysztora. W tej części posiedzenia wzięły udział panie Barbara Gieysztor — synowa — i Joanna Gieysztor — wnuczka profesora — które podzieliły się z zebranymi swoimi wspomnieniami o teściu i dziadku. Członkowie RN APAN, którzy byli studentami, seminarzystami lub doktorantami Aleksandra Gieysztora i mieli przyjemność i zaszczyt znać go osobiście, także przywołali postać swojego profesora. Na zakończenie zebrania Rady Naukowej zaprezentowano zwiastun filmu przygotowanego w PAN Archiwum *Aleksander Gieysztor — życie i pasja*, poprzedzonego krótkim słowem wstępnym autora obrazu.

Po zakończeniu posiedzenia Rady Naukowej odbyło się Kolegium Dyrekcji, w którym udział wzięli kierownicy oddziałów oraz przedstawiciele PAN Archiwum w Warszawie. Na spotkaniu raz jeszcze omówiono najważniejsze wydarzenia minionego roku, sprawy bieżące oraz plany.

Stan zasobu

W 2016 roku nastąpił przyrost zasobu o 28,69 m.b. materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej placówek PAN. W Warszawie wpłynęło 18,28 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 5,35 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego. Stan zasobu Oddziału w Poznaniu powiększył się o 2,43 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 2,63 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego, zasób Oddziału w Katowicach nie powiększył się.

Ogólny stan zasobu wynosi obecnie 3199,71 m.b., z tego w Warszawie znajduje się 2481,34 m.b., w Poznaniu 458,38 m.b., a w Katowicach 259,99 m.b. akt i dokumentacji aktowej.

Wykaz nabytków zawiera załącznik nr 1.

Komisja Metodyczna pod przewodnictwem Anity Chodkowskiej odbyła jedno posiedzenie, na którym członkowie zatwierdzili dziewięć inwentarzy i omówili uwagi do pięciu. Omówiono także dwa starsze, przeredagowane inwentarze. Uwagi do innych inwentarzy przesyłane były autorom na bieżąco pocztą internetową.

Komisja Oceny Dokumentacji Niearchiwalnej zaopiniowała pozytywnie 17 wniosków placówek PAN, w wyniku czego wybrakowano ponad 197 m.b. dokumentacji niearchiwalnej.

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie Komisja Opiniowania Normatywów udzieliła blisko 90 porad i konsultacji. Zaopiniowano jeden komplet normatywów, instrukcji kancelaryjnych, rzeczowych wykazów akt i instrukcji organizacji oraz zakresu działania archiwum zakładowego. Przeprowadzono 18 kontroli placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

ARCHIWUM PAN W WARSZAWIE

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

Prowadzono prace porządkowe w materiałach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Komisja Metodyczna zatwierdziła inwentarze: Heleny Drège, Aleksandra Gieysztora, Marii Mayenowej, Anny Posner i Ryszarda Wołoszyńskiego. Poprawione i przeredagowane zostały inwentarze Bohdana Janusza i Zbigniewa Brzoski. Kontynuowano rozpoczęte prace oraz podejmowano porządkowanie kolejnych spuścizn. Pozyskane archiwa osobiste na bieżąco zaopatrywano w spisy tymczasowe.

Uzupełniano istniejące bazy danych i spisy nekrologów.

2. Ewidencja zasobu archiwalnego

Kontynuowano administrację baz danych. Do bazy danych ZoSIA wprowadzono 591 rekordów, a do bazy IZA 101 rekordów (kontynuacja wcześniej rozpoczętych prac). Rekordy te będą następnie przekonwertowane do bazy ZoSIA. Kontynuowano administrację bazy danych SEZAM.

3. Kształtowanie narastającego zasobu archiwalnego

Opiniowanie i konsultowanie normatywów, wizytacje placówek

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie udzielono ponad 70 porad i konsultacji. Skonsultowano oraz zaopiniowano komplet normatywów. Przeprowadzono 11 kontroli placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej

Komisja Archiwalnej Oceny Dokumentacji zaopiniowała pozytywnie 16 wniosków o wybrakowanie ok. 180 m.b. dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

4. Konserwacja akt

Zakończono konserwację diariuszy W.L. Jaworskiego, mapy Warszawy z przewodnika po Warszawie z 1873 r., listów ze spuścizny Władysława Słodkowskiego oraz materiałów ze spuścizny Zbigniewa Wasiutyńskiego. Całość prac konserwatorskich zaopatrzone w dokumentację opisową i fotograficzną.

5. Dział fotografii i mikrofilmów

Stan zbiorów mikrofilmowych nie powiększył się i wynosi 1129047 klatek mikrofilmów negatywowych i 3225478 klatek mikrofilmów pozytywowych. Zbiór fotografii powiększył się o 37 i liczy obecnie 30927 fotografii, negatywów, pocztówek, odbitek kserograficznych oraz 24 płyty CD. Kontynuowane było zabezpieczanie zbiorów i uzupełnianie baz danych fotografii. Wprowadzono ok. 100 opisów fotografii znajdujących się w albumach.

6. Zbiory specjalne

Zbiór medali wzbogacił się o 8 nabytków, w tym o 5 gipsowych medalionów autorstwa Wiesława Winklera przekazanych w darze i 3 obiekty

wyłaczone ze spuścizny Jakuba Sawickiego. Zbiór liczy obecnie 1087 zewidencjonowanych obiektów, a w roku sprawozdawczym rozpoczęto proces jego digitalizacji. Wykonano fotografie i odbitki 200 obiektów.

7. Biblioteka

Księgozbiór powiększył się o 159 woluminów druków zwartych (41 zakupiono, 118 pozyskano z darów) i o 31 woluminów wydawnictw ciągłych (14 zakupiono, 17 — dary). Księgozbiór liczy 12703 woluminy druków zwartych i 10277 woluminów wydawnictw ciągłych.

W roku sprawozdawczym wprowadzono 463 rekordy, obejmujące zarówno nowo pozyskane publikacje, jak i starsze wydawnictwa. Łącznie w bazie MAK znajdują się 6543 rekordy.

Zrealizowano 124 wypożyczenia czasopism i książek. Na potrzeby pracowników Archiwum wypożyczono z innych bibliotek 113 książek i czasopism w: Bibliotece Instytutu Badań Literackich PAN, Bibliotece Instytutu Historii Nauki PAN, Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego i innych.

Przeprowadzono skontrum zbiorów bibliotecznych. Komisja skontrolowała sporządziła spis z natury całego księgozbioru. W jego wyniku stwierdzono brak 39 książek, które uznano za tzw. braki względne, których jeszcze nie wykreśliła się z inwentarza. Wykreślone natomiast zostały braki bezwzględne, czyli dwie książki, których brak stwierdzono już w poprzednim skontrum.

8. Wydawnictwa

Ukazał się kolejny tom „Biuletynu Archiwum PAN” nr 56. Rocznik ten poświęcony został dwóm tematom — zbliżającej się 100. rocznicy powołania Uniwersytetu w Poznaniu oraz 60. rocznicy utworzenia Instytutu Badań Jądrowych. Opublikowany został jako oddzielne wydawnictwo inwentarz spuścizny Aleksandra Gieysztor oraz pamiętnik Zbigniewa Skulskiego z zasobu Archiwum.

Prowadzono również prace redakcyjne nad przygotowaniem do publikacji „Biuletynu” nr 57. Kolportowano inne, wcześniejsze wydawnictwa Archiwum PAN.

9. Udostępnianie

W Pracowni Naukowej odnotowano 637 odwiedzin czytelników korzystających z materiałów archiwalnych. Udostępniono 3260 j.a., w tym: do badań naukowych 3202 j.a., na cele publicystyki, popularyzacji 45 j.a., na potrzeby masmediów 6 j.a. oraz inne 7 j.a. Kontynuowano prowadzenie

ewidencji udostępniania w bazie danych SUMA. W 2016 roku przyjęto do realizacji 112 nowych wniosków użytkowników zasobu archiwalnego. Kartoteka użytkowników zawiera 1785 rekordów. Jest prowadzona na bieżąco i obejmuje dane za lata 1998–2016.

Na zamówienia czytelników wykonano 1587 kserokopii i 2312 skanów.

Zrealizowano drogą tradycyjną i pocztą elektroniczną 59 kwerend merytorycznych i w zespołach akt osobowych.

10. Popularyzacja

Wystawy

Rok 2016 upłynął pod znakiem obchodów 100. rocznicy urodzin Aleksandra Gieyszтора. Archiwum osobiste profesora, które wzbogaciło nasz zasób, pozwoliło na przygotowanie wystawy zatytułowanej *Byłem i będę... O historyku, który tworzył historię*. Wystawa cieszyła się dużym zainteresowaniem. Po raz pierwszy zaprezentowana została 16 lutego na Zamku Królewskim w Warszawie podczas gali wręczenia przez Fundację Leopolda Kronenberga Nagrody im. Aleksandra Gieyszтора Krystynie Zachwatowicz i Andrzejowi Wajdzie. Następnie, 16 marca wystawę pokazano członkom Rady Naukowej Archiwum PAN podczas jej posiedzenia. 11 kwietnia towarzyszyła spotkaniu otwartemu Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, współorganizowanemu przez Archiwum. Od 15 do 30 lipca wystawa gościła w Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. 23 września świętowany był Dzień Pamięci Aleksandra Gieyszтора, podczas którego zaprezentowano wystawę w Instytucie Historycznym UW, a w Pałacu Staszica zorganizowano wystawę wybranych oryginalnych dokumentów ze spuścizny Aleksandra Gieyszтора. Na Uniwersytecie i w Zamku Królewskim pokazano film zrealizowany w PAN Archiwum pt. *Aleksander Gieyszтор — życie i pasja*.

Drugim, szczególnie ważnym wydarzeniem minionego roku była wystawa zorganizowana we współpracy z Polskim Towarzystwem Archiwalnym pt. *Od Wyszehradu do Wyszehradu*. W Pałacu Staszica wystawa pokazywana była do 25 lutego. Następnie ekspozycję zaprezentowano 21 września w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej. Otwarcia dokonał marszałek Sejmu Marek Kuchciński w towarzystwie posłanki Joanny Fabisiak oraz dyrektor Archiwum PAN Hanny Krajewskiej. W Sejmie wystawa gościła do 27 września. Kolejna jej edycja miała miejsce 27 września w Indonezji. Było to nawiązanie do projektu promującego poprzednią polską prezydentkę V4 w latach 2012/2013, kiedy utworzono pierwszy poza Europą Kurs Wyszehradzki na Uniwersytecie w Indonezji. Wystawa była eksponowana także na zamku w Starej Lubowli, w Ambasadzie RP

w Helsinkach i w gmachu Parlamentu w Tallinie, a od 30 września aż do odwołania w Archiwum w Popradzie.

Na spotkaniu przyjaciół Kampinoskiego Parku Narodowego, które odbyło się 23 czerwca w Centrum Edukacji KPN w Izabelinie, miał miejsce wernisaż wystawy *W obiektywie prof. Romana Kobendzy*. Wystawa towarzyszyła seminarium zorganizowanemu w 130. rocznicę urodzin prof. R. Kobendzy, a po jego zakończeniu prezentowana była do 31 lipca.

Na ogólnopolskiej imprezie Noc Muzeów, która odbyła się 14 maja, zaprezentowano dwie wcześniej przygotowane ekspozycje planszowe *Ursynów moja miłość* i *Warszawa moja miłość* oraz wystawę materiałów archiwalnych dotyczących m.in. Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów. W kąciку dla najmłodszych dzieci wśród innych atrakcji miały możliwość zapoznania się z działaniem adaptera i posłuchać bajek ze starych płyt.

Aby uczcić Międzynarodowy Dzień Archiwów, 11 czerwca odbył się VII Warszawski Piknik Archiwalny. Patronat honorowy nad imprezą objął prezes Polskiej Akademii Nauk, patronat naukowy Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, patronat medialny: Polskie Radio S.A., TVP Historia, TVP Polonia, TVP Warszawa i Magazyn STOLICA. Piknik zorganizowany pod hasłem *Patroni warszawskich ulic i rola kobiet zasłużonych dla stolicy* współorganizowało 27 instytucji nauki i kultury. Gościem honorowym była aktorka Krystyna Janda. Prezentacjom archiwalnym towarzyszyły wystawy okolicznościowe i występy wokalnie-muzyczne. Wszystkie wydarzenia Pikniku zarejestrowane zostały na filmie i zamieszczone na portalu www.youtube.pl oraz na Facebooku Archiwum PAN.

24 września i 2 października podczas spotkań weekendowych pracownicy PAN Archiwum w Warszawie wzięli udział w wydarzeniach zorganizowanych w Domu Zjazdów i Konferencji w Jabłonie oraz w Pałacu Staszica w ramach XX Festiwalu Nauki. Zaprezentowano ponownie wystawę *Warszawa moja miłość* oraz film *Aleksander Gieysztor — życie i pasja*.

Wystawa o Warszawie eksponowana była także wcześniej (5 lutego–26 września) w Bibliotece Publicznej im. Zygmunta Rumla w Warszawie, a od 11 października do odwołania w Domu Kultury Rembertów. Dom Kultury w Rembertowie wystawiał także w dniach od 24 marca do 11 października ekspozycję *Drogi do niepodległości*.

Również inne wystawy przygotowane wcześniej przez PAN Archiwum w Warszawie cieszyły się dużym zainteresowaniem i były wielokrotnie udostępniane: *Kobiety w nauce* w Zespole Szkół nr 82 (8–15 stycznia), następnie w Laboratorium Laserowej Spektroskopii Molekularnej Międzyresortowego Instytutu Techniki Radiacyjnej Politechniki Łódzkiej (27 września–3 października), w Bibliotece Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Pigionia w Krośnie (3 października–19 grudnia) i od 19 grudnia do odwołania w Muzeum Miejskim „Szttygarka” w Dąbrowie Górniczej.

Wystawę pt. *Polska Szkoła Matematyczna* prezentowano w Zespole Szkół nr 82 (8–15 stycznia), *Tylko fotografie nie liczą się z czasem* od 25 stycznia do odwołania w Muzeum im. Jerzego Dunin-Borkowskiego w Krośniewicach, *Gościli w Pałacu Staszica* od 31 maja do odwołania w Bibliotece Publicznej im. Zygmunta Rumla i w tej samej placówce od 15 września do odwołania *Powstanie warszawskie i Józef Ignacy Kraszewski. Urodził się w gospodzie, zmarł w hotelu*.

Od 4 do 6 listopada w Pałacu Prezydenckim w Warszawie można było obejrzeć *Akta dotyczące się organizacji Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, które zostały wpisane do II edycji Polskiej Listy Krajowej programu UNESCO *Pamięć świata*. Uroczystość wręczenia certyfikatów wpisu odbyła się 4 listopada w Sali Kolumnowej Pałacu Prezydenckiego w obecności blisko 200 przedstawicieli świata kultury i nauki. Lista ta obejmuje unikatowe obiekty dziedzictwa dokumentacyjnego obrazujące ważne wydarzenia z historii Polski, przechowywane w polskich muzeach, bibliotekach i archiwach. W uroczystości uczestniczyli: podsekretarz stanu w Kancelarii Prezydenta RP Wojciech Kolarski, wiceminister kultury i dziedzictwa narodowego Magdalena Gawin oraz przewodnicząca Komitetu ds. UNESCO Barbadosu Alissandra Cummins.

Większości wydarzeń organizowanych przez PAN Archiwum towarzyszyły wystąpienia w środkach masowego przekazu. Udzielono 29 wywiadów prasowych, radiowych, telewizyjnych i internetowych, a z przebiegu uroczystości nakręcano filmy udostępniane na portalach internetowych.

Konferencje i seminaria

18 lutego w Pałacu Staszica Archiwum we współpracy z Polskim Towarzystwem Archiwalnym zorganizowało seminarium z cyklu *Wspólne dziedzictwo, wspólna przyszłość* poświęcone źródłom do badań nad historią wzajemnych stosunków państw Grupy Wyszehradzkiej. Seminarium towarzyszyła wystawa.

Dzień później, 19 lutego, odbyło się, jak co roku, seminarium poświęcone Mikołajowi Kopernikowi w jego 543. urodziny. Referaty zaprezentowali: prof. Andrzej Sołtan z Centrum Astronomicznego PAN oraz dr Weronika Śliwa z Działu Planetarium Centrum Nauki Kopernik. Na uroczystość przybyła młodzież z zaprzyjaźnionych liceów.

Podobne spotkania zorganizowano 2 listopada dla uczczenia 150. rocznicy urodzin Bronisława Piłsudskiego oraz 9 listopada w 261. rocznicę urodzin Stanisława Staszica. Seminarium poświęconemu B. Piłsudskiemu towarzyszyła prezentacja wystawy pt. *Bronisław Piłsudski, polski badacz Syberii*.

W obchody jubileuszowe 100. rocznicy urodzin Aleksandra Gieyszтора wpisana została także cykliczna konferencja współorganizowana przez

PAN Archiwum pt. *Warszawa ma wiele twarzy*, która odbyła się 29–30 listopada. Tematem przewodnim był *Aleksander Gieysztor i warszawskie środowisko naukowe*. Konferencję podzielono na trzy bloki: *Aleksander Gieysztor — uczony i jego dzieło*; *Spuścizna archiwalna Aleksandra Gieyszтора i Ślady pamięci, dziedzictwo warsztatu historyka*. Wygłoszono 17 referatów, a konferencji towarzyszyła wystawa *Byłem i będę... O historii, który tworzył historię* oraz prezentacja filmu *Aleksander Gieysztor — życie i pasja*.

25 listopada w Katowicach miała miejsce konferencja naukowa zorganizowana przez Archiwum Uniwersytetu Śląskiego oraz Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Tematem spotkania była *Rola archiwów w procesie wprowadzania systemu Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją — cele i założenia oraz ich realizacja. Z doświadczeń archiwów szkół wyższych, instytucji naukowych i kulturalnych*. W konferencji wzięli udział przedstawiciele Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Archiwum PAN, zakładów i katedr kształcących archiwistów z UMCS, Poznania, Torunia i Krakowa oraz archiwiści z archiwów państwowych i uczelnianych. Przedstawiono i poruszono różne aspekty wprowadzenia Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją, zwracając szczególną uwagę na fakt, że zaprezentowana podczas konferencji tematyka jest niedaleką przyszłością każdego archiwum.

Pracownicy Archiwum PAN w Warszawie byli także uczestnikami licznych konferencji, sympozjów i spotkań naukowych zarówno polskich, jak i zagranicznych, na których wygłosili 64 referaty i odczyty. Prowadzono stałą współpracę z Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika oraz Uniwersytetem Trzeciego Wieku, organizując regularne wykłady dla jego uczestników. Przygotowano specjalny pokaz najciekawszych eksponatów ze zbiorów Archiwum PAN dla dyrektorów placówek pomocniczych Polskiej Akademii Nauk oraz spotkanie z darczyńcami spuścizn dla Archiwum. Na tej uroczystości, w podziękowaniu za zaufanie i szczodrość, darczyńcy otrzymali dyplomy honorowe i podarunki o lokalności. Odbyły się także lekcje muzealne dla uczniów szkół podstawowych pt. *Historia pisma*. Grupa młodzieży biorąca udział w programie Erasmus uczestniczyła w spotkaniu *Prezentacja ciekawych zbiorów PAN Archiwum w Warszawie*. W ramach permanentnej edukacji archiwalnej pracownicy PAN Archiwum uczestniczyli w wystawach i prezentacjach muzeów i archiwów.

Strona internetowa

Strona internetowa Archiwum odnotowała ponad pięć tysięcy wejść, zamieszczono na niej 22 wpisy o działalności placówki i jej ciekawych zbiorach. Na portalu społecznościowym Facebook zamieszczono 49 informacji

i odnotowano 15167 wejść. Wydarzenia archiwalne spotkały się z 22 komentarzami na stronach internetowych innych instytucji.

11. Praktyki archiwalne

Praktyki archiwalne odbyła uczennica Policealnej Szkoły dla Dorosłych w Warszawie. Zapoznała się z zasobem Archiwum oraz metodami opracowywania archiwów prywatnych.

12. Zebrania i posiedzenia

W siedzibie Archiwum PAN w Warszawie odbywały się cotygodniowe spotkania poświęcone omawianiu spraw bieżących i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. O swojej placówce opowiedzieli goście z Archiwum Bułgarskiej Akademii Nauk, dwukrotnie przebywający z wizytą w Warszawie. Pracownicy Archiwum odwiedzili Kampus UW i wystawę z okazji jubileuszu 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego, a także niezwykle ciekawe, historyczne budynki Stacji Uzdatniania Wody — Filtrów Warszawskich.

13. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

Dyrektor i pracownicy Archiwum PAN w Warszawie uczestniczyli w licznych konferencjach i spotkaniach naukowych, m.in. w: *Wiosennych Spotkaniach Archiwalnych* (21–22 kwietnia); seminarium *Cytuj bezpiecznie* (21 kwietnia); seminarium *Educare necesse est — ale jak i dlaczego?* (21–22 czerwca); II Konferencji *Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego* (23–24 czerwca) i w konferencji *Ochrona zbiorów muzealnych, archiwalnych i bibliotecznych* (6 października).

Współpraca naukowa z zagranicą

Dyrektor PAN Archiwum wzięła udział w Kongresie Międzynarodowej Rady Archiwów, (5–10 września, Seul), na którym zaprezentowała poster ukazujący działalność archiwów Grupy Wyszehradzkiej.

ODDZIAŁY ARCHIWUM PAN

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

W Oddziale w Poznaniu prowadzono prace porządkowe w archiwaliach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Komisja Metodyczna zatwierdziła inwentarze materiałów: Jana Jachowskiego, Teresy Jakimowicz i Bohdana Winiarskiego, przekazano uwagi do 5 innych inwentarzy.

W archiwum prasowym gromadzącym wycinki dotyczące uczonych oraz nauki w Wielkopolsce znajduje się 478 teczek o łącznej objętości ok. 6,00 m.b. Materiały są ułożone alfabetycznie (uczeni) oraz rzeczowo według zagadnień: uczelnie, instytucje i towarzystwa naukowe, wydarzenia naukowe, historia Poznania i regionu, nekrologi.

W Oddziale w Katowicach kontynuowano prace nad uporządkowaniem materiałów Daniela Józefa Bema, Józefa Chlebowczyka, Wacława Leśniańskiego, Jana Łopuszańskiego, Marii Anny Szumiec i Jana Szumca. Częściowo uporządkowano materiały Zakładu Antropologii Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu.

2. Kształtowanie narastającego zasobu aktowego

W ramach realizacji zadań w zakresie nadzoru na działalnością archiwalną instytucji PAN Oddział w Poznaniu rozesłał do placówek w Borówcu, Kórniku i Poznaniu ankiety w celu zebrania informacji o Elektronicznym Zarządzaniu Dokumentacją w instytucjach PAN.

Ankieta ta rozesłana została także wśród placówek podlegających nadzorowi Oddziału w Katowicach. Pracownik Oddziału w Katowicach udzielił 16 konsultacji archiwistom zakładowym w placówkach PAN. Przeprowadzono 6 kontroli kompleksowych: PAN Oddziału w Katowicach, Instytutu Informatyki Teoretycznej i Stosowanej PAN w Gliwicach, Instytutu Inżynierii Chemicznej PAN w Gliwicach, Instytutu Podstaw Inżynierii Środowiska PAN w Zabrze, Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych PAN w Zabrze oraz Zakładu Ichtobiologii i Gospodarki Rybackiej PAN w Gołyszcu.

Pozytywnie zaopiniowano wniosek o brakowanie dokumentacji nie-archiwalnej, w wyniku czego wybrakowano 17,05 m.b. dokumentacji. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

3 lutego odbyło się szkolenie kancelaryjno-archiwalne dla pracowników instytucji Polskiej Akademii Nauk w Instytucie Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych im. Włodzimierza Trzebiatowskiego Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. Celem szkolenia było zapoznanie uczestników z podstawami

prawnymi postępowania z dokumentacją, najważniejszymi definicjami z zakresu archiwistyki, organizacją pracy kancelaryjnej, praktyką stosowania przepisów kancelaryjno-archiwalnych, zasadami przekazywania dokumentacji do archiwum zakładowego oraz podstawami organizacji i funkcjonowania archiwum zakładowego. Podobne szkolenie dla pracowników Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej Polskiej Akademii Nauk im. Ludwika Hirszfelda we Wrocławiu odbyło się 9 czerwca.

12 kwietnia przeprowadzono szkolenie kancelaryjno-archiwalne dla pracowników archiwów zakładowych instytucji Polskiej Akademii Nauk podlegających nadzorowi Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach w Polskiej Akademii Nauk Oddział we Wrocławiu. Na szkoleniu zapoznano uczestników ze zmianami prawnymi postępowania z dokumentacją, organizacją i funkcjonowaniem archiwum zakładowego. Omówiono ewidencję, udostępnianie, brakowanie dokumentacji niearchiwalnej, przekazywanie materiałów archiwalnych do PAN Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach, profilaktykę i konserwację akt, a także porządkowanie niektórych rodzajów dokumentacji nieaktowej wraz z pomocami archiwalnymi.

3. Zbiór mikrofilmów i fotografii

Zbiór mikrofilmowy Oddziału w Poznaniu nie uległ zmianie i liczy 770 szpul. Zbiory fotografii powiększyły się o fotografie, które wpłynęły do Oddziału wraz z przejmowanymi spuściznami. Łącznie przejęto 174 fotografie, 2 negatywy, 21 rolek filmów fotograficznych. Zbiory płyt CD, na których są nagrane materiały przechowywane w Oddziale, liczą 42 sztuki, 1 przenośny twardy dysk oraz 12 płyt CD, na których są nagrane prace licencjackie i magisterskie powstałe m.in. w oparciu o materiały przechowywane w Oddziale.

Zbiór płyt CD, na których nagrane są materiały Oddziału w Katowicach, liczy 8 sztuk. Zdigitalizowano 326 dokumentów i fotografii. Całość zdigitalizowanego zbioru została zarchiwizowana na płytach DVD oraz na zewnętrznym dysku twardym celem zabezpieczenia wykonanej pracy.

4. Zbiory specjalne

Oddział w Poznaniu pozyskał 10 medali przyznanych Stanisławowi Kurnatowskiemu i 9 medali przyznanych Zofii Hilczer-Kurnatowskiej — łącznie 19 medali znajdujących się w spuściznie Zofii Hilczer-Kurnatowskiej.

5. Księgozbiory

W Oddziale w Poznaniu księgozbiór powiększył się o 46 woluminów wydawnictw zwartych i 111 woluminów wydawnictw ciągłych. Stan księgozbioru podręcznego wynosi 5258 woluminów, w tym 2369 druków zwartych oraz 2889 wydawnictw ciągłych. Ze zbioru podręcznego skorzystało 41 czytelników, którzy wypożyczyli 107 książek i czasopism.

Biblioteka podręczna w Oddziale w Katowicach powiększyła się o 4 druki zwarte oraz o 6 woluminów wydawnictw ciągłych. Stan księgozbioru podręcznego wynosi 373 woluminy druków zwartych i 570 woluminów wydawnictw ciągłych.

6. Udostępnianie zasobu

W Oddziale w Poznaniu zanotowano 173 odwiedziny czytelników w pracowni naukowej, w tym: 7 osób skorzystało z informacji, a 166 z materiałów archiwalnych. Udostępniono do badań naukowych łącznie 1379 jednostek archiwalnych. Zgłoszono 38 nowych tematów badawczych, w tym kilkanaście tematów prac i artykułów.

Zrealizowano pocztą elektroniczną 18 kwerend merytorycznych. Na zamówienie czytelników wykonano 71 kserokopii, 323 skany — łącznie 394 reprografie ze zbiorów Oddziału.

W Oddziale w Katowicach zanotowano wizyty 42 odwiedzających, udostępniono 734 j.a. — wszystkie do badań naukowych, wykonano 10 kwerend archiwalnych dla użytkowników i instytucji, w tym kwerendy w zespołach akt osobowych i kart wynagrodzeń (dla ZUS). Wykonano 47 kserokopii i 172 skany.

7. Popularyzacja zasobu

Wystawy

Oddział w Poznaniu udostępnił Muzeum Podhalańskiemu w Nowym Targu dokumenty ze spuścizny Stefana Dąbrowskiego na wystawę zatytułowaną *Śpij kolego w ciemnym grobie, niech się Polska przyśni Tobie. Kwatera Legionów Polskich w Nowym Targu*, która prezentowana była w listopadzie.

W ramach cyklu *Przedstawiciele śląskiej nauki* w siedzibie Oddziału w Katowicach prezentowane były wystawy *Materiały Stanisława Kossutha jako przykład dorobku naukowca zasłużonego dla górnictwa na Górnym Śląsku* (4 grudnia 2015 roku do 22 kwietnia 2016 roku) i *Postać Jana Kuhla jako przykład naukowca prowadzącego badania w zakresie mineralogii i petrografii* (od 1 grudnia do chwili obecnej). Od 25 kwietnia do 31 sierpnia goście Oddziału mogli obejrzeć wystawę pt. *Materiały do dziejów Kościoła*

katolickiego na Górnym Śląsku w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach, którą już 1 września (do 30 listopada) zastąpiła ekspozycja *Wojenne losy naukowców na podstawie materiałów zgromadzonych w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach*. W Bibliotece Publicznej Miasta Rydułtowy im. Henryka Mikołaja Góreckiego prezentowana była wystawa *Materiały Henryka Mikołaja Góreckiego w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach* (19 września–31 października). Wydarzenie było kolejnym wspólnym przedsięwzięciem Biblioteki Publicznej Miasta Rydułtowy im. Henryka Mikołaja Góreckiego oraz PAN Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach.

Większości imprez organizowanych przez Oddział w Katowicach towarzyszyły wystąpienia w środkach masowego przekazu. Zanotowano 8 publikacji internetowych dotyczących działalności Oddziału w Katowicach.

Spotkania naukowe

Oddział w Poznaniu zorganizował uroczystość jubileuszu 60-lecia utworzenia placówki. W imprezie, która odbyła się w Sali Posiedzeń Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, udział wzięli pracownicy Archiwum w Warszawie, goście z poznańskich placówek naukowych i kulturalnych współpracujących z Oddziałem oraz byli i obecni pracownicy Oddziału.

W Bibliotece Publicznej Miasta Rydułtowy im. Henryka Mikołaja Góreckiego (18 listopada) i w Zameczku w Czernicy (19 grudnia) wygłoszono wykłady towarzyszące promocji książki Kazimierza Miroszewskiego i Mateusza Sobeczki „*Jo był ukradziony*”. *Tragedia gornośląska. Ziemia rybnicka*.

Strona internetowa

Strona internetowa Oddziału w Poznaniu była na bieżąco aktualizowana i uzupełniana o informacje dotyczące m.in. nabytków, opracowania spuścizn, konserwacji archiwaliów, łącznego stanu zasobu, jubileuszu Oddziału i publikacji pracowników. Łącznie umieszczono na stronie 48 skanów, w tym 9 skanów dokumentów i fotografii ze zbiorów Oddziału.

Na stronie internetowej Oddziału w Katowicach można odnaleźć informacje o aktualnych wydarzeniach, historii i zasobie Oddziału Archiwum, a także o zorganizowanych konferencjach i wystawach oraz aktualnej ofercie edukacyjnej.

8. Praktyki

W Oddziale Poznańskim praktyki archiwalne odbyły 3 studentki historii o specjalności archiwistyka i zarządzanie dokumentacją Wydziału

Historycznego Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praktykantki zapoznano z metodyką pracy oraz z organizacją, dziejami i zasobem archiwalnym Oddziału.

9. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

W Oddziale w Poznaniu kontynuowano współpracę z archiwami, muzeami i instytutami naukowymi, m.in.: Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Państwowym w Poznaniu, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Biblioteką Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Cyfrowym Repozytorium Lokalnym CYRYL w Poznaniu, Instytutem Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu, PAN Oddziałem w Poznaniu, Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich Oddział w Poznaniu, Zakładem Archiwistyki Instytutu Historii UAM i Wydawnictwem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Nawiązano kontakty z Muzeum Podhalańskim im. Czesława Pajerskiego w Nowym Targu. Pracownicy Oddziału wzięli udział w konferencji *Wielka Nowenna i obchody Millennium Chrztu Polski w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej* (7 kwietnia); XII Forum Wielkopolskich Konserwatorów Papieru i Skóry (16 czerwca), konferencji *Współczesna dokumentacja, współczesne archiwa* (13–14 października) i innych, na których zaprezentowali 2 referaty.

Kontynuowana była współpraca Oddziału w Katowicach z Archiwum Państwowym w Katowicach, Uniwersytetem Śląskim, Oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach, Stowarzyszeniem Humanistycznym Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy oraz z bibliotekami w: Rydułtowym, Godowie, Żorach i Pawłowicach. Pracownik Oddziału w Katowicach uczestniczył w licznych spotkaniach, m.in.: w wernisażach wystaw: *O górnośląskim (i rybnickim) górnictwie krótka opowieść* (12 lutego), *Jerzy Giedoryć i jego dzieło. Dorobek Biblioteki „Kultury”* (6 czerwca); uczestniczył w konferencji *Założyciele miasta oraz mecenas nauki, kultury i sztuki w dziejach Katowic* (8 września) i w wystawach: *Utracone nadzieje. Ludność żydowska w województwie śląskim/katowickim w latach 1945–1970* (26 września) i *Między Austrią a Prusami. Wojny śląskie (1740–1763) w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach* (8 grudnia). Wygłosił 8 wykładów i 2 referaty.

Załącznik nr 1

NABYTKI ARCHIWUM PAN

Warszawa

Dział II — Akta placówek PAN

Koło Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej przy PAN	1,50 m.b.
--	-----------

Materiały dodatkowe

Warszawska Drukarnia Naukowa	3,60 m.b.
Wydział V Nauk Medycznych	0,25 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Hanna Buczyńska-Garewicz	0,18 m.b.
Jan Czarnocki	0,06 m.b.
Jan Doroszewski	2,20 m.b.
Marian M. Drozdowski	0,41 m.b.
	+21 odznaczeń
Adam Hulaniczy	1,77 m.b.
Joanna Jurewicz	0,10 m.b.
Zdzisław Edward Kaczmarek	1,65 m.b.
Krystyna Kamieńska-Trela	2,10 m.b.
Ewa Korzeniewska	0,30 m.b.
Alina Kowalczyk	1,20 m.b.
Ignacy Malecki	0,30 m.b.
Edmund Mokrzycki	0,34 m.b.
Stanisław Pawłowski	0,40 m.b.
Jan Pinowski	0,07 m.b.
Jerzy Ranachowski	0,20 m.b.
Rodzina Kałużnych	0,02 m.b.
Kazimierz Rzążewski	0,80 m.b.
David Shugar	0,70 m.b.
Ritta Szymczak	1,10 m.b.
Janusz Tazbir	4,40 m.b.
Jerzy Wielowiejski	1,60 m.b.

Poz. 1–21 dary

Materiały dodatkowe

Janina Doroszevska	0,40 m.b.
Witold Doroszewski	2,35 m.b.
Aleksandra Dunin-Wąsowicz	2,65 m.b.
Teresa Dunin-Wąsowicz	0,01 m.b.
Aleksander Gieysztor	0,03 m.b.
Materiały rodziny Załęskich i Dunin-Wąsowiczów	0,02 m.b.
	+42 pudełka opakowania negatywów na szkłe i kliszach
Wacław Sierpiński	0,09 m.b.
Jerzy Supady	2,40 m.b.
Napoleon Wolański	0,60 m.b.
Poz. 1–9 dary	

Poznań**Dział II — Akta placówek PAN**

Materiały dodatkowe

PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu	0,26 m.b.
„Studia Źródłoznawcze. Commentationes”	0,70 m.b.
Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN w Poznaniu	1,67 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Teresa Jakimowicz	0,25 m.b.
Mieczysław Makowski	0,02 m.b.
Jan Olejniczak	0,28 m.b.
Poz. 1–3 dary	

Materiały dodatkowe

Stefan Barbacki	0,11 m.b.
Stefan Błachowski	6 fot., 2 dok.
Zofia Hilczer-Kurnatowska	0,45 m.b.
Brygida Kürbis	0,37 m.b.
Roman Rafiński	0,10 m.b.

Zdzisław Stolzmann	0,01 m.b.
Stanisław Sulinowski	0,01 m.b.
Zofia Trojanowiczowa	0,83 m.b.
Andrzej Wędzki	7 dyplomów doktorskich i odpisów, plan miasta Leszna
Poz. 1–9 dary	

WYKAZ PUBLIKACJI
PRACOWNIKÓW ARCHIWUM PAN

- Arvaniti Joanna, Słojkowska Katarzyna**, *Inwentarze archiwalne*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 6–7.
- Arvaniti Joanna, Słojkowska Katarzyna**, *Wystawa „Byłem i będę. O historyku, który tworzył historię”*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 208–211.
- Baranowska Karolina, **Boksa Michał**, *List Cyryla Ratajskiego (1875–1942) do ks. Stanisława Kozierowskiego (1874–1949) z 1921 roku*, „Przegląd Wielkopolski”, 2016, r. XXX, nr 2, s. 71–73.
- Baranowska Karolina, **Boksa Michał**, *Listy Romana Dmowskiego (1864–1939) do prof. Zygmunta Wojciechowskiego (1900–1955) z 1931 roku*, „Przegląd Wielkopolski”, 2016, r. XXX, nr 1, s. 65–69.
- „**Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk**”, red. **Joanna Arvaniti**, Warszawa 2016, nr 57, ss. 244.
- Boksa Michał, Prinke Andrzej**, *Korespondencja pomiędzy bp. Antonim Laubitzem (1861–1939) i prof. Józefem Kostrzewskim (1885–1969) z 1937 roku dotycząca wykopalisk na Wzgórzu Lecha w Gnieźnie*, „Przegląd Wielkopolski”, 2016, r. XXX, nr 3, s. 53–58.
- Borkowski Bartosz**, *Za kulisami filmu „Aleksander Gieysztor — życie i pasja”*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 212–216.
- Ciara Marek**, *Wydział Nauk Lekarskich Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce: opracowania i szkice*, Warszawa 2016, t. III, s. 163–168.
- Ciara Marek**, *Wydział Nauk Medycznych Polskiej Akademii Nauk*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce: opracowania i szkice*, Warszawa 2016, t. III, s. 169–176.
- Gass Izabela**, *Z gawęd Mieczysława Orłowicza*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 154–157.
- Krajewska Hanna**, *Pikniki archiwalne — pomysł na promocję archiwów*, [w:] *Zarządzanie dokumentacją, archiwistyka i... koty. Księga jubileuszowa Profesor Haliny Robótki*, Warszawa 2016, s. 255–261.
- Malinowski Józef**, Sierpowski Stanisław, *Doktorzy honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1980–2000*, Poznań 2016, t. III, ss. 176.
- Matysiak Jarosław**, *Spuścizna Heliodora Święcickiego w zbiorach Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu*, [w:] „*Nie zgąśnie*

- pamięć o Waszej pracy*". Zalążyciele Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań 2016, s. 167–173.
- Matysiak Jarosław**, *Wkład prof. dra Kazimierza Kaczmarczyka (1878–1966) w rozwój archiwów kościelnych i klasztornych*, „Archeion”, 2015, t. CXVI, s. 340–369.
- Matysiak Jarosław**, *60-lecie Poznańskiego Oddziału Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 217–218.
- Mieszkowska Anna**, *Bodo wśród gwiazd. Opowieść o losach artystów kabaretu i emigracyjnej Melpomeny*, Warszawa 2016, ss. 394.
- Mieszkowska Anna**, *Fryderyk Járosy — legenda polskiego kabaretu*, „Plus Minus”, 27–28 listopada 2016, s. 28–29; <http://www.rp.pl/Plus-Minus/311259989-Fryderyk-Jarosy-legenda-polskiego-kabaretu.html#ap-1>.
- Mieszkowska Anna**, *Mistrzowie kabaretu. Marian Hemar i Fryderyk Járosy od Qui pro Quo do Londynu*, Warszawa 2016, ss. 384.
- Miroszewski Kazimierz, **Sobeczko Mateusz**, „*Jo był ukradzony*”. *Tragedia górnośląska. Ziemia rybnicka*, Katowice-Rydułtowy, 2016, ss. 175.
- Okruchy przeszłych zdarzeń. Wspomnienia Zbigniewa Skulskiego**, oprac. Marzena Skulska-Lundgren, red. **Joanna Arvaniti**, Warszawa 2016, ss. 250.
- Piętka-Hadała Dorota**, *Sprawozdanie z uczestnictwa Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie w XX Festiwalu Nauki*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 221–222.
- Piętka-Hadała Dorota**, *VII Warszawski Piknik Archiwalny*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 219–220.
- Slojowska Katarzyna**, *Roman Kobendza (1886–1955). Sto trzydziesta rocznica urodzin*, „Puszcza Kampinoska”, 2016, 1–2 (85), s. 4–5.
- Slojowska Katarzyna**, *Znasz li ten kraj?*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 151–153.
- Sobeczko Mateusz**, *Sposoby spędzania wolnego czasu przez naukowców na podstawie zasobu Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2016, nr 57, s. 158–172.
- Sobeczko Mateusz**, *Żory w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*, „Kalendarz Żorski 2016”, 2016, s. 19–23.
- Spuścizna Aleksandra Gieysztor (1916–1999) w zbiorach Archiwum Polskiej Akademii Nauk**, oprac. **Hanna Szymczyk i zespół**, red. **Joanna Arvaniti**, Warszawa 2016, ss. 486.

INWENTARZE ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–58 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ alfabetyczny)

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Abgarowicz Kazimierz	19	24–35
Abraham Władysław	21	41–54
Antoniewicz Włodzimierz	36	15–97
Antoniewski Stanisław	27	22–35
Artymiak Antoni	11	65–85
Bachulski Aleksy	3	33–39
Baley Stefan	21	55–93
Bańkowski Piotr	49	12–101
Barszczewski Leon	50	30–43
Bassalik Kazimierz	9	35–54
Batowscy Zygmunt i Natalia	52	14–63
Baudouin de Courtenay	41	23–60
Bełch Stanisław	48	12–25
Bemówna Janina	52	64–71
Benzelstierna-Engeström Wawrzyniec	53	90–95
Bilewicz Stanisław	51	20–29
Błachowski Stefan	56	36–93
Bohdanowicz Karol Nereusz	50	44–51
Borowski Stanisław	3	44–48
Braun-Domańska Jadwiga	55	10–29
Chałubiński Tytus	51	12–19
Chmaj Ludwik	11	86–111
Chodźko Witold	12	40–81

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Cyprian Tadeusz	48	26–69
Czubalski Franciszek	12	82–97
Dąbrowski Jan	42	34–47
Dąbrowski Stefan	58	12–47
Dembińska Anna	35	95–106
Dembiński Bronisław	15	11–71
Dembowski Jan	20	10–32
Demetrykiewicz Włodzimierz	22	35–59
Drewnowski Kazimierz	22, 26	60–78, 88–98
Drzewiecki Stefan	29	21–28
Dybowski Benedykt	50	12–29
Dybowski Władysław	25	21–44
Dziewulski Eugeniusz	11	112–120
Dziewulski Władysław	11	121–148
Dzikowski Mikołaj	53	96–104
Dzwonkowski Włodzimierz	15	72–100
Eckert Ludwik	16	26–52
Ehrenkreutz Stefan	28	29–40
Elzenberg Henryk	45	15–57
Folkierski Władysław	29	29–38
Gajkowicz Aleksander	42	6–33
Gąsiorowska-Grabowska Natalia	21	94–116
Gieysztor Marian	20	33–54
Golonka Zygmunt	27	36–61
Górka Olgierd	3	50–61
Grodeccy Józef i Katarzyna	13	26–84
Grodek Andrzej	23	31–101

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Grochmalicki Jan	56	26–35
Groszkowski Janusz	39	29–89
Grzegorzewski Jan	32	17–29
Hahn Wiktor	15	101–182
Herbst Stanisław	47	16–139
Herse Jerzy	51	48–57
Hirszfeldowie Ludwik i Hanna	25	45–148
Iwazkiewicz Janusz	7	33–53
Jakóbczyk Witold	48	70–109
Joszt Adolf	24	15–42
Kaczmarczyk Zdzisław	48	110–149
Kalinowscy Stanisław, Zofia i Ewa	52	72–125
Kamieniecki Witold	28	41–50
Karwowski Stanisław	18	19–41
Kaznowski Lucjan	27	62–75
Kętrzyński Stanisław	3	64–69
Kipa Emil	28	51–66
Kłodziński Adam	3	69–71
Knapowska Wisława	4	31–71
Kolankowski Ludwik	40	42–64
Komisja Naukowa Obchodu Roku Mickiewicza PAN (1953–1956)	11	30–64
Konarski Kazimierz	49	102–109
Kontkiewicz Stanisław	31	14–71
Kossuth Stanisław	22	79–106
Kowalenko Władysław	33	21–60
Kowalski Tadeusz	16	53–99
Kozierowski Stanisław	26	8–87

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Kozikowski Aleksander	19	36–54
Krzemieniewscy Seweryn i Helena	51	30–47
Kuchowicz Bronisław	56	132–175
Kuratowski Kazimierz	43	66–95
Lande Jerzy	18	42–54
Lednicki Aleksander	7	54–70
Lewiccy Marian i Irena	32	30–90
Liebfeld Alfred	29	39–60
Lubicz-Niezabitowski Edward	19	55–63
Łuniewski Tymoteusz	27	76–100
Magdański Marian	18	55–62
Majewski Julian Adam	42	48–69
Makowiecki Tadeusz	28	67–80
Manteuffel Jerzy	3	73–77
Manteuffel Tadeusz	33	61–132
Mańkowski Tadeusz	8	13–54
Marchlewski Teodor	20	55–81
Massonius Marian	55	30–37
Metallmann Joachim	14	18–26
Miklaszewski Jan	27	101–105
Milobędzki Tadeusz	29	61–72
Moczarski Zygmunt	7	71–93
Morcinek Roch	40	65–73
Moszyński Kazimierz	30	23–43
Namysłowski Władysław	3	77–86
Nencki Marcei	58	58–63
Niemojewski Lech	55	38–67
Niklewski Bronisław	22	107–144

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Nowacki Witold	39	90–112
Olszewski Franciszek	49	118–129
Orłowicz Mieczysław	57	11–150
Ormicki Wiktor	8	55–78
Paczyński Bohdan	58	48–57
Pawłowski Bronisław	17	39–48
Peretiatkowicz Antoni	14	27–66
Pierwszy Kongres Nauki Polskiej (1949–1951)	5	23–70
Pniewski Jerzy	56	116–131
Podkowińska Zofia	34	11–33
Pollakówna Marzena M.	28	81–103
Polskie Towarzystwo Historyczne (1886–1939, 1947–1968)	6	39–79
Przybyszewska Stanisława	41	77–94
Przybyszewski Eugeniusz	3	86–89
Pytkowski Waław	48	150–171
Rawita-Witanowski Michał	18	63–124
Reychman Jan	38	14–113
Reyman Edmund Jan	17	49–81
Ręgorowicz Ludwik	9	55–81
Rodowicz Kazimierz	24	43–52
Rygiel Stefan	13	85–117
Salska Helena	3	89–93
Schechtel Edward	8	79–96
Schramm Wiktor	10	20–106
Sczaniecki Michał	40	74–94
Siemieński Józef	40	95–105
Sierpiński Waław	43	6–65

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Skałkowski Adam	3	93–109
Skubiszewski Ludwik	7	94–105
Sławiński Witold	51	58–71
Sołtan Andrzej	56	94–115
Srokowski Stanisław	37	20–60
Steinhaus Hugo	43	96–138
Stelmachowska Bożena	13	118–161
Stenz Edward	37	61–93
Stróżecki Dobrosław	42	70–82
Strumiłło Tadeusz	14	67–105
Styś Wincenty	21	117–153
Suchodolski Witold	49	110–117
Sydow Bronisław Edward	51	72–77
Szczeniowski Szczepan	46	8–19
Szober Stanisław	41	61–76
Szymański Adam	9	82–87
Śliwiński Artur	4	72–126
Święcicki Heliodor	56	10–25
Terlikowski Feliks Kazimierz	16	100–125
Thullie Czesław	32	91–114
Tokarski Julian	31	72–115
Tołwiński Stanisław	53	8–85
Tomkiewicz Władysław	35	25–72
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953)	1	21–77
Trębicki Czesław	53	86–89
Twardowski Kazimierz	55	68–79
Tync Stanisław	17	82–125

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Ułaszyn Henryk	30	44–112
Walicki Michał	35	73–94
Wartołowska Zofia	36	98–103
Wertenstein Ludwik	46	20–53
Witwicki Władysław	45	58–74
Wodziczko Adam	48	172–204
Wolff Adam	34	34–60
Wolfke Mieczysław	46	54–68
Woliński Janusz	23	102–150
Wróblewski Antoni	6	80–127
Zakaszewski Czesław	24	53–74
Zakrzewska Janina	52	126–149
Zawirski Zygmunt	14	106–125

INWENTARZE
ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–58 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ chronologiczny)

	strony
Nr 1 (1959)	
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953) (H. Dymnicka)	21–77
Nr 3 (1960)	
Materiały Aleksego Bachulskiego (M. Flis)	33–39
Materiały Stanisława Borowskiego (Z. Kolankowski)	44–48
Materiały Olgerda Górki (M. Wrzoscowa)	50–61
Materiały Stanisława Kętrzyńskiego (S. Chankowski)	64–69
Materiały Adama Kłodzińskiego (H. Dymnicka)	69–71
Materiały Jerzego Manteuffla (S. Chankowski)	73–77
Materiały Władysława Namysłowskiego (M. Wrzoscowa)	77–86
Materiały Eugeniusza Przybyszewskiego (M. Flis)	86–89
Materiały Heleny Salskiej (S. Chankowski)	89–93
Materiały Adama Skalkowskiego (M. Wrzoscowa)	93–109
Nr 4 (1961)	
Materiały Wisławy Knapowskiej (H. Zubalowa)	31–71
Materiały Artura Śliwińskiego (S. Chankowski)	72–126

Nr 5 (1962)

Akta I Kongresu Nauki Polskiej (1949–1951)
(M. Wrzoscowa) 23–70

Nr 6 (1963)

Akta Polskiego Towarzystwa Historycznego
(1886–1939, 1947–1968)
(H. Dymnicka, M. Wrzoscowa) 39–79
Materiały Antoniego Wróblewskiego
(J. Szajbel) 80–127

Nr 7 (1964)

Materiały Janusza Iwaszkiewicza
(S. Chankowski) 33–53
Materiały Aleksandra Lednickiego
(M. Wrzoscowa) 54–70
Materiały Zygmunta Moczarskiego
(Z. Wardęska) 71–93
Materiały Ludwika Skubiszewskiego
(J. Szajbel) 94–105

Nr 8 (1965)

Materiały Tadeusza Mańkowskiego
(A. Kamiński) 13–54
Materiały Wiktora Ormickiego
(O. Staroń) 55–78
Materiały Edwarda Schechtle
(A. Marciniak) 79–96

Nr 9 (1966)

Materiały Kazimierza Bassalika
(S. Chankowski) 35–54
Materiały Ludwika Ręgorowicza
(M. Wrzoscowa) 55–81
Materiały Adama Szymańskiego
(H. Obuchowska-Pysiowa) 82–87

Nr 10 (1967)

Materiały Wiktora Schramma
(A. Marciniak) 20–106

Nr 11 (1968)

Akta Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewicza PAN
(1953–1956)
(H. Dymnicka) 30–64
Materiały Antoniego Artymiaka
(S. Chankowski) 65–85
Materiały Ludwika Chmaja
(R. W. Wołoszyński) 86–111
Materiały Eugeniusza Dziewulskiego
(A. Brachfogel) 112–120
Materiały Władysława Dziewulskiego
(M. Wrzoscowa) 121–148

Nr 12 (1969)

Materiały Witolda Chodźki
(M. Wrzoscowa) 40–81
Materiały Franciszka Czubalskiego
(M. Wrzoscowa) 82–97

Nr 13 (1970)

Materiały Józefa Grodeckiego i Katarzyny Grodeckiej
(M. Wrzoscowa) 26–84
Materiały Stefana Rygla
(S. Chankowski) 85–117
Materiały Bożeny Stelmachowskiej
(J. Szajbel) 118–161

Nr 14 (1971)

Materiały Joachima Metallmanna
(R. Majkowska) 18–26
Materiały Antoniego Peretiatkowicza
(A. Marciniak) 27–66
Materiały Tadeusza Strumiłły
(R. Wojciechowska) 67–105

Materiały Zygmunta Zawirskiego
(A. Woltanowski) 106–125

Nr 15 (1972)

Materiały Bronisława Dembińskiego
(K. Dopierała) 11–71
Materiały Włodzimierza Dzwonkowskiego
(H. Dymnicka) 72–100
Materiały Wiktora Hahna
(M. Wrzoscowa) 101–182

Nr 16 (1973)

Materiały Ludwika Eckerta
(M. Wrzoscowa) 26–52
Materiały Tadeusza Kowalskiego
(J. Poradzisz) 53–99
Materiały Feliksa Kazimierza Terlikowskiego
(M. Adamczewska) 100–125

Nr 17 (1974)

Materiały Bronisława Pawłowskiego
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 39–48
Materiały Edmunda Jana Reymana
(J. Mizikowski) 49–81
Materiały Stanisława Tynca
(M. Wrzoscowa) 82–125

Nr 18 (1975)

Materiały Stanisława Karwowskiego
(J. Szajbel) 19–41
Materiały Jerzego Landego
(J. Mizikowski) 42–54
Materiały Mariana Magdańskiego
(E. Sztraj) 55–62
Materiały Michała Rawity-Witanowskiego
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 63–124

Nr 19 (1976)

Materiały Kazimierza Abgarowicza (M. Adamczewska)	24–35
Materiały Aleksandra Kozikowskiego (A. Marciniak)	36–54
Materiały Edwarda Lubicz-Niezabitowskiego (Z. Wardęska)	55–63

Nr 20 (1977)

Materiały Jana Dembowskiego (M. Wrzoscowa)	10–32
Materiały Mariana Gieysztora (A. Brachfogel)	33–54
Materiały Teodora Marchlewskiego (A. Brachfogel)	55–81

Nr 21 (1978)

Materiały Władysława Abrahama (E. Sztraj)	41–54
Materiały Stefana Baleya (M. Wrzoscowa)	55–93
Materiały Natalii Gąsiorowskiej-Grabowskiej (J. Mizikowski)	94–116
Materiały Wincentego Stysia (M. Wrzoscowa)	117–153

Nr 22 (1979)

Materiały Włodzimierza Demetrykiewicza (R. Majkowska)	35–59
Materiały Kazimierza Drewnowskiego (E. Sztraj)	60–78
Materiały Stanisława Kossutha (P. Porwoł)	79–106
Materiały Bronisława Niklewskiego (M. Adamczewska-Jackowiak)	107–144

Nr 23 (1980)

Materiały Andrzeja Grodka (M. Wrzoscowa)	31–101
---	--------

Materiały Janusza Wolińskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	102–150
Nr 24 (1981)	
Materiały Adolfa Jozta (M. Wrzoscowa)	15–42
Materiały Kazimierza Rodowicza (O. Staroń)	43–52
Materiały Czesława Zakaszewskiego (J. Mizikowski)	53–74
Nr 25 (1982)	
Materiały Władysława Dybowskiego (Ł. Litwa, M. Wrzoscowa)	21–44
Materiały Ludwika Hirszfelda i Hanny Hirszfeldowej (Ł. Litwa, M. Wrzoscowa)	45–148
Nr 26 (1983)	
Materiały Stanisława Kozierowskiego (J. Latzke)	8–87
Suplement do inwentarza materiałów Kazimierza Drewnowskiego (E. Sztraj)	88–98
Nr 27 (1984)	
Materiały Stanisława Antoniewskiego (J. Mizikowski)	22–35
Materiały Zygmunta Golonki (J. Mizikowski)	36–61
Materiały Lucjana Kaznowskiego (J. Mizikowski)	62–75
Materiały Tymoteusza Łuniewskiego (M. Wrzoscowa)	76–100
Materiały Jana Miklaszewskiego (S. Chankowski)	101–105
Nr 28 (1985)	
Materiały Stefana Ehrenkretza (A. Brachfogel)	29–40

Materiały Witolda Kamienieckiego (M. Wrzoscowa)	41–50
Materiały Emila Kipy (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	51–66
Materiały Tadeusza Makowieckiego (E. Sztraj)	67–80
Materiały Marzeny M. Pollakówny (T. Dymaczewski)	81–103
Nr 29 (1986)	
Materiały Stefana Drzewieckiego (B. Krzyżtoporska)	21–28
Materiały Władysława Folkierskiego (M. Tejchman)	29–38
Materiały Alfreda Liebfelda (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	39–60
Materiały Tadeusza Miłobędzkiego (Redakcja)	61–72
Nr 30 (1987)	
Materiały Kazimierza Moszyńskiego (A. Brachfogel)	23–43
Materiały Henryka Ułaszyna (E. Sztraj)	44–112
Nr 31 (1988)	
Materiały Stanisława Kontkiewicza (J. Bugajski)	14–71
Materiały Juliana Tokarskiego (J. Mizikowski)	72–115
Nr 32 (1989)	
Materiały Jana Grzegorzewskiego (Z. Bonarowska)	17–29
Materiały Mariana Lewickiego i Ireny Lewickiej (I. Biel, Z. Bonarowska)	30–90
Materiały Czesława Thulliego (W. Różańska)	91–114

Nr 33 (1990)

- Materiały Władysława Kowalenki
(J. Latzke, E. Lijewska) 21–60
Materiały Tadeusza Manteuffla
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 61–132

Nr 34 (1993)

- Materiały Zofii Podkowińskiej
(A. Chodkowska) 11–33
Materiały Adama Wolffa
(H. Szymczyk) 34–60

Nr 35 (1994)

- Materiały Władysława Tomkiewicza
(A. Kulecka) 25–72
Materiały Michała Walickiego
(E. Sztraj, H. Szymczyk) 73–94
Materiały Anny Dembińskiej
(K. Dopierała) 95–106

Nr 36 (1995)

- Materiały Włodzimierza Antoniewicza
(J. Mizikowski) 15–97
Materiały Zofii Wartołowskiej
(J. Mizikowski) 98–103

Nr 37 (1996)

- Materiały Stanisława Srokowskiego
(M. Wrzokowa) 20–60
Materiały Edwarda Stenza
(J. Mizikowski, E. Sztraj) 61–93

Nr 38 (1997)

- Materiały Jana Reychmana
(H. Szymczyk) 14–113

Nr 39 (1998)

- Materiały Janusza Groszkowskiego
(A. Kulecka) 29–89

Materiały Witolda Nowackiego (J. Lewandowska)	90–112
Nr 40 (1999)	
Materiały Ludwika Kolankowskiego (M. Wrzoscowa)	42–64
Materiały Rocha Morcinka (E. Sztraj)	65–73
Materiały Michała Szanieckiego (E. Sztraj)	74–94
Materiały Józefa Siemieńskiego (T. Epsztejn)	95–105
Nr 41 (2000)	
Materiały rodziny Baudouin de Courtenay (D. Zamojska)	23–60
Materiały Stanisława Szobera (B.B. Hulewicz-Szczepanowska)	61–76
Materiały Stanisławy Przybyszewskiej (E. Ruta-Solarska)	77–94
Nr 42 (2001)	
Materiały Aleksandra Gajkowicza (A. Chodkowska)	6–33
Materiały Jana Dąbrowskiego (T. Dymaczewski, W. Kaczmarek)	34–47
Materiały Juliana Adama Majewskiego (J. Mizikowski)	48–69
Materiały Dobrosława Stróżeckiego (S. Biały, G. Ciemińska, M. Gaszkowska, K. Markowski)	70–82
Nr 43 (2002)	
Materiały Wacława Sierpińskiego (A. Kulecka)	6–65
Materiały Kazimierza Kuratowskiego (A. Kalbarczyk, I. Szulc, H. Szymczyk)	66–95
Materiały Hugona Steinhausa (A. Chodkowska, M. Wawrowska)	96–138

Nr 45 (2004)

Materiały Henryka Elzenberga (A. Chodkowska, H. Dymnicka-Wołoszyńska, J. Mizikowski, J. Stasiak)	15–57
Materiały Władysława Witwickiego (G. Milewski)	58–74

Nr 46 (2005)

Materiały Szczepana Szczeniowskiego (J. Dudziński)	8–19
Materiały Ludwika Wertensteina (D. Pietrzekwicz)	20–53
Materiały Mieczysława Wolfkego (M. Flis, H. Szymczyk)	54–68

Nr 47 (2006)

Materiały Stanisława Herbsta (H. Szymczyk)	16–139
---	--------

Nr 48 (2007)

Materiały Stanisława Bełcha (J. Malinowski)	12–25
Materiały Tadeusza Cypriana (P. Dembiński, J. Matysiak)	26–69
Materiały Witolda Jakóbczyka (R. Dąbrowski)	70–109
Materiały Zdzisława Kaczmarczyka (P. Dembiński, J. Matysiak)	110–149
Materiały Wacława Pytkowskiego (M. Boksa, E. Zielińska)	150–171
Materiały Adama Wodziczki (P. Dembiński, J. Matysiak)	172–204

Nr 49 (2008)

Materiały Piotra Bańkowskiego (A. Chodkowska)	12–101
Materiały Kazimierza Konarskiego (A. Chodkowska)	102–109

Materiały Witolda Suchodolskiego (A. Chodkowska)	110–117
Materiały Franciszka Olszewskiego (A. Chodkowska)	118–129
Nr 50 (2009)	
Materiały Benedykta Dybowskiego (J. Arvaniti, I. Gass, H. Krajewska)	12–29
Materiały Leona Barszczewskiego (J. Arvaniti, S. Chankowski, Z. Kolankowski)	30–43
Materiały Karola Nereusza Bohdanowicza (J. Arvaniti)	44–51
Nr 51 (2010)	
Materiały Tytusa Chałubińskiego (T. Dobrzyński, K. Słojkowska)	12–19
Materiały Stanisława Bilewicza (A. Chodkowska, J. Mizikowski)	20–29
Materiały Seweryna i Heleny Krzemieniewskich (J. Buda, M. Norkowski, H. Szymczyk)	30–47
Materiały Jerzego Hersego (J. Stasiak)	48–57
Materiały Witolda Sławińskiego (J. Stasiak)	58–71
Materiały Bronisława Edwarda Sydowa (J. Arvaniti)	72–77
Nr 52 (2011)	
Materiały Zygmunta i Natalii Batowskich (K. Słojkowska)	14–63
Materiały Janiny Bemówny (M. Kmita, P. Michałowski, J. Stasiak)	64–71
Materiały rodziny Kalinowskich (A. Chodkowska)	72–125
Materiały Janiny Zakrzewskiej (A. Bodecka, A. Chodkowska, U. Roguska)	126–149

Nr 53 (2012)

Materiały Stanisława Tołwińskiego (A. Chodkowska)	8–85
Materiały Czesława Trębickiego (A. Chodkowska)	86–89
Materiały Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma (M. Błażczak, K. Słojkowska)	90–95
Materiały Mikołaja Dzikowskiego (Ł. Gawin, J. Stasiak)	96–104

Nr 55 (2014)

Materiały Jadwigi Braun-Domańskiej (A. Mieszkowska)	10–29
Materiały Mariana Massoniusa (S. Chankowski, K. Słojkowska)	30–37
Materiały Lecha Niemojewskiego (A. Chodkowska, A. Kulecka, C. Sikorska)	38–67
Materiały Kazimierza Twardowskiego (J. Stasiak)	68–79

Nr 56 (2015)

Materiały Heliodora Święcickiego (J. Matysiak)	10–25
Materiały Jana Grochmalickiego (J. Matysiak)	26–35
Materiały Stefana Błachowskiego (K. Banaś, J. Matysiak)	36–93
Materiały Andrzeja Sołtana (M. Ciara)	94–115
Materiały Jerzego Pniewskiego (M. Ciara)	116–131
Materiały Bronisława Kuchowicza (M. Ciara)	132–175

Nr 57 (2016)

Materiały Mieczysława Orłowicza (H. Szymczyk)	7–150
--	-------

Nr 58 (2016)

Materiały Stefana Dąbrowskiego (J. Malinowski)	12–47
Materiały Bohdana Paczyńskiego (M. Ciara)	48–57
Materiały Marcelego Nenckiego (M. Ciara)	58–63

SUMMARY

ARCHIVE INVENTORIES

In the 58th issue of the Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences we are continuing the publication, launched in the 56th issue, of inventories of rectors and professors of the Poznań University as we are approaching the 100th anniversary of its creation. This time we are presenting an inventory of the long-term professor of physiological chemistry of the Poznań University (1919–1946), later dean of the Medical Department of the University (1937–1939) and in 1939 elected rector — Stefan Dąbrowski.

This issue of the “Bulletin” contains also inventories of two outstanding scientists whose legacies are held at the Archives: astronomer and astrophysician Bohdan Paczyński, the 10th anniversary of whose death we celebrated in 2017, and Marcei Nencki, physician, chemist, physiologist, participant in the January Uprising, as 2017 marked his 170th birthday.

Apart from commemorative articles and texts that we regularly publish in our Bulletin, this issue contains selected presentations from the conference *Archives and private collections — archival legacy, cultural legacy*, organised in 2013 by the Central Directorate of State Archive and the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw.

ARCHIVES OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES IN WARSAW

In 2016, the Archives employed 30 persons, including in Warsaw 25, in Poznań 4, and in Katowice 1. The majority are responsible for the statutory activity of the Archives, 26 persons have university education, including 7 holding a PhD degree.

The Scientific Council held a meeting on 16th March. The Council members unanimously adopted a protocol from the earlier meeting; then, detailed report from the activities of PAS Archives and its divisions was presented, as well as plans for the year to come.

The Management meeting followed, attended by division heads and representatives of the PAS Archives in Warsaw. The most important events of the past year, current issues and plans were discussed once more.

In 2016, the archives increased by 28.69 linear meters of archival materials and non-archival documentation of PAS entities. In Warsaw, 18.28 linear meters of private materials were received and 5.35 linear meters of institutional materials. Resources of Poznań division increased by 2.43 linear

meters of private materials and 2.63 linear meters of institutional materials. There was no increase in the resources of the Katowice division.

The general resource state is at present 3,199.71 linear metres of files and file documentation, of which 2,481.34 is in Warsaw, 458.38 in Poznań, and 259.99 in Katowice.

The Methodology Commission, presided by Anita Chodkowska, held one meeting, during which its members approved nine inventories and discussed comments to five. Two older re-edited inventories were also discussed. Comments to other inventories were sent on an ongoing basis to their authors by e-mail.

The Commission for Evaluation of Non-Archival Documentation issued 17 positive responses to requests from PAS entities; as a result, over 197 linear meters of non-archive documentation were rejected.

The Commission for the Qualification of Standards offered almost 90 consultations concerning the shape of the increasing resources of PAS Archives in Warsaw. Opinion was issued for one set of standards, office instructions, factual file lists and instructions for the organisation and scope of an entity archive. 18 controls of PAS units were carried out with reference to file documentation maintenance and the functioning of entity archives.

The book collection in Warsaw increased by 159 book volumes and 31 volumes of periodicals and holds now 12,703 book volumes and 10,277 volumes of periodicals. The collection in the Poznań division increased by 46 book volumes and 111 volumes of periodicals. The reference library holds 5,258 volumes, including 2,369 book volumes and 2,889 volumes of periodicals. The reference library in the Katowice division increased by 4 book volumes and 6 volumes of periodicals. The reference library holds 373 book volumes and 570 volumes of periodicals.

The collection of microfilms did not increase and amounts to 1,129,047 negative frames and 3,225,478 positive frames. The collection of photographs increased by 37 and holds now 30,927 photographs, negatives, postcards and photocopies and 24 CDs. The collection of microfilms of the Poznań division did not change and amounts to 770 reels. The collection of photographs increased by 174 photographs, 2 negatives, 21 reels of photographic films. The collection of CDs amounts to 42, including one portable hard drive and 12 CDs. The collection in Katowice holds 8 CDs.

8 medals were added to the medal collection in Warsaw, including 5 plaster medallions created by Wiesław Winkler that were handed over and 3 items moved from the legacy collection of Jakub Sawicki. The entire collection amounts now to 1,087 recorded items and in the reporting year its digitalisation was launched. The Poznań division obtained 10 medals awarded to Stanisław Kurnatowski and 9 medals awarded to Zofia Hилczler-Kurnatowska.

The existing databases and obituaries listings were completed. 591 records were added to ZoSIA database, and 101 to IZA database. The latter

will later be converted to ZoSIA. The maintenance of SEZAM database was continued.

The following exhibitions were presented in 2016: *I was and I will be. About a Historian Who Created History*; *From Višegrád to Višegrád*; *Captured in Photos by Professor Roman Kobendza*; *Stanisław Kossuth's Materials as an Example of the Output of a Scientist Who Significantly Contributed to Mining in Upper Silesia*; *Jan Kuhl as an Example of Researcher in Mineralogy and Petrography*; *Materials on the History of the Catholic Church in Upper Silesia*. Moreover, other exhibitions that were prepared by PAS Archives earlier enjoyed popularity and were presented many times: *Women in Science*; *Only Photographs Have No Consideration for Time*; *Warsaw Uprising* and *Józef Ignacy Kraszewski. Born in an Inn, Died in a Hotel*.

PAS Archives in Warsaw participated in Museums at Night (14 May); in the Archives' Picnic, whose special guest was the actress Krystyna Janda (11 June); and in the 20th Festival of Science in Jabłonna and in Staszic Palace (23 September, 2 October).

Just like every year, a seminar dedicated to Nicolaus Copernicus was organised — on 19th February, to mark his 543rd birthday. On 2nd November, the 150th birthday of Bronisław Piłsudski was celebrated with a seminar, and on 9th November the 261st birthday of Stanisław Staszic.

Between 4th and 6th November, the Presidential Palace offered the opportunity to view the document *Akta dotyczące się organizacji Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (Files for the organisation of the Warsaw Scientific Society)*, which is listed in the second Polish edition of UNESCO's Memory of the World Programme.

The next volume of the Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences was published. Other, earlier publications of PAS Archives were distributed.

Employees of the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw and in local divisions published ca. 40 articles and other information materials.